

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ ФУТБОЛОМ

К.И. Адамбеков –

д.п.н., профессор КазНПУ им. Абая,

Э.К.Оспанова –

к.п.н., ст. преподаватель КазНПУ им. Абая

В период формирования в Казахстане рыночных отношений в конце XX века наряду с привычными понятиями «управление» (обществом, отраслью, организации, персоналом и т.п.) все чаще применяется и другое понятие – «менеджмент».

В настоящее время среди специалистов, по существу, сложились две точки зрения на соотношение понятий «управление» и «менеджмент»: одни используют эти понятия нам идентичные, взаимозаменяемые, иными словами, как синонимы; другие придерживаются мнения о том, что понятие «управления» значительно шире понятия «менеджмент». [1,2].

В энциклопедии «управление» в самом общем виде рассматривается как элемент, функция организованных систем различной природы (технических, биологических, социальных), обеспечивающая сохранение их определенной структуры, поддержание режима деятельности, реализацию их программ и целей. [3]

Такое толкование понятия «управление» позволяет выделить его важную особенность, заключающуюся в том, что она используется для характеристики специфической деятельности человека в различных сферах – неживой, живой и социальной жизни.

В футболе употребление понятия «управления» применительно ко всем названным сферам.

Футболист, тренер осуществляет воздействие на спортсмена, выступающего как биосоциальный, так и социобиологический объект. Управление подготовкой футболиста, т.е. оптимизация поведения футболиста включает прогнозирование, моделирование параметров соревновательной деятельности, уровня подготовленности и развития функциональных систем организма, программирование тренировочного процесса, комплексный контроль за уровнем подготовленности, внесение коррекции в систему подготовки.

Управлению в футболе свойственен ряд закономерностей, одной из которых является его дифференциация.

Сущность этой закономерности проявляется:

- школа научного управления;
- школа человеческих отношений;
- школа поведенческих отношений;
- школа социальных систем, т.е. управление людьми, коллективами людей, управление в сфере социальной жизни.

Поэтому в рамках управления социальной сферой в футболе большое значение придается менеджменту, а также маркетингу. Это производственно-экономический специфический вид упражнения на спрос на продукт, в первую очередь, на товар и распространившемуся в настоящее время на нетоварную продукцию, к которому относятся и разнообразные социально-культурные (нематериальные) услуги, представляемые в сфере футбола.

Понятие «менеджмент» стало использоваться в Казахстане совсем недавно, будучи заимственным из английского языка в начале формирования в нашей стране рыночных отношений.

Поэтому необходимо обратиться к анализу базовых представлений об этом понятии зарубежных специалистов.

- первое - это описание;
- широкая трактовка содержание понятия.

Например, «Международный справочник» трактует (1990) понятие «менеджмент» как эффективное использование и координацию таких ресурсов, как капитал, здания, материалы и труд для достижения целей с максимальной эффективностью.

Фундаментальный оксфордский словарь (1994) дает следующие толкования понятия «менеджмент»;

- способ, манера обращения с людьми;
- власть и искусство управления;
- особого ряда умелость и административные навыки;
- орган управления и административная единица.

Менеджмент трактуется как управление в конкретной организации, как «внутрифирменное» управление. Именно это и определяет принципиальное различие менеджмента управления.

«Управление» и «менеджмент» в кратком виде:

«Управление» используется для характеристики специфической деятельности человека в неживой и живой природе, а также в социальной жизни. Поэтому она шире понятия «менеджмент», которое применимо только для обеспечения управленческой.

«Менеджмент» используется для обозначения «внутрифирменного» управления деятельности разнообразных и разнохарактерных ФК в условиях формирования и развития рыночных отношений.

Менеджмент – как наука. В конце XIX века менеджмент выделился в самостоятельную область человеческого знания:

- взаимосвязь управления ФК с управлением другими сферами материального и нематериального производства;
- динамичное сочетание централизации и децентрализации управления ФК;
- мобильность организационных структур управления ФК и многообразие организационно-правовых форм ФК;
- профессионально управление ФК;
- динамическое сочетание менеджмента ФК с предпринимательством.

Менеджмент – как искусство, это способность эффективно применять накопленные знания и опыт в практической деятельности.

Менеджмент – как функция, это развитие разделения труда, которое привело к тому, что деятельность по управлению выделилась в особую функцию, принципиально отличающуюся по своему назначению и содержанию от производственной функции.

Менеджмент – как процесс. Выполнение каждой функции управления представляет собой самостоятельный процесс. Однако реализация функции управления представляет собой не ряд обособленных, не связанных сфер с другим действием менеджера, но единый процесс, интегрирующий все виды деятельности по решению управленческих проблем.

Менеджмент – как совокупность профессионально подготовленных специалистов может быть эффективным лишь, в том случае, если осуществляется профессионально подготовленными специалистами, которые создают ФК и руководят ими путем постановки целей и разработки способов их достижения.

Менеджер – это профессионально подготовленный специалист по «внутреннему» управлению, обладающий совокупностью определенных административно-хозяйственных полномочий.

Менеджмент нередко ассоциируется с аппаратами управления как специфическим органом ФК. В отсутствии такого аппарата организация как целостное образование существовать, а тем более эффективно функционировать, как правило, не может. Важным является не только наличие аппарата управления, но и его структурный состав, характер связей между звеньями и элементами структуры управления, степени централизации и децентрализации.

Таким образом, исходные понятия и предмет учебной дисциплины «Менеджмент в футболе» - необходима выстроенная теоретико-методологическая основа. Это:

- понятие «управление» и «менеджмент» в футболе общее и особенное;
- предмет менеджмента в футболе;
- менеджмент как составная часть труда работников футбольного клуба (ФК);
- менеджмент в футболе;
- система менеджмента в футболе;
- функциональные разновидности менеджмента в футболе;
- информационное обеспечение менеджмента в футболе;
- информация как предмет, средство и продукт труда менеджера ФК;
- содержание информационного обеспечения менеджмента в футболе;
- концептуальное положение информатизации в футболе.

1. Зубарев Ю.А., Сугилин А.А. *Менеджмент и маркетинг в сфере физической культуры и спорта. Учебное пособие. 2-е издание, док. – Волгоград, 1998.*

2. Экономика физической культуры и спорта: Учебное пособие/под редакцией В.В.Кузина – М.,2001.
3. Переверзин И.И. Менеджмент спортивной организации. – М, 1998.

Түйін

Мақалада «басқару» және «менеджмент» ұғымдарының мәні, оларды футболда қолдану аясы мен заңдылықтары зерттеледі.

Summary

Author of the article presented initial concepts and the subject of an academic discipline "Management in football"

ТРЕХЪЯЗЫЧИЕ – РЕАЛЬНОСТЬ СЕГОДНЯШНЕГО ДНЯ

Р.А. Шаханова -
д.п.н., академик МАНПО

В современном казахстанском обществе стало очевидным, что задачи высшей школы не могут быть успешно осуществлены без эффективного обучения языкам.

Концепт «языковой личности», связанный с такими качествами личности, как творчество, самостоятельность и др., является тем главным концептом, который объединяет казахский язык, русский язык и иностранный язык в единую предметную область.

В языке проявляются и интеллект человека, и его эмоции. Языковая личность современного студента складывается из его способности осуществлять различные виды речемыслительной деятельности на родном языке в условиях социального взаимодействия с окружающим миром. Для личности, владеющей другим языком, в методическую терминосистему было введено понятие «вторичная языковая личность» (или «удвоенная языковая личность»), под которым понимается комплекс способностей и готовностей к межкультурному общению на других языках [1].

В этом плане языковая политика современного Казахстана предусматривает поэтапную реализацию проекта «Триединство языков» [2].

Президент Н.А. Назарбаев постоянно подчеркивал важность триединства языков в Казахстане в ходе различных официальных выступлений. Впервые эта идея была озвучена в октябре 2006 года на XII сессии Ассамблеи народа Казахстана, где глава государства отметил, что «...новое поколение казахстанцев должно быть, по меньшей мере, трехъязычным, свободно владеть казахским, русским и английским языками», так как знание трех языков очень важно для будущего наших детей [3].

Владение несколькими языками всегда расширяло коммуникационные и интеграционные способности стран и народов [4].

Формирование речевой деятельности и на родном, и на русском, и на иностранном языке предполагает развитие речевой способности современного студента, способности формулировать свои мысли (в различных ситуациях для решения различных коммуникативных задач) при говорении и письме и способности понимать мысли других людей при аудировании и чтении.

В процессе овладения и родным, и русским, и иностранным языком как средством общения и познания у студентов:

- развивается чувство языка и бережное отношение к нему; интерес к языку и стремление свободно владеть им; лингвистическое отношение к слову;
- происходит овладение средствами общения (фонетическими, грамматическими, лексическими) и деятельностью непосредственного и опосредованного общения.

При овладении родным языком как средством общения и познания у студентов формируется любовь к родному языку и чувство сопричастности к его бытию, осознание себя носителями этого языка.

Анализ процессов усвоения родного, русского и иностранного (неродного) языков также свидетельствует об определенной общности этих предметов. Эта общность обусловлена единством языка как социальной сущности, а также тем, что в основе процессов овладения любым языком лежат одни и те же фундаментальные закономерности и принципиально одинаков объект усвоения — язык [5].

Необходима взаимосвязь родного, русского и иностранного языков – трех предметов, которые целенаправленно учат студентов общению, чтобы показать близость языковых предметов по целям и содержанию, согласовать используемые термины, соблюсти общую логику преподавания содержания языкового образования, выявить возможные интегративные связи. От подобной согласованности выигрывают все три предмета, но, прежде всего, оказывается в выигрыше обучающийся, который может более рационально распределять свои усилия в процессе изучения родного, русского и иностранного языков, осознавая роль языка как средства межкультурного, межнационального и международного общения [4].

В целом все обучение языковым предметам должно нести деятельностный характер, поскольку обучающиеся приобретают опыт речевой деятельности на казахском, русском и иностранном языке, реализуемый через коммуникативные умения в говорении, аудировании, чтении, письме. Наряду с этим должно уделяться специальное внимание формированию языковых компетенций, которые студенты могут применить в учебной, коммуникативной и творческой деятельности.

В процессе овладения языком происходит социальное развитие личности. Это значит, что личность овладевает не только языковой системой, но и средствами выражения своих чувств, желаний, а также усваивает нормы социального поведения.

Обучение иностранным языкам в настоящее время является одним из приоритетных направлений образования, так как международные контакты становятся массовыми и интенсивными. Изучение иностранного языка приобретает ярко выраженную практическую направленность. Современная трактовка владения неродным языком связана, прежде всего, с умением осуществлять речевое общение в реальных ситуациях в соответствии с нормами поведения и речевого этикета, принятыми в данном сообществе. Для того, чтобы стать полноценным участником межкультурной коммуникации, уже недостаточно владеть грамматическими, лексическими, фонетическими навыками и набором страноведческих знаний. Необходимо знать нормы и традиции общения народа, уметь адекватно интерпретировать действия собеседника, правильно понимать культурные и исторические события. Именно поэтому очевидна значимость формирования социокультурной компетентности при обучении иностранному языку.

В процессе овладения иностранным языком как средством межкультурного общения процесс социализации получает большую поддержку и дальнейшее развитие, так как на занятиях иностранного языка студент готовится к взаимодействию с поликультурным и многоязычным миром на неродном языке. В процессе овладения студентом деятельность общения на иностранном языке в рамках диалога культур происходит познание мира и формирование им самого себя, своих знаний (как устроен язык, что и как носитель языка скажет в этой ситуации), умений и способностей понимать иностранную речь, говорить, читать и писать на новом языке. Происходит также формирование механизмов регуляции своей деятельности по овладению иностранным языком и своего речевого и неречевого поведения.

Практической целью изучения иностранного языка как учебного предмета является «овладение некоей деятельностью, являющейся функцией того или другого человеческого коллектива». При этом иностранный язык является одновременно и целью, и средством овладения, поскольку освоение иностранного языка студентами организуется не только на изучаемом языке, но и с его помощью.

В работах В.А.Артемова, С.Л. Рубинштейна и других психологов указывается, что психологической закономерностью изучения неродного языка является опосредованный характер его усвоения в самом начале его изучения. Обучающийся, овладевая новой для него речевой системой второго языка, усваивает лишь новые названия уже известных ему понятий, неразрывно связанных в его сознании со словами родного языка.

Как мы знаем, что в основе I и II сигнальных систем лежат общие физиологические процессы, связанные с образованием временных связей между предметами и явлениями окружающей действительности и их понятиями в «высшем отделе» мозга. При усвоении второго языка у студента образуются новые временные связи между предметом (явлением) и его названием на изучаемом языке, которые накладываются на старые временные связи: предмет — название на родном языке — название на изучаемом языке. Таким образом, устанавливается связь между названиями-словами родного и изучаемого языков.

Опосредованный (или переводный) характер начального этапа в усвоении нового языка сменяется затем непосредственным, беспереводным владением путем создания нового динамического

стереотипа, соответствующего речевой системе изучаемого языка, когда необходимость во внутреннем переводе с изучаемого на родной язык отпадает.

Путь от мысли к сообщению еще более удлиняется, если мышление осуществляется на родном языке, а коммуникация — на изучаемом. В этом случае коммуникативные процессы существенно усложняются дополнительной операцией перекодировки, т.е. мысленного перевода с одного языка на другой, что непременно оказывается, не может не оказаться на эффективности коммуникации [6].

Важно, что, знакомясь со сходством и различием в системе двух-трех языков обучающиеся лучше осознают тот или иной язык как средство формулирования мыслей, выражения чувств, как средство общения, что является прямым следствием грамотного учета межпредметных связей [4].

Специфика овладения любым языком состоит также в том, что необходимо управление двумя видами деятельности — учебной деятельностью обучающихся по овладению предметом «казахский, русский, иностранный язык» и деятельностью общения на этом языке, т.е. необходимо создавать условия для организации естественного полиглоссического общения «...как свободной, полной и адекватной реализации способностей и умений общения в данном его виде и в данной типовой ситуации» [5].

Таким образом, для обучения трехязычию необходимо функционирование языка как средства соотношения личности с предметной действительностью, развития познавательного интереса, удовлетворения познавательных и коммуникативных потребностей, решения коммуникативных познавательных задач.

1. Халеева И.И. *Основы теории обучения пониманию иноязычной речи.* -М., 1989.
2. Послание Президента РК народу Казахстана «Новый Казахстан в новом мире», март 2007.
3. Выступление Президента Республики Казахстан Н.А.Назарбаева на XII сессии Ассамблеи народов Казахстана. - Астана, 24 октября. 2006.
4. Кунакова Г.У. Пути реализации интегративного обучения языковым предметам в старших классах.//*Образование . Научно-педагогический журнал.* - №6. - 2008.
5. Никитенко З.Н. Специфика предмета «иностранный язык» в системе начального общего образования. *Научно-методический журнал //Начальная школа.* - №4. - 2010.
6. Ассадуллин А.Ш. *Основы методики русского языка в татарской начальной школе.* – М., 1991.

Түйін

Мақалада казақша, орысша, ағылшынша сөйлеу әрекетін қалыптастырудың қажеттілігі айтылған. Аталған мәселе қазіргі заманғы білім беру жүйесінің мәдени бағытының негізгі болып отыр. Үш тұғырлы тілді жеке тұлғаны қалыптастыру тілдерді менгеру үрдісі жағдайында жеке тұлғаның әлеуметтік дамуын қамтамасыз етеді.

Summary

In the following article is activated importance of formation speech in Kazakh, Russian and foreign languages. Realization of human paradigm modern system of education are accumulated by the way of cultural education Kazakh and languages of teaching. The social development of personality during the learning languages is served by formation of three-languages speaking.

ОСНОВОПОЛОЖНИК СОВРЕМЕННЫХ ОЛИМПИЙСКИХ ИГР ПЬЕР ДЕ КУБЕРТЕН

А.Н. Ильясова –
д.п.н., профессор КазНПУ им. Абая

Достижения современной науки о физической культуре во многом зависимы от инициатив организационного характера и начинаний в проведении соревнований. Франция в конце XIX века стала духовным центром международной жизни. Вследствие этого французское физкультурное и спортивное движение не только воплощало тенденцию к международной интеграции, но и способствовало появлению такой личности, как Пьер де Кубертен. Его деятельности посвящены десятки работ, написанные учеными и публицистами многих стран, однако, ощущается потребность вновь обратиться к личности барона Кубертина, его богатому творческому наследию.

Теоретический анализ и обобщение данных научной и научно-методической литературы, исследование архивных документов показало, что более 50 лет своей жизни Кубертен посвятил олимпизму, 29 лет он был президентом МОК. На годы его президентства приходятся наиболее важные события, обогатившие практику олимпизма: он является автором первого варианта Олимпийской хартии, по его инициативе проходило оформление олимпийского протокола, внедрены в практику многие ритуалы и символы олимпийских игр.

Кубертену принадлежит идея проведения Олимпийских игр в разных странах. По его инициативе стали проводиться олимпийские конгрессы (9 из 12 состоявшихся были проведены при его жизни). Ему принадлежит идея о создании Олимпийской академии в Олимпии. Творческое наследие Кубертина настолько масштабно, что только в последние годы его изучением занимались ведущие специалисты многих стран.[1,2,3,4]

Огромен вклад Кубертина в разработку теоретических и педагогических основ современного олимпизма. Он считал, что в олимпизме воедино должны соединиться, дополняя друг друга, спорт, культура и искусство.

Следует сказать, что предвидение Кубертина не осталось лишь фантазией, а нашло убедительное подтверждение в истории современного олимпизма. За 100 лет своего развития олимпийские игры превратились из простого спортивного праздника в сложное социальное научно-практическое движение народов мира.

Кубертен положил начало научному обоснованию специального предмета, названного им «Спортивная педагогика». Под одноименным названием в 1934 году вышла третьим изданием его книга. Эту дисциплину он считал наукой о физическом образовании и воспитании молодежи путем спорта. Этим самым Кубертен предвосхитил появившееся позднее олимпийское образование и воспитание подрастающего поколения.

Кубертен высказал мысль, что тайну роста и упадка какой-либо демократии нужно постоянно искать в школе, университете. Кубертен предлагал повысить интенсивность физической нагрузки учащихся, но без ущерба для интеллектуального развития. По мнению Кубертина, спортивная педагогика - хорошая исходная позиция для олимпийского движения. Значение спортивной педагогики по Кубертину должно состоять в служении общественному прогрессу. Эту идею он прекрасно и убедительно выразил в своей «Оде спорту».

Кубертен писал: «Спорт может возбуждать самые благородные и самые низменные страсти... Он может вызвать как бескорыстие и честность, так и корыстолюбие, может быть рыцарским и продажным, гуманным и жестоким» (Олимпик гуманист, 1994).

Исходя из этого, основную задачу олимпийского движения Кубертен усматривал не просто в развитии спорта, а в том, чтобы всемерно содействовать реализации его гуманистического потенциала. Важную задачу олимпизма он видел в предотвращении разрыва между физическим и духовным развитием спортсмена, в содействии его разностороннему и гармоническому развитию.

Позицию Кубертина в этом вопросе обычно искажают, выражают весьма неточно, приписывая ему слова: «Главное в Олимпийских играх не победа, а участие!» На самом деле эту фразу использовал архиепископ Пенсильянский Этельберт Тальбот 17 июня 1908 года в своей речи в соборе Святого Павла в Лондоне, обращенной к участникам Игр IV Олимпиады. Кубертен, оценивший эту речь как «высоко

философскую», дополнил упомянутую фразу своим взглядом на ситуацию в спорте: «Самая важная вещь в мире - не победа, а борьба. Главное не победить, а отважно бороться. Развивая эти принципы, мы создаем более смелое, сильное, совестливое и благородное человечество».

Следует отметить, что хотя обычно олимпийский девиз «Быстрее, выше, сильнее» приписывается Кубертену, многие ученые, специально занимавшиеся этим вопросом опираясь на факты, утверждают, что на самом деле его сформулировал монах Генри Дион, близкий друг Кубертина. Что же касается самого Кубертина, то он для характеристики олимпийского атлета, соответствующего идеалу олимпизма, чаще всего использовал придуманный им девиз «Возыщенный дух в развитом теле». Реальное осуществление этого девиза Кубертина требует от общества поиска таких механизмов, которые позволили бы противостоять «антропогуманному, жестокому прагматизму в спорте».

Анализ деятельности Пьера де Кубертина позволяет из всего необычайно широкого круга научно-теоретических интересов выделить три фундаментальных блока, три основных направления его реформаторской деятельности:

- спорт, спортивное движение;
- олимпизм, олимпийское движение, Олимпийские игры;
- педагогический аспект, система воспитания и образования.

Выделенные направления реформаторской деятельности Кубертина глубоко взаимосвязаны и взаимообусловлены, что и представлено в данном исследовании.

1. Коллинский Ю. Д. Великое наследие Античной Элады и его значение для современности. -М., 1988. -160 с.
2. Духовное наследие Пьера де Кубертина. Олимпийские мемуары. - София: Медицина и физкультура, 1983.
3. Олимпик ревю. Пьер де Кубертен. -1980. -18 с.
4. Бутовский А. Д. Конгресс по вопросам физического воспитания и спорта. -СПб, 1906.-3 с.
5. Пьер Кубертен. Олимпик гуманист. - М., ФКС. – 1994. -25с.

Түйін

Мақалада әлемдегі олимпиадың ойындардың, спорт педагогикасының негізін қалаушы Пьер де Кубертиеннің спорттық көзқарастары қарастырылып осы саладағы іс-әрекеттің негізгі бағыттары айқындалады.

Summary

The paper considers the views of the founder of the sports teacher sports Pierre de Coubertin, and to justify the main activities in the area of the world's Olympic Games.

ФИЗИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ И ПОДРОСТКОВ ПРИ УЧАСТИИ СЕМЬИ

А.Н. Ильясова –

д.п.н., профессор КазНПУ им. Абая,

Э.К. Оспанова –

к.п.н., ст.преподаватель КазНПУ им. Абая

В государственной программе Республики Казахстан до 2020 г. особое внимание уделено проблемам здоровья, физической подготовленности и физического развития населения республики, детей младшего школьного возраста и подростков. Сегодня наблюдается эффективность принимаемых мер по их разрешению. В связи с этим обуславливается необходимость проведения приоритетной государственной политики развития физической культуры и спорта среди различных слоев населения, и как одного из направлений развитие семейной физической культуры.

Неотложенная ситуация заключается в требовании единства всех элементов системы, обеспечивающей физическое воспитание подрастающего поколения и выпадения из этой системы такого важного социального института как семья.

Решение обозначенной проблемы возможно только при интеграции усилий научных и практических работников сферы физической культуры, медицины, образования, социального обеспечения при активном участии семьи [1].

Основным институтом социализации в современных социально-экономических условиях является семья. Совершенствование взаимодействия семьи и школы невозможно без учета тех изменений, которые семья претерпела в последние годы. Изменения в ее структуре, социальное и материальное положение сказались на взаимоотношениях семьи и школы. В силу разных причин (различный образовательный и культурный уровень родителей, их социальный и финансовый статус, необходимость оплаты образовательных услуг, трудности воспитания единственного ребенка и др.) родители стали более требовательны к педагогам: они критически относятся ко всему, что предлагает школа, строже оценивают действия специалистов.

Педагогическое взаимодействие школы с семьями учащихся должно отвечать родительскому запросу. С одной стороны, родители являются заказчиками образовательных услуг, с другой - должны выступать как субъекты скоординированных усилий школы, как участники учебно-воспитательного процесса, как носители общественного мнения и общественного контроля за качеством работы учебного заведения. Закономерно возникает вопрос об интеграции, взаимодействии школы и семьи. В этих целях необходима активизация совместной деятельности семьи и школы, воспитания подрастающего поколения для обеспечения педагогического сопровождения, оказания помощи семье, в организации, в целом, воспитания, в том числе и физического.

Одной из основных задач исследования было определение уровня педагогической культуры родителей для правильного планирования работы с семьями учащихся с учетом их особенностей [2, 3].

Для решения поставленной задачи мы использовали такие методы как анализ литературных и иных информационных источников, опрос, наблюдение. В исследовании приняли участие более 600 школьников и родителей из Алматинской области.

В ходе анкетирования родителей, а также бесед с ними было выявлено, что родители сельской местности не имеют достаточный уровень физкультурной образованности и не владеют должным уровнем методических знаний и не могут обеспечить соответствующим образом физическое воспитание детей в условиях семейного быта.

С помощью методов опроса, и наблюдений нами был определен уровень физкультурной грамотности родителей городских и сельских школ, различных районов и областей Республики Казахстан.

Результаты проведенного исследования показали, что:

- 25,7% городских и 13,6% сельских семей (родители и дети) при сознательном отношении к физическому воспитанию включены в регулярные занятия физическими упражнениями и спортом;

- в 6,2% городских семьях, из числа обследованных, родители владеют элементарными формами контроля и самоконтроля за собственным физическим состоянием и своих детей, могут определить

функциональные возможности организма на различных этапах возрастного развития, располагают данными о характере требований и направленности к физической нагрузке, ее соотношении с возможностями занимающихся, могут определить доступность нагрузки для каждой поло-возрастной группы с учетом оздоровительного эффекта;

- 9,4% родителей умело применяют разнообразные формы наглядности, при этом демонстрируя то или иное упражнение, могут правильно его комментировать;

- при этом до 75,8% родителей, в основном в сельской местности, не владеют необходимыми двигательными умениями и навыками и не готовы заниматься с детьми;

- 76,7% родителей не знают элементарных методов повышения нагрузки по объему и интенсивности, и на занятиях выполняют в основном задания до отказа, что приводит к побочным эффектам при выполнении физических упражнений.

В этой связи одной из важнейших задач при планировании работы с семьей было повышение физкультурной грамотности родителей.

Важным элементом работы с родителями является развитие у них мотивации сотрудничества с образовательным учреждением и, прежде всего, в области физкультурно-оздоровительной деятельности. Функционально она должна быть ориентирована на реализацию, как в ходе просвещения родителей, так и в последующей физкультурно-оздоровительной деятельности в семье, с учетом включенности данной мотивации в более широкий контекст всей социокультурной ситуации жизнедеятельности современной семьи.

Реализация на практике данной функции возможна при условии учета социального статуса семьи, семейных традиций, уклада жизни, культурного образовательного ценза, а также, что особенно важно, умения педагогов варьировать приемы взаимодействия с семьей.

Этапы работы общеобразовательной школы с семьей представлены в таблице 1.

Таблица 1 - Основные этапы работы с семьей и результаты этапов

Этапы	Приобретение для семьи, ребенка
1. Диагностика и изучение особенностей внутрисемейного воспитания	Убеждение в том, что эмоциональная нестабильность в семье приводит к повышенной тревожности и неуверенности детей. Стремление родителей следовать советам специалистов (воспитателя, учителя, тренера, инструктора и др.)
2. Разработка и реализация совместно с семьей индивидуальных программ воспитания и развития ребенка	Осознание своих возможностей, возможностей детей; стремление к сотрудничеству с педагогами. Получение представления о работе педагога, вызывающее уважительное отношение к ним
3. Просвещение, информированность родителей с целью повышения их педагогической культуры	Расширение представлений об особенностях развития детей, использование методов коррекционно-развивающей работы с ними. Повышение роли родителей в формировании эмоционального образа ребенка. Формирование необходимых знаний, умений и навыков для организации занятий в семье

На основе выделения каждого этапа можно определить содержание работы образовательного учреждения с родителями, включая следующие основные блоки:

- вовлечение педагогического коллектива в работу с родителями;
- организация форм и методов работы педагогического коллектива с родителями;
- организация педагогического просвещения родителей;
- участие родителей в управлении образовательным учреждением.

Каждый блок можно представить как систему форм и видов деятельности.

Основной формой просвещения родителей в рамках нашего исследования явился «Родительский всеобуч», который осуществлялся на основе программы, способствовавшей целенаправленной и дифференцированной организации работы с родителями на объединение воспитательных воздействий школы и семьи в плане физического воспитания детей в условиях семейного воспитания.

В ходе проведенного исследования показателями эффективности взаимодействия родителей со школой можно сделать следующие выводы:

- осознание родителями главной цели воспитания, формирование гармонично развитой, социально активной личности. Понимание из каких направлений состоит содержание воспитательной работы, представления об основных качествах личности, которые они формируют у детей на данном этапе их возрастного и индивидуального развития;

- использование в семье разнообразных методов образования и воспитания, преимущественно позитивных. Родители опираются на положительные качества ребенка, заботятся о предоставлении ему инициативы и самостоятельности, побуждают его к анализу своего поведения и самовоспитания, способствуют его самообразованию. Приучают к преодолению трудностей. В семье имеет место разумная согласованность в применении методов воспитания между всеми членами семьи;

- предъявляемые требования к ребенку носят разумный характер. Соблюдается мера любви и строгости в отношении с ребенком. Возникающие проблемы решаются сообща на основе конструктивного анализа. Отношения «взрослый-ребенок» строятся на взаимном доверии и уважении;

- родители поддерживают тесную связь с учебным заведением, участвуют в образовательном процессе; советуются с педагогами по вопросам образования и воспитания, охотно выполняют их рекомендации, принимают участие в различных формах воспитательной работы, организуемой учебным заведением, проявляя при этом инициативу и заинтересованность. Помогают детям в их общественной работе;

- родители активно участвуют в общешкольных физкультурно-спортивных мероприятиях, ответственно, со знанием дела выполняют функции по организации физического воспитания детей в семье, умело организовывают различные формы физического воспитания детей в семье, правильно определяют объем и интенсивность физической нагрузки с учетом уровня подготовленности и физического состояния ребенка и др.

1. Адамбеков К.И. *Педагогические основы физического воспитания учащейся молодежи: Автореф. дисс...д.п.н. – Алматы, 1995. - 42 с.*

2. Карцева Л.В. *Модель семьи в условиях трансформации российского общества: Тендерная социология. Проблемы семьи / Л. В. Карцева //Социологические исследования. - 2003. - №7. - С. 92-100.*

3. Зиновьева Н.О. *Взаимодействие школьного психолога с родителями в ситуации сотрудничества семьи и школы: Дис. ...канд. пед. наук. -СПб., 1999. -141с.*

Түйін

Мақалада отбасында өтілетін педагогикалық процесте ата-аналардың, балалардың дene тәрбиесін ұйымдастыруы, оған білім беру мекемелерінің көрсететін көмегі және мектептен отбасының бірлесіп оқушылардың дene тәрбиесін жүргізу мәселелері және оған қатысты проблемалар зерттеледі.

Summary

This article investigates the problem of how physical education of children in the family and in the pedagogical process as well as help educational institutions, andconducting physical education in schools.

ИЗУЧЕНИЕ РИТМА И ТЕМПА ВЕДЕНИЯ ИГРЫ СИЛЬНЕЙШИМИ КОМАНДАМИ МИРА ПО ФУТБОЛУ

Е.К. Адамбеков –
к.п.н., доцент КазНПУ им. Абая

Одним из факторов, влияющих на выполнение технико-тактических действий футболистов, является интенсивность действий [4,6].

Однако в играх есть фрагменты, в которых интенсивные игровые действия отсутствуют - это паузы. Они начинаются в момент остановки игры арбитром или выхода мяча за пределы поля и заканчиваются в момент ввода мяча в игру и характеризуются коммуникативными взаимодействиями (обменом информацией) спортсменов между собой и с арбитром [8].

Другие фрагменты игры (эпизоды), начинающиеся с ввода мяча в игру после его выхода за пределы поля или после остановки игры арбитром и заканчивающиеся в момент остановки игры или выхода мяча за пределы поля, характеризуются интерактивными взаимодействиями (обменом действиями) футболистов.

Таким образом, игра в футбол состоит из двух типов фрагментов - эпизодов и пауз, отличающихся друг от друга как временными параметрами, так и содержательными. При этом отношение длительности эпизодов игры к длительности пауз характеризует ритм игры. Отношение количества игровых действий футболистов к длительности эпизодов игры определяет моторный темп игры, а отношение количества игровых действий футболистов к сумме длительности эпизодов и пауз игры - общий темп игры.

Имея в виду вопросы построения учебно-тренировочного процесса в плане соблюдения принципа специализированноеTM физиологической нагрузки [5, 6, 7], моделирования тренировочных занятий [1, 2, 3, 5], а также вопросы тактики игры, представляется важным иметь данные, характеризующие особенности ритма и темпа ведения игры сильнейшими командами мира, особенно теми, кто занимает самые высокие места в соревнованиях сборных национальных команд.

По видеозаписям игр было проанализировано 15 игр Первенства Европы 2000 г. и 64 игры Кубка Мира 2002 г.

Регистрировались игровые действия футболистов и длительность эпизодов игры и пауз в игре. Определялись средняя длительность эпизода игры и паузы в игре в каждом матче, а также количество игровых действий футболистов в каждом эпизоде игры.

Рассчитывались показатели ритма игры, а также общего и моторного темпа ведения игры командами по методике, предложенной И.Д. Свищевым [8].

На основании данных, характеризующих ритм ведения игры футболистами сильнейших команд Европы и мира, разрабатывались тренировочные задания технико-тактической направленности.

Отношение времени работы ко времени отдыха, характеризующее ритм выполнения тренировочных заданий (1,6/1), соответствовало ритму ведения игры футболистами сильнейших команд мира - Испании и Голландии (табл. 1).

В лабораторном эксперименте, в котором приняли участие 8 студентов - футболистов 3-го курса кафедры теории и методики футбола Российской государственной академии физической культуры, определялась частота сердечных сокращений (ЧСС) испытуемых при выполнении задания - отбора мяча другу друга (в парах) - при следующих вариантах сочетания длительности работы и отдыха:

- а) 16 с - отбор мяча, 10 с-отдых (5 серии повторения задания);
- б) 32 с - отбор мяча, 20 с - отдых (3 серии повторения задания);
- в) 48 с - отбор мяча, 30 с - отдых (2 серии повторения задания).

После выполнения каждого из вариантов сочетания длительности работы и отдыха футболистам предоставлялся 5-минутный отдых.

Для регистрации ЧСС испытуемым перед выполнением тренировочных заданий прикреплялся спорттестер с интерфейсом "Ролаг"-610 (с обхватом грудной клетки, а часы надевались на руку).

После выполнения задания с помощью компьютерной программы определялись показатели ЧСС.

Рассчитывались диапазоны показателей ЧСС при выполнении каждого задания.

Полученные данные сравнивались с ЧСС испытуемых в ходе проведения ими тренировочной и двухсторонней игры в футбол четверо против четырех 2 тайма по 20 мин.

В таблице 1 представлены показатели длительности эпизодов игры и пауз, а также ритма игры у отдельных команд в соревнованиях Первенства Европы 2008 г. и Кубка Мира 2010 г.

Следует отметить, что средняя длительность эпизодов игры у всех команд всегда превосходит (в той или другой степени) среднюю длительность пауз в игре.

Показатель соотношения средней длительности эпизодов игры и средней длительности пауз в игре (ритм игры) варьируется у разных команд от 1,1/1 до 1,6/1, но из всех проанализированных команд он наибольший (1,6/1) у финалистов розыгрыша Кубка Мира 2010 г. сборных Испании и Голландии.

Показатели длительности эпизодов игры и пауз в игре, количества игровых действий футболистов, ритма и темпа ведения игры в финальном матче Кубка Мира 2010 г. между сборными Испании и Голландии представлены в табл. 2.

Таблица 1. Показатели длительности эпизодов игры и пауз, ритма игры у отдельных команд в соревнованиях Первенства Европы 2008 г. и Кубка Мира 2010 г. (средние данные по итогам игр конкретных команд)

Команды	Первенство Европы 2008 г.			Кубок Мира 2010 г.		
	Средняя длительность эпизодов игры (с)	Средняя длительность пауз в игре (с)	Отношение длительности эпизодов игры к длительности пауз в игре (ритм игры)	Средняя длительность пауз в игре (с)	Средняя длительность пауз в игре (с)	Отношение длительности эпизодов игры к длительности пауз в игре (ритм игры)
Бразилия	-	-	-	30,1±2,6	18,2±1,1	1,6/1
Германия	25,4±1,9	20,5±1,6	1,2/1	29,8 ± 2,4	18,5 + 1,3	1,6/1
Турция	27,1 ±1,8	18,8 ±1,3	1,4/1			
Франция	29,2 ±2,1	19,8 ±1,8	1,5/1	27,2 ±2,0	19,2+1,6	1,4/1
Англия	27,2 ± 2,0	20,5 ±1,7	1,3/1	26,0 ±2,2	17,0 ±1,5	1,5/1
Бельгия	24,0 ± 2.2	19,9 ±1,6	1,2/1	23,5 ±2,1	20,5 ± 1,4	1,1/1
Словения	22.0 + 2,0	19,0 ±1,2	1,1/1	25,5 ±2,2	20,0 ±1,7	1,2/1
Португалия	26,1 ±2,3	21,5 ±1,5	1,2/1	21,0+ 1,8	19,0 ±1,6	1,1/1
Италия	29,8 ± 2,5	19,1 ±1,4	1,5/1	22,7 ±1,6	14,5 + 1,0	1,5/1
Россия	26,3± 1,3	20,6 ±1,4	1,2/1			

Таблица 2. Показатели длительности эпизодов игры и пауз в игре, количества игровых действий футболистов, ритма и темпа ведения игры в финальном матче Кубка Мира 2010 г. между сборными Испании и Голландии

	Средняя длительность эпизодов игры (с)	Средняя длительность пауз в игре (с)	Ритм игры	Среднее количество игровых действий обеих команд в эпизоде игры	Общий темп игры	Моторный темп игры
1 -й тайм	24,5 + 2,1	18,2 ±1,6	1,3/1	6,8 ±0,4	0,159	0,277
2-й тайм	28,3 ± 2,2	17,1 ±1,4	1,6/1	8,8 + 0,6	0,193	0,311
Вся игра	26,4 ±2,1	17,6 ±1,5	1,5/1	7,8 ± 0,5	0,177	0,295

Следует отметить, что средняя длительность эпизодов игры в 1-м тайме финального матча Кубка Мира 2010 г. меньше, чем во 2-м, а длительность пауз больше. При этом среднее количество игровых действий (ударов по воротам, передач, обманых действий- финтов), выполненных футболистами обеих команд в эпизоде игры в 1-м тайме ($6,8 \pm 0,4$) меньше, чем в эпизоде игры во 2-м тайме ($8,8 \pm 0,6$) (см. табл. 2).

Соответственно, и темп ведения игры командами (общий и моторный) во 2-м тайме выше, чем в 1-м. Если в 1-м тайме общий темп составил 0,159 единиц, а моторный темп - 0,277 единиц, то во 2-м тайме - соответственно 0,193 и 0,311 (табл. 3).

Если сравнивать общий темп и моторный темп ведения игры футболистами сборных Испании и Голландии в финальном матче Кубка Мира 2010 г, то они выше у сборной Голландии как в 1-м тайме, так и во 2-м (см. рисунок и таблице 3).

Таблица 3. Темп ведения игры футболистами сборных Испании и Голландии в финальном матче Кубка Мира 2010 г.

Команды	Общий темп ведения игры			Моторный темп ведения игры		
	1-й тайм	2-й тайм	Вся игра	1-й тайм	2-й тайм	Вся игра
Испания	0,069	0,094	0,083	0,119	0,149	0,137
Голландия	0,098	0,106	0,102	0,168	0,167	0,167

Таблица 4. Примеры построения серии тренировочных заданий технико-тактической направленности (отбор мяча друг у друга) для футболистов

Время выполнения задания (с)	Время паузы для отдыха и анализа задания (с)	Соотношение времени выполнения задания и паузы для отдыха и анализа задания	Диапазон чес (уд/мин)	Количество серий выполнения задания	Время отдыха между сериями (мин)
16	10	1,6/1	160-170	5	5
32	20	1,6/1	170-175	3	5
48	30	1,6/1	170-175	2	5

На основании анализа рассмотренных выше данных можно рекомендовать при организации учебно-тренировочного процесса футболистов обращать внимание на соотношение длительности работы и отдыха при выполнении конкретных заданий технико-тактической направленности, в том числе упражнений игрового характера.

В частности, при выполнении футболистами тренировочных заданий (отбор мяча друг у друга) в ритме, характерном для сильнейших игроков мира, показатели ЧСС составили:

- в первом варианте - 165-170 уд/мин;
- во втором варианте - 170-175 уд/мин;
- в третьем варианте - 170-175 уд/мин.

Следует отметить, что показатели ЧСС испытуемых футболистов при выполнении данных тренировочных заданий укладывались в рамки диапазона показателей их ЧСС при проведении тренировочной двухсторонней игры в футбол четверо против четырех 2 тайма по 20 мин.

Показатели ритма и темпа ведения игры футболистами сильнейших команд мира могут варьироваться по ходу матча в зависимости от тактики построения игры и развития ситуации.

Для разработки моделей тренировочных заданий с учетом того, что показатели средней длительности эпизодов игры и пауз в игре могут не отражать в полной мере структуру игры, представляется необходимым проведение дальнейших исследований в плане изучения ритма и темпа ведения игры футболистами ведущих команд мира.

1. Базилевич О.П. Управление подготовкой футболистов на основе моделирования тренировочного процесса: Дисс....канд. пед.наук. -М., ВНИИФК, 1983.-176 с.

2. Базилевич О.П., Зеленцов А.М. Моделирование тренировочных занятий футболистов/В книге: Управление процессами восстановления в спортивной тренировке.-Киев: КГИФК, 1973.-С. 101-108.

3. Васильев П.С, Волков Н.И., Лаврентьева Н.Н. Работа и отдых в повторном методе тренировки. - Ученые записки ГЦОЛИФК, 1961.-С. 245-247.

4. Голомазов С., Чирва Б. Футбол. Причины технического брака: Методические разработки для слушателей ВШТ. Выпуск 4. - М., РГАФК, 1998.-51с.

5. Голомазов С., Чирва Б. Учет игровых режимов работы футболистов при построении тренировочных занятий //Теория и практика футбола. - 2000. -№ 1. - С. 27-30.

6. Голомазов СВ., Чирва Б.Г, Теория и методика футбола. Техника игры. - М.: СпортАкадемПресс, 2002. -472 с.

6. Зеленцов А.М., Лобановский В.В. Моделирование тренировки в футболе. - Киев: Здоров'я, 1985. - 135 с.

7. Колобов В.Н. Нормирование и контроль специализированных тренировочных упражнений квалифицированных футболистов. Дисс....канд. пед. наук. -М., ГЦОЛИФК, 1987.-117 с.

8. Свищёв И. Теория взаимодействий как предпосылка к анализу тактики в футболе //Теория и практика футбола. - 2000. - № 4. - С. 9-12.

Түйін

Мақалада автор әлемдегі ең танымалы футболдан ұлттық құрама командалардың Еуропа және Әлем чемпионаттарында ойын барысында көрсеткен шеберлігін және қозғалыс жылдамдығын зерттеп оның қорытындысын көрсеткен.

Summary

In the article the author presents the results of the tempo of games of the best teams in Europe and the World.

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ИМИДЖА ВОЕННОГО ВУЗА И ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОЕ ВОИНСКОЕ ОБУЧЕНИЕ

Б.Б. Джакубакынов –

д.в.н., доцент, профессор кафедры теории и методики начальной военной подготовки КазНПУ им. Абая

Подготовка высококвалифицированных военных специалистов, соответствующих требованиям войск и общества и обладающих высоким уровнем самосознания, личностной и корпоративной культуры - главное задание стоящее перед военными вузами (далее - ввузы) республики. От того как решается данная задача зависит формирование положительного имиджа ввуза и его выпускников. При этом качество военного образования как результат процесса подготовки офицерских кадров выходит на первое место.

Согласно законам рыночных отношений, качество обеспечивается там, где имеется конкуренция на рынке товаров и услуг. Военное образование, как особый вид услуг, на сегодняшний день не регулируется законами рынка и пока не приобрело своего лица в информационном Сообществе. Первая причина в том, что ввузы самозамкнуты и до сих пор не интегрированы надлежащим образом в национальную и мировую системы образования. К сожалению, все ввузы республики находятся вне конкуренции - каждый ввуз является единственным по определенному профилю подготовки военных специалистов. В частности, образовательная деятельность в Военном институте КНБ РК осуществляется по конкретным группам специальностей, не имеющимся в других военно-учебных заведениях. Между тем, в современных условиях формирование конкурентной среды, корпоративной политики и корпоративной этики является основным направлением деятельности любой организации, в том числе образовательной.

Как пишет М.Карпенко «для того, чтобы выдержать конкуренцию с мощными западными вузами, нам надо объединяться; нужно законодательно предусмотреть возможности вузовской кооперации» [1]. Это в полной степени касается и ввузов. Только объединяясь, координируя усилия и работая над общими проблемами можно создать условия повышения конкурентоспособности ввузов. Назрела необходимость создания Совета начальников ввузов наподобие Российского союза ректоров. На сегодняшний день не отстать от гражданских вузов - задача актуальная для системы военного образования.

В этой связи перед ввузами встает вопрос: как поднять имидж, корпоративную культуру военно-учебного заведения и репутацию своих выпускников. Для ввузов важен как социальный, так и профессиональный имидж. Если социальный имидж связан с внешней средой, профессиональный - с внутренней, т.е. со сферой жизнедеятельности ввузов. Что касается социального имиджа, ввуз в некоторой степени потерял ведущую позицию как носителя культурных, нравственных, курсантских и офицерских ценностей и традиций. Конкурс на поступление в ввузы небольшой. Не секрет то, что ввузы привлекательны для молодежи, в первую очередь, тем, что военное образование бесплатное и курсант находится на полном государственном обеспечении. Ввуз не стремится отличаться от родственных вузов, позиционировать себя в обществе, усилить связь с общественностью за результаты своей деятельности. Не работает как прежде система профессиональной ориентации и профориентации. Ввуз обучает того, кто приходит, и выпускает практически всех, кто доучился до последнего курса. Всё это отрицательно влияет на социальный имидж ввузов.

В целях восполнения пробелов на данном важном участке работы коллективом Военного института КНБ РК (далее - институт) предпринимаются определенные меры. Так, укрепляется связь с общественностью, которую обеспечивают конкретные должностные лица, уделяется внимание освещению жизнедеятельности ввузов на страницах городской, республиканской прессы и на телевидении. Учебными дивизионами института периодически выпускаются стенгазеты, где отражаются все стороны деятельности подразделения, осуществляется обмен мнениями, печатаются обзоры и экспертные оценки, проблемы и пути их разрешения. С 2009 года издается собственная тиражная газета института «Отан перзенті».

Особое внимание уделяется систематическому участию членов коллектива во внеучувузовских общественных, спортивных и благотворительных программах и мероприятиях, что является одним из главных факторов формирования социального имиджа ввузов. Как известно, самодеятельность в вузах

всегда была на высоком уровне. Её роль в укреплении имиджа института огромная. В частности, команда КВН института является призером республиканских и международных конкурсов. Вокально-инструментальный ансамбль «Атамекен» нашел свое место среди музыкальных студенческих коллективов города. Требует возрождения культурно-досуговых мероприятий (балы, дискотеки, вечера, КВН, конкурсы и т.п.), проводимых с приглашением сверстников курсантов - студентов гражданских вузов. В настоящее время также настало время думать и принимать меры по удовлетворению религиозных потребностей курсантов.

Таким образом, работа по формированию социального имиджа ввуза направлена на:

- удовлетворение духовных потребностей участников военно-образовательного процесса;
- создание общественного мнения о значимости ввуза;
- обеспечение высокого конкурса при поступлении на учебу;
- получение адекватной оценки (рейтинга) родителей, выпускников, общественности (организаций, СМИ) и государственных органов;
- достижение высоких спортивных результатов;
- участие коллективов ввуза в культурных мероприятиях города, области и республики.

Самое главное, у руководства института нашла поддержку необходимость создания структуры, которая планово занималась бы имиджевой политикой ввуза. Начало уже заложено: в институте функционирует отдел военной геральдики, который за короткое время разработал атрибутику ввуза и в настоящее время развивает другие направления профессиональной имиджности.

Профессиональный имидж формируется на основе организационной и корпоративной культуры. Забота о рядовом члене ввуза, в первую очередь, о преподавателе и курсанте как основных участников военно-образовательного процесса - основа корпоративной культуры коллектива ввуза. Одним из путей формирования корпоративной культуры воинского коллектива мы видим в демократизации руководства, широкое привлечение преподавателей, курсантов и слушателей к участию в управлении ввузом. В этих целях проводятся аналитические исследования, которые включают изучение:

- эргономических условий для учебы и научно-педагогической деятельности, культурно-досуговой базы ввуза;
- предпочтений и интересов курсантов, слушателей, преподавателей;
- морально-психологического климата в воинских коллективах;
- социального положения, нужд и потребностей личного состава ввуза;
- динамики развития межвузовской и международной связи;
- спортивно-общественную, культурно-публичную жизнь ввуза;
- состояния материально-технической базы, обеспеченности кафедр и вспомогательных подразделений компьютерной, оргтехникой и средствами коммуникации;
- проблем кадрового обеспечения учебно-воспитательного процесса, развития научно-педагогического (интеллектуального) потенциала ввуза и др.

Кроме внутренней оценки, для нас важно знать оценку заказчиков специалистов в лице Пограничной службы КНБ РК. Участие заказчика в профессиональной подготовке осуществляется через общественно-научные организации как военный и военно-технические советы, круглые столы и конференции и т.п. Назрела необходимость ежегодного проведения слета выпускников института, создания его координационного комитета. С каждым годом активизируется взаимодействие института с заказчиком в вопросах профессиональной подготовки офицеров-пограничников и научно-методического обеспечения служебно-боевой деятельности подразделений. В этом плане следует отметить важность исследований психолого-социологических проблем военно-профессиональной подготовки и становления молодых офицеров на службе, проводимых в ввузе специальным отделом. Информация данного отдела всегда интересна ученым, командирам и начальникам, заинтересованным службам и подразделениям.

Когда речь идет о профессиональном имидже ввуза, мы должны, в первую очередь, говорить о качестве образовательных услуг. Качество определяется принятой в институте концепцией обучения, на основе которой лежат педагогическое сотрудничество между преподавателем и курсантом, доверие и взаимопонимание между ними, индивидуальный подход к курсантам и слушателям. В работе [1] указываются два пути повышения качества образования: конкурсный отбор на учебу наиболее способных и создание совершенной образовательной среды.

При этом не стоит забывать особенность военного образования, которая состоит в том, что в нем сочетаются два подхода к решению проблемы обучения и воспитания: 1) свободный диалог равноправных субъектов военно-образовательного процесса; 2) сохранение традиций и устоев воинской службы и поддержание в вузах уставной дисциплины.

Гуманизм (искренняя забота о человеке) первого подхода заключается в том, что достоинство и ценность человека, его права на свободное развитие, искренняя забота о человеке являются центральными в проектировании и организации военно-педагогического процесса. Данный принцип обязывает вуз превращаться в подлинно саморазвивающуюся (сингергетическую) систему, где интегрированы культуры личности, воинских коллективов, общества. Военно-педагогический процесс, совершающий под принуждением и насилием, означает отрицание гуманизма.

В формировании имиджа вуза особое значение имеет моральное и материальное стимулирование офицеров-педагогов, активно занимающихся учебной и научной работой. Так, в институте кроме ведомственных поощрений практикуется награждение сотрудников института по линии Министерства образования и науки, Министерства здравоохранения. В частности, за последние годы шести преподавателям института присвоено высокое звание «Почетный работник образования Республики Казахстан». Представитель института стал обладателем гранта «Лучший преподаватель 2005 года». Осуществляется постоянная поддержка руководством института инициатив и начинаний преподавателей по укреплению дисциплины и повышению успеваемости.

Что касается качества как основного имиджеформирующего фактора, его параметры находят выражение в модели военного специалиста как результата военно-профессиональной подготовки. Современное военное образование превратилось в отрасль стандартизации, которое предполагает реализацию военно-образовательных программ на технологической основе и получение гарантированного результата. При этом следует отметить, что технологичность образования не панацея, и она не может в полном объеме справиться с задачами личностного развития обучаемых. Это становится более актуальной на высших ступенях профессионального образования - в магистратуре и докторантуре.

На наш взгляд, более-менее полная стандартизация и технологизация образовательного процесса оправданы на низовых уровнях профессионального образования (среднее и послесреднее образование, бакалавриат). На уровне послевузовского образования следует отойти от полной технологизации образовательного процесса и принять личностно-ориентированное обучение, направленное на удовлетворение осознанных образовательных потребностей личности, развитие профессионально и социально желательных качеств будущего офицера-педагога, офицера-исследователя.

Результаты исследования послевузовского образования показали, что сейчас гораздо больше тех, для кого аспирантская подготовка означает, приобщение к профессиональному научному знанию, овладение исследовательскими и аналитическими навыками, открывающими путь в самые разные секторы экономической и общественной жизни – промышленность, управление и администрирование, юридические и финансовые сферы [2].

Из вышесказанного вытекает, что подлинный гуманизм военного образования реально осуществим на ступени послевузовского образования – в магистратуре и адъюнктуре (докторантуре). Обучение слушателей под принуждением не совместимо с педагогическим процессом, нацеленным на индивидуальную, персонифицированную подготовку и развитие личности.

Таким образом, личностно-ориентированное обучение в полном объеме может реализовываться в рамках послевузовского образования. Данный подход способствует решению основных задач подготовки кадров высшей квалификации - подготовку неординарных в своем действии офицеров, мыслящих нестандартно в экстремальных и иных ситуациях, формирование и развитие профессионально важных качеств творческой личности. Не зря «одной из закономерностей развития военного искусства является непрерывное повышение роли инициативы и творчества командиров и солдат в вооруженной борьбе. Давно прошло то время, когда творческими функциями и правом на инициативу обладал только главнокомандующий войсками» [3].

К таким опорным качествам личности офицера относятся:

- высокий уровень социальной культуры, добровольное принятие на себя ответственности перед обществом;
- способность к самообразованию и самосовершенствованию;

- ответственность за свои поступки и результаты своей деятельности;
- стремление к самореализации в профессии и социуме.

Эффективная реализация личностно-ориентированного подхода в профессиональной подготовке возможна:

- 1) при безусловном положительном отношении к слушателю как личности, не зависящем от пробелов в его знаниях, компетенциях;
- 2) при осознании субъектами педагогического процесса проблем и совместном поиске путей их разрешения;
- 3) при проявлении искренности во взаимоотношениях преподавателя и слушателя, взаимопроникновении чувств, эмоций;
- 4) при уважении мнения слушателя, поощрении его стремления к самоактуализации и самореализации.

Реализация данного подхода в практике ввуза требует повышения квалификации ППС на систематической основе и развития коммуникационных средств. В связи с этим и в целях повышения конкурентоспособности военного образования следует принять меры по ускорению интеграции военных и гражданских вузов, в том числе занимающихся бизнес-образованием.

В условиях отсутствия конкуренции в военно-образовательном пространстве, на наш взгляд, имеются два пути повышения качества военного образования и имиджа ввуза:

- усиление контрольной функции органов управления военным образованием, создание и внедрение эффективной системы менеджмента качества;
- внедрение элементов рыночной системы хозяйствования и предоставления образовательных услуг в деятельность ввузов.

Вместе с тем, до сих пор отсутствуют всеми признанные характеристики качества образования, измерители и методы их оценки. В качестве критериев качества Э.М.Коротков рассматривает профессиональные знания, готовность к профессиональной деятельности (компетентность), структуру индивидуально-профессиональных качеств, самосознание професионализма и группу дополнительных качеств, отражающих общекультурный потенциал успешной профессиональной деятельности. Предлагает вести по каждой из этих групп как минимум по четыре показателя [4]. Подходов к оценке качества образования очень много, но средств и методик оценки, понятных всем участникам образовательного процесса - преподавателю, студенту, работодателю, государственному (ведомственному) контролирующему органу - нет. Таким образом, когда речь идет о мониторинге качества, создании системы внешней и внутренней оценки, нельзя не согласиться с мнением В.М. Филиппова о том, что «в вопросах качества высшего образования мы с Евросоюзом должны говорить на одном языке... Нужны достоверные и четкие критерии качественного уровня содержания высшего образования и меры его усвоения студентами как теперь говорят, критерии компетентности выпускников» [5].

1. Карпенко М. Новая роль высшего образования в эпоху развития инновационной экономики, глобализации и депопуляции // Вестник высшей школы. - №9. - 2007. - С.14.
2. Бедный Б., Миронос А., Серова Т. О подготовке специалистов высшей квалификации в областях точных и естественных наук // Вестник высшей школы. - №8. - 2007. - С.23-27.
3. Методологические проблемы военной теории и практики / Под ред. Н.Я.Сушки, Т.Р. Кондраткова. – М.: Военное изд-во МО СССР, 1966. - С. 206.
4. Коротков Э.М. Управление качеством образования: Учебное пособие для вузов. - М.: Академический проект: Мир, 2006. - С.250.
5. Филиппов В.М. Болонский процесс и «Дорожная карта Россия -Евросоюз» // Высшее образование сегодня. - №1. - 2008. - С.7.

Түйін

Макалада кәсіби дайындықтың сапасына негізделіп жасалған имидж әскери мектепке акпараттық қоғамдастықта өз орнын табуға мүмкіншілік беретіні және жеке тұлғаға нағыз бағытталған әскери оқыту жоғары оку орнынан кейінгі білім беру деңгейінде жүзеге асырылатыны туралы корытындылар жасалған.

Summary

The aim of the article is to do conclusions about image created on the basis of quality of the professional training, promotes the acquisitions to the high military school its own face in the informational Association, genuine personal competent training can be realized on after high school standard of the professional educations.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПОДГОТОВКИ ФУТБОЛИСТОВ ЧЕРЕЗ ФАРМАКОЛОГИЧЕСКУЮ КОРРЕКЦИЮ, ПИТАНИЕ И СРЕДСТВА ТРЕНИРОВКИ.

Ж.К. Ержанов –
преподаватель КазНПУ им. Абая

В современном спорте человек, переносящий большие физические нагрузки нуждается в фармакологической поддержке. В футболе проблема фармакологической поддержки в сочетании с рациональным, целенаправленно подобранным питанием особенно актуальна. Ее задачами являются сохранение достигнутого уровня физической готовности, повышение специальной работоспособности и сохранение здоровья.

Полагаем оправданным стремление всех футболистов-профессионалов полностью реализовать себя, сделать спортивную карьеру при сохранении здоровья, уравновешенного физического и психологического состояния и не закончить выступления преждевременно.

В профессиональном футболе высокого уровня тренировочные и игровые нагрузки порой находятся на грани физиологических возможностей человека и могут вызывать даже патологические сдвиги в организме. Травматизм приводит к потере тренировочных дней, ухудшению работоспособности, а иногда и к окончательному уходу из спорта. Перед ответственными соревнованиями у игроков, если они достигли высокой степени готовности и находятся в реактивно-восприимчивом состоянии, наблюдается подавление иммунной системы.

Важно также максимально облегчить юношам переход от детского ко взрослому футболу с точки зрения адаптации к физическим и психологическим нагрузкам, а также поддерживать спортсменов, закончивших свою карьеру.

Палитра фармакологического воздействия богата и разнообразна и в сочетании с методами тренировки, питанием, средствами физиотерапии и восстановления помогает добиваться необходимого результата. Применяемые фармакологические средства можно условно разделить на следующие группы:

- препараты нестероидного типа, стимулирующие анаболические процессы;
- витамины;
- средства для защиты печени и почек;
- адаптогены;
- препараты, помогающие развитию координационно-двигательных способностей;
- психорегулирующие препараты;
- энергетики.

Применять фармакологические препараты лучше в условиях централизованной подготовки. Именно при такой подготовке наиболее эффективно может быть использована фармакология в футбольных командах. Сейчас основная нагрузка ложится на врачей, обслуживающих отдельные команды. Фактически это врачи-универсалы, которые должны быть и специалистами в вопросах фармакологии, потому что специфичен не только футбольный травматизм, но и фармакологическая коррекция футболистов отличается от той, что имеет место в других видах спорта.

Исключение фармакологических средств в период межсезонья является одним из звеньев в общей системе "фармакологической поддержки". Во время восстановления после больших физических нагрузок, нервных стрессов и травм рекомендуется применять такие физиотерапевтические процедуры, как сероводородные, радоновые ванны, грязи, которые способствуют удалению солевых отложений и благоприятно влияют на опорно-двигательный аппарат.

Психологической разгрузке могут служить даже легкие алкогольные напитки, пиво, применение которых в данном случае вовсе не является пороком. Для релаксации допускается употребление сухого

вина, что способствует более быстрому восстановлению организма. Если принять во внимание, что среди футболистов, играющих в командах высокого класса, существует жесткая конкуренция, стимулирующая каждого спортсмена заботиться о своем здоровье и функциональном состоянии, опасность передозировки в плане употребления алкоголя минимальна.

В межсезонье важно удалить из организма накопившиеся токсические вещества и шлаки. Для этого могут применяться диеты (особенно ягодно-фруктовая), а в особых случаях и абсорбенты (вплоть до таких методов, как гемосорбция).

Этот этап может продолжаться 7-10 дней. Желательно, чтобы "врабатывание" проходило без применения фармакологических средств, за счет стимуляции собственных сил организма при постепенно возрастающих нагрузках. В последние дни "врабатывания" перед началом больших тренировочных нагрузок для обеспечения лучшей адаптации к предстоящей тяжелой физической работе уже могут быть использованы стимуляторы естественного происхождения (женышень, китайский лимонник, элеутерококк), а также поливитамины с минералами (типа юникап, супрадин, таксофит и др.).

При развитии максимальной мышечной силы необходим высокий уровень максимальной силы который создает "запас прочности" и предпосылки для развития специальной работоспособности. При развитии максимальной силы необходим индивидуальный подход, отправными точками которого являются показатели максимальной силы футболистов в предыдущем сезоне и планируемые показатели в наступающем. Обязательно должна быть обеспечена также травматологическая безопасность игроков за счет использования разогревающих мазей (например, финалгон, никофлекс) и проведения специфической разминки.

Первый этап развития максимальной силы направлен на увеличение поперечного сечения и объема мышц средствами силовой подготовки. В это время могут быть использованы анаболики нестероидного типа (оротат калия, метилурацил, карнитина хлорид, рибоксин), способствующие развитию максимальной силы. Данные анаболики защищают функциональные системы организма от сверхнагрузок и стресса, сохраняя здоровье и долголетие спортсменов. Применяются они в небольших количествах в рамках 50% от терапевтической дозы, рекомендованной в аннотациях.

На этом этапе сохраняется опасность травматизма, так как изменяется состояние мышц и как следствие координация их работы. Поэтому из тренировок должны быть исключены резкие движения, увеличивается продолжительность разминки, а в холодный период используются разогревающие мази и массаж.

В период развития максимальной силы требуется определенная коррекция питания. Оно должно быть преимущественно белковым (с преобладанием в рационе мяса, рыбы, икры). Сильный анаболический эффект оказывает парное мясо (мясо, потребляемое не позднее, чем через 36 часов с момента забоя животного). Кроме того, полезны фосфорсодержащие продукты, увеличивающие действие анаболических препаратов. Среди гарниров желательна гречка, как продукт, содержащий железо, и не рекомендуются макароны и картофель. При сверхнапряженной работе может оказаться недостаточно природных элементов, и поэтому для полноценной тренировки необходимо использовать поливитамины с минералами (супрадин, юникап, витамакс).

Дальнейшей задачей является снижение объема мышц при сохранении их силы. "Подсушка" мышц предполагает скоростную работу длительностью до 40 секунд. Для ускорения этого процесса могут использоваться следующие средства.

Первое. Железосодержащие препараты (например, ферроцерон). Данные препараты особенно полезны в условиях среднегорья, где организм испытывает недостаток кислорода.

Второе. Препараты, разжижающие кровь, которая сгущается при выполнении напряженной физической работы (например, трентал, солкосерил). Под их действием увеличивается движение крови по всей системе кровообращения, что важно для полноценного насыщения тканей организма кислородом. При выполнении упражнений скоростно-силового характера, важное место в подготовке футболистов занимают скоростно-силовые упражнения. При тренировках, связанных с выполнением таких упражнений, ранее спортсмены применяли анаболики стероидного строения, в настоящее время запрещенные как средства фармакологического воздействия. Применять средства, стимулирующие анаболические процессы, все-таки необходимо, но нужно использовать продукты естественного происхождения. Паралельно с ними применяются поливитамины с минералами (супрадин, юникап, витамакс).

В период скоростно-силовой подготовки особое внимание следует уделить содержанию питания. Целесообразно увеличить количество белковосодержащих продуктов (икры, парного мяса) и фосфорсодержащих продуктов.

Поддержка сердечно-сосудистой системы происходит на всех этапах подготовительного периода. Для этого необходимо применять препараты, укрепляющие сердечную мышцу (рибоксин, панангин, оротат калия), которые кроме анаболического эффекта оказывают положительное воздействие на различные системы организма.

При работе, связанной с высокими требованиями к проявлению координационно-двигательных способностей необходимы многие двигательные навыки, а также устойчивость организма к соревновательной деятельности, к максимальным физическим и психологическим нагрузкам формируются в условиях стресса. В связи с этим возникает проблема перегрузки центральной нервной системы и устойчивости психики, а также возможны некоторые явления, связанные с проводимостью нервных импульсов.

На спинномозговую проводимость влияют препараты группы стрихнина, которые уменьшают время прохождения нервного импульса. На функциональное состояние мозга оказывают влияние такие препараты, как аминалон, ноотропил, пирацетам, которые обеспечивают остроту реакции, координацию и ускоряют мыслительные процессы. Ввиду того, что данные препараты имеют пролонгированное действие и их прием начинается и заканчивается несколько раньше того времени, когда может быть востребовано их воздействие, применяются они под контролем врача.

В соревновательном периоде рекомендуется проводить три блока витаминизации продолжительностью не менее 20 дней каждый с применением поливитаминов обязательно с минералами. Это необходимо для регуляции солевого обмена, так как вследствие нагрузок из организма выводится большое количество солей.

При подготовке к конкретному матчу может быть проведен цикл приема препаратов группы энергетиков в течение 3-10 дней. Длительность цикла зависит от регламента игр. Если межигровой цикл составляет два дня, то прием энергетиков может быть таким:

- после окончания предыдущей игры;
- по разу в последующие два дня;
- за 40 минут до начала следующей игры.

В семидневном межигровом цикле препараты группы энергетиков принимаются в менее интенсивном режиме.

В зависимости от индивидуальных особенностей футболистов могут использоваться два типа средств, помогающих при подготовке к конкретной игре. Это так называемые психостимуляторы и транквилизаторы, являющиеся антагонистами по отношению друг к другу.

Для склонных к перевозбуждению игроков еще задолго до матча целесообразен прием транквилизаторов. Для подъема мотивации у тех футболистов, которые даже в стрессовой обстановке склонны к заторможенности, применяются психостимуляторы. Психостимуляторы подразделяются на природные и синтетические. Природные стимуляторы, наиболее сильными из которых являются женышень и элеутерококк, применяются за 30-40 минут до начала игры и действуют в течение 2-5 часов.

Синтетические психостимуляторы (наиболее сильные из них - эфедрин, сиднокарб, амфетамин) действуют значительно сильнее природных, причем их воздействие может выражаться в явном перевозбуждении человека, который их принимает. Являясь по сути наркотиками, они снимают тормозящее влияние коры головного мозга, что может привести при передозировке даже к смертельным случаям. Действие запрещенного для использования спортсменами эфедрина, например, сугубо индивидуально. При приеме амфетамина может происходить нарушение солевого обмена, выражющееся в спазмах и судорогах. Чтобы избежать негативных явлений, связанных с нарушением солевого обмена, необходим прием препаратов, которые могли бы восполнить недостаток солей в организме или привести к расслаблению мышц (таблетки Рингер Локка, скутамил-С и другие аналогичные препараты).

После нервного возбуждения, вызванного ответственной игрой, необходимо "успокоить" организм. Для этого принимаются препараты успокаивающего действия (например, настой валерианы) и транквилизаторы.

Чтобы положительно повлиять на печень, которая испытывает особые перегрузки во время игры, рекомендуется теплое молоко с медом, лив-52, корсил, в результате чего смягчается токсическое воздействие, вызванное нагрузками и приемом других фармакологических препаратов.

В период активных занятий футболом организм спортсмена функционировал по-особому. Все внутренние органы и железы внутренней секреции работали в повышенном режиме. Кровоток и кровообмен также проходили с повышенной интенсивностью. Обмен веществ у футболистов высокой квалификации в два-три раза выше, чем у тех, кто не занимается спортом. Заметим, что в научно-исследовательских медицинских институтах именно на спортсменах-добровольцах апробируют новые фармакологические препараты, так как эффект от применения фармакологических средств проявляется в два-три раза быстрее, чем у людей не занимающихся спортом.

С окончанием спортивной карьеры и резком сбросе нагрузок начинает перестраиваться работа сердечно-сосудистой системы, изменяется привычный гормональный баланс при снижении энергообмена. В результате бывшие спортсмены, как правило, быстро полнеют. От резкой смены нагрузок на опорно-двигательный аппарат развивается остеохондроз, могут возникнуть болезни печени и почек, сердечно-сосудистые заболевания.

Необходимо как можно медленнее выходить из режима больших физических нагрузок. И лучший способ, постепенно снижая нагрузки, продолжать занятия футболом. Что касается непосредственной фармакологической поддержки спортсменов, закончивших футбольную карьеру, то она целесообразна только при болезнях, приобретенных за годы активных занятий футболом.

С возрастом усиливаются последствия травм. Поэтому после окончания занятий футболом, особенно профессиональным, чем старше человек, тем продуманнее должны быть фармакологическая профилактика и коррекция. А сам спортсмен должен уже к этому времени изучить себя и знать, как на него действуют различные фармацевтические средства.

Средства тренировки, питание и фармакологическая коррекция в практике подготовки футболистов высокой квалификации тесно взаимосвязаны и поэтому их необходимо рассматривать как неразрывные составляющие системы подготовки. Применение конкретных видов фармакологических средств должно строго соответствовать этапам подготовки и взаимосвязано с задачами и направленностью тренировок.

1. Кулиненков О.С. *Фармакология спорта*. – М., 2000.
2. Сейфулла Р.Д. *Спортивная фармакология*. – М.: ИПК Московская правда, 1999.
3. Соколов И.К. *Применение оротата калия и некоторых тиуриновых производных при мышечной деятельности*: Дис....канд.биол.наук. – Пермь, 1973.
4. Черемисинов В. *Питание футболистов как средство ускорения восстановительных нагрузок и повышения специальной работоспособности* // *Теория и практика футбола*. – 2001. – IV3. - C.25-29.
5. Гарунов Г., Сорокин А. «*Спортивное питание*» как составляющая процесса подготовки юных и взрослых футболистов // *Теория и практика футбола*. – 2003. – №2.
6. Дубровский В. *Патогенетические методы лечения травм и заболеваний опорно-двигательного аппарата и высококвалифицированных спортсменов* // *Теория и практика футбола*. – 2003. – №1.

Түйін

Макалада футболшылар дайындығының нәтижелі болуын олардың тамақтанушы және дәрі-дәрмектер мен витаминдерді қолдану жолдарымен ұйымдастыру мәселелері қарастырылады.

Summary

Article ressmotreny problems of organization and means of vitamins, medicines and food for the effective preparation of players.

К ВОПРОСУ КОНСТРУИРОВАНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ШКОЛЬНОГО БИОЛОГИЧЕСКОГО КУРСА И ПУТИ ЕГО РЕАЛИЗАЦИИ

М. Субанова -

ведущий научный сотрудник Кыргызской Академии образования

Методология биологического образования – обширная область работы философов, психологов, дидактов, методистов и учителей -практиков.

В совершенствовании содержания и структуры биологического курса, в первую очередь, должны учитываться ценностные аспекты жизни, гуманизации современной научной основы содержания образования, ее направленность на сохранение и выживание человека и всего живого в природе.

В методологическом плане требуется также переосмысление всей структуры учебной деятельности школьников, и поэтому возникает необходимость моделирования поиска развития эмоционально-чувственного отношения к живым системам, которые принесут радость познания: «Открытие», «Озарение», «Изобретение» и другие интеллектуальные и практические действия являются важным средством развития ума, сердца учащихся.

Постепенное развертывание содержания учебного материала, способствующее синтезу теоретического, практического и эмоционального отношения к действительности в определенном социокультурном контексте является главным фактором обеспечивающим единство обучения, воспитания и развития личности.

Многие философи, психологи и педагоги отмечают, что сознание и деятельность индивида испытывают влияние двух полярных сил: внешних (среды) и внутренних (собственная воля, желания и стремления). В результате каждый человек проходит свой путь индивидуализации как восхождение к своему «Я» под действием внутренних сил, и у каждого – свой путь выбора самореализации [1]. Осознание указанных полярных сил является условием реализации гуманистической парадигмы образования. Данная парадигма формирует отношение по схеме «субъект-субъект». Учитель и учащиеся совместно вырабатывают цели деятельности, ее содержание, выбирают состояние сотрудничества и сотворчества. Кроме того для реализации данной парадигмы в основу определения содержания положена современная методология познания живой природы, которая утверждает, что наука о жизни становится проводником гуманистических устремлений и экологического стиля мышления. В содержание гуманизма включаются как обязательное требование защиты жизни, создание условий для ее расцвета, установление почтительного и уважительного отношения к жизни без подчинения к технике или неживой природе. «Этична только абсолютная и всеобщая целесообразность сохранения и развития жизни, на это направлена этика благовения перед жизнью, любая другая необходимость не этична», пишет А.Щвейцер [2].

Итак, гуманизация образования - взятие ответственности за сохранение и дальнейшее развитие человека и общества, что предполагает положительный взгляд на системообразующие ведущие идеи, разноуровневые организации жизни, эволюцию, взаимосвязь биологических систем, позволяющих обеспечить целостность учебного предмета. Все это позволило в инвариант содержания биологического образования включить такие материалы, которые составляют важный компонент общечеловеческой культуры: как клеточная теория взаимосвязь строения и функции организмов, уровни организации живой природы, учение об эволюции органического мира, многообразие и классификация организмов, экологические закономерности.

Эти теоретические положения конкретизируются, виткообразно углубляются, а также расширяются при рассмотрении биологического разнообразия организмов всех царств живой природы.

Концентрация знаний вокруг указанных теоретических положений будет иметь объективные научные основы, если учесть соответствующие методологические подходы и принципы познания биологических систем:

- функциональный подход позволяет обосновать необходимость сохранения органического мира и защиты окружающей среды. Данный подход способствует формированию понятия об организме как едином целом, позволяет ориентировать учащихся на здоровый образ жизни;

- эколого-эволюционный подход позволяет рассматривать каждый объект как результат эволюционного развития в определенных экологических условиях.

- системно-структурный подход обеспечивает целостное восприятие живого мира и дает возможность рассматривать отделы растений и типы животных в качестве элементов системы органического мира.

Принципы биологического познания: детерминизм (причинность), системность, историзм, интегратизм. Эти принципы помогут в определении требований к обязательному минимуму содержания знаний учащихся и в правильном структурировании содержания. Все эти указанные подходы и принципы дают возможность определения требований к обязательному минимуму содержания знаний учащихся и правильного структурирования содержания. Содержание учебного предмета рассматривается как ведущий компонент требований центральным моментом, которого является выделение элементов содержания обучения. Поэтому нами были выделены следующие биологические понятия как основной элемент содержания: взаимосвязь строения и функций организма, уровни организации живой природы, учение об эволюции органического мира, многообразии и классификации организмов, экологические закономерности эволюционной теории.

Некоторыми авторами [3,4,5] в основу содержательной стороны требования усвоения указанных понятий положены следующие принципы:

- объективность отражаемой картины мира в сознании учащихся;
- сформированность практического отношения учащихся к миру;
- результаты обучения.

В то же время многими авторами [6,7,8] в качестве основных элементов требований к учебной деятельности рассматриваются умственные операции (анализ, синтез, абстрагирование) и приемы выполнения действий. Качество усвоения учебного материала, в том числе, отдельных понятий как компонент требований к знаниям и умениям учащихся рассматривается в работах И.Я.Лернера, И.Т. Огородникова, Н.Е.Кузнецова [5]. Ими выделены уровни качества знания и умения как критериев важнейших результатов обучения учащихся. Для раскрытия качественной определенности этого результата необходимо выбирать такие пути членения знаний, которые не разрушали бы их целостность. Понятие «знание» в педагогической литературе употребляется в трех наиболее важных значениях: наука, содержание обучения. Сама природа знания определяет уровень качества сформированных понятий.

Таким образом, первый уровень качества знаний может быть выделен по их отношению к предметной области изучаемой науки и этот 1-ый уровень назван «предметно-содержательным». На характеризуется обобщенностью и системностью 2-ой уровень качества называется «содержательно-деятельностным». Данная группа характеризуется переработкой иprobразованием знаний. Поэтому этот уровень качества выделяется такими свойствами умственной деятельности ученика как гибкость, глубина осознанности, устойчивость содержательного мышления.

Итак, проведенные нами исследования позволяют сделать заключение и дать ряд рекомендаций для дальнейшего совершенствования образования.

1. Теоретико-методологическое исследования проблемы - определение обязательного минимума содержания общего образования позволило выделить методологические подходы к формированию компонентов среднего биологического образования.

2. В отборе инвариантного ядра содержания биологического образования мы исходили из общих целей образования: овладение учащимися системой основных знаний и умений, формирование ценностных ориентаций, социально значимых качеств личности, привитие гуманных взглядов на природу и общество.

3. Поставленные цели в практике школ реализуются с учетом минимума содержания биологического образования, а также требования к уровню подготовки учащихся служат основной для внесения в стандарт и программу следующих способов учебной деятельности:

- умение характеризовать объект, процесс по определенному плану, умение распознавать, узнавать, умение обосновывать и применять в обычных стандартах;

- составлять модели, схемы на основе работы с текстом учебника, делать выводы, вести наблюдения.

4. Содержание программы должно быть ориентировано на достижение уровней овладения учебным материалом (воспроизведение, применение в стандартных ситуациях, применение знаний в измененных новых условиях).

5. К требованиям, знаниям и умениям учащихся, указанных в программе, следует внести все три уровня: предметно-содержательный, содержательно-деятельностный и личностно-содержательный.

6. Рекомендации по использованию результатов обучения во всех вариативных школьных программах исходили из следующих критерии оценки:

- правильности и полноты знаний, которые проявляются в выполнении учебных действий.
- осознанности и прочности знаний, которые проявляются в понимании учащимися значений, связей между фактами, понятиями в устойчивом сохранении в памяти приобретенных знаний.
- устойчивости содержательного мышления, которая проявляется в действенности и самостоятельности выполнения способов учебной деятельности, а также гибкости и мобильности и динамичности операциональных действий.

Таким образом, теоретические исследования тенденциозных процессов позволили сделать вывод, что модернизация содержания образования потребует изменения целей, структуры образования на основе следующих принципов: фундаментальности, усиления методологической составляющей содержания образования; приоритета сохранения здоровья учащихся; обеспечения практической ориентации; усиления в содержании образования деятельностного компонента.

1. Газман О.С. *От авторитарного образования к педагогике свободы.// Новые ценности образования : содержание гуманистического образования*.-М.: ИПИ РАО, 1995.№2.-103 с.
2. Щвейцер А. *Культура и этика жизни / Пер. с нем.-М.,1873.- C.344.*
3. Зверев И.Д. *Научно-педагогические проблемы содержания образования на современном этапе развития советской средней школы . - М., 1975*
4. Зорина И.Д. *Отражение тенденций современного научного знания в содержании образования (по основам наук).-В кн.: Теория содержания общего среднего образования и пути ее построения, под.ред. В.В.Краевского.-М.,1978.*
5. Кузнецов Н.Е. *Требования к знаниям и умениям учащихся.-М.: Просвещение, 1998.-186 с.*
6. Богоявленская Д.Б., Менчинская Н.А. *Психология усвоения знаний в школе.- М.: Просвещение, 1959.-347 с.*
7. Божович Л.И. *Проблема развития мотивационной сферы ребенка .// Изучение мотивации детей и подростков.-М., 1972.*
8. Бровкина Е.Т. *Формирование приемов учебной работы на уроках как условие развития мышления учащихся. В кн.: Урок биологии и пути его совершенствования.-М: Просвещение,1981.-C.39-48.*

Түйін

Бұл мақалада орта мектепте биология пәннің мазмұнын құрастыру жолдары көрсетілген.

Summary

The article are considered the dividing ways of the subject biology's construction in a comprehensive school.

ЭОЖ 372.881.115.121.22

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН СӨЗ ӨНЕРИНЕ БАУЛУ

Б.Т. Қабатай -

п.ғ.к., доцент Абай атындағы ҚазҰПУ,

Р.Т. Қабатаева -

Қараганды қаласы, бастауыш сыйниттар мұғалімі

Еліміздің өз тәуелсіздігіне қол жеткізіп, саяси - әлеуметтік және экономикалық дамудың жаңа кезеңіне қадам басқан уақытта терең білім, сауатты үрпақ тәрбиелеу - негізгі міндеттердің бірі.

Ана тілі сабактарында ең басты жұмыстардың біріне оқушылардың поэзиялық шығарманы қабылдауы, одан әсер алуы, көркем туындыны бүкіл бітім – болмысымен түсіне білулері жатады. Поэзияны оқыту құрделілігі оның жанрлық ерекшелігінде ғана емес, ең бастысы, оқушылардың оған деген көзқарасы, қарым - қатынасында. Әсіресе, оқушылардың көбі пәннен дағындықты мазмұны бар, айтайын деген ойының бәрі айқындалып тұратын прозалық шығармаларды ұнатады. Мектеп тәжірибесі мұғалімге оқушыларды поэзиялық шығармаларға қызықтыру, тарту жұмыстарынан ғори прозалық шығармаларға қызықтыру, тарту женелідірек тиетінін көрсетіп отыр. Поэзияда ақын сезімі өмір сүреді, окушы оны өз сезімімен қабылдайды. Екі сезім түйіскенде ғана, яғни ақын сезімі мен окушы сезімі түйіскенде, бір-бірін тапқанда ғана ол туралы сөз қозғау тиімді болмақ. Оқушыларды лириканы сүюге, түсінуге, оны өз еріктерімен оқуға, өмірлік сырлас досы етуге талаптандыру оны оқытудың басты мақсаты болып табылады. Оқушылардың оған деген жағымды көзқарасын қалыптастыру жүйелі жұмысты талап етеді.

Қазақтың ақындық өнеріне және жалпы сөз өнерінің ортақ занылыштарына тән өлең тілінің бейнелеу әдістерін саралау, өлең құрылышын, өлшем, шумақ үйқас түрлерінің арақатынасын аша тұсу әдебиеттануғының басты міндеттердің бірі.

Бұл тақырыпқа, көркем сөздің төңірегінде жүрген класик жазушыларымыздан бастап, әдебиетші-тілші ғалымдардың да өзіндік үлес қоспағандары кемде-кем. Солардың қатарында Ахмет Байтұрсыновты, Мұхтар Әуезовті, Габит Мұсіреповті, Ісмет Кенесбаевты, Әлікеі Марғұланды, Мұхаммеджан Қаратавты, Бейсенбай Кенжебаевты, Әбділда Тәжібаевты, Мәулен Балақаевты, Зәки Ахметовты, Зейнолла Қабдоловты, Рабига Сыздықоваларды да айта аламыз.

Жазба әдебиетіміздегі сыршыл поэзияның, яғни, әдеби мағынасындағы нағыз лириканың болмыс – табиғаты туралы кемел пікір, толымды түсінікті төл әдебиеттануымызда алғаш негіздейген – **Ахмет Байтұрсынұлы**. Лирикаға толғау деген балама термин қолдана отырып, «толғау – сөз өнерінің барып тұрған жері, яғни ең биік шыңы»- деп баға берді. «Толғау көңілдің көркем сырларын көрнекті сөздермен айттып білдіріп, адамның көрік ләззаты басқа сөздердің бәрінен де артық болады» [1,453], - дейді.

А. Байтұрсынұлының «Әдебиет танытқыш» енбегінде лириканы «толғау» деп алуының мәні зор. Себебі лирика қасиеті шұбырған оқиғаларда емес, ақынның өзекжарды арман, терең ой, әсерлі сезім иірімдерімен өмір сырын, өмір құбылыстарын шынайы бейнелеп, тереңнен көрсетуінде. «Толғауда айтатын нәрсесін толғаушы тықсағры ғаламнан алмай, ішкөргі ғаламнан алады. Толғаушы ақын әуелі көңілінің күйіне түсіріп, халін түсіндіру мақсатпен толғайды. Толғау қысқасынан айтқанда іш қазандай қайнаган уақытта шығатын жүректің лебі, көніл құсының сайрауы, жанның тартатын күйі. Ақындық жалғыз өз көңілінің күйін толғай білуде емес, басқалардың да халін танып, күйіне салып толғай алушында» [1,407].

Шынында ойлану, толғану, тебірену, күйіну, сүйіну, құлу, жылау, шаттану, шалқу сияқты психологиялық күйлердің бәрі де лирика жанарынан тыс қалмайды. Лириканы түр-түрге бөлөрде А.Байтұрсынұлының эстетикалық ойлауының биік деңгейін анық байқаймыз. Көңілді сүйінішті, күйінішті күйге түсірудің басты себептеріне тоқталып: «Күйініш көңілге наразылық тудырады. Көңіл наразылығы мұң тұғызады, мұң ой тұғызады» [1] - дей келіп, лириканы мынадай түрлерге ажыратады: Сап толғау, марқайыс толғау, налыс толғау, намыс толғау, сұқтаныс толғау, сөгіс толғау, құліс толғау. Және бұл жіктеулерді одан әрі іштей мазақ, мысқыл, құлық, сықақ, әзіл деп саралауы, сипаттауы қазақ лирикасындағы психологизм жайлы алғашқы негізді құны бар пікір-түжірлемі.

ХХ ғасырдың басындағы қазақ әдебиетінде осындай ойларды **Жұсіпбек Аймауытов** та жалғастырады. «Абайдан соңғы ақындар» деген мақаласында сезім, көніл суреттің бейнелеуші ақындардың Абайдан кейінгі аздығын айта келе, олардың басты міні сыршыл еместігінде дей келе, көніл пернесін дөп басып айту қажеттігіне токталады. «Мағжанның ақындығы туралы» деген еңбегінде психологизм проблемаларына тіпті терендейді: «Ол табиғатты суреттей ме, әйелді жаза ма, тарихи адамдарды ала ма, өртегі айта ма, ұран сала ма – бәрінде де ақынның ойлағаны, сезгені, жүргінің қапырығы, жанның күйзелуі, көңлінің кірбені көрініп тұрады. Қай өлеңін оқысаң да, не ақынмен, не өз жүргінмен сырласқандай боласын» [2, 168-169]. Осы тәріздес ой-пікірлер желісі ешқашан да үзілген емес.

Қай кезең тұрғысынан алсақ та, өлең құрылышының сатылып қалыптасуы, түрленіп – толысуы, әдеби ағымдарымен барабар зерттеліп айқындала түсетін даусыз. Әрине, оны бағамдан, реттеп отыру ғалымдардың еншісінде. Осы ретте өлең құрылышы, оның теориялық мәселелері жайлы бірқатар іргелі еңбектер қалдырған («Казахское стихосложение» 1964ж, «О языке казахской поэзии» 1970ж, «Өлең сөздің теориясы» 1973 ж. Т.б.) академик Зәки Ахметовты ерекше атауға болады. **Зәки Ахметов** – ғылымға адал, таным шеңбері шартарап ғалым. Ол тек қазақ өлеңінің теориясына ғана емес, бүтін түркі өлеңінің құрылышына қатысты келелі ой айтқан ғалым. Бұған ғалымның 1972 жылы «Советская тюркология» журналында басылған «К вопросу изучения теории тюркского стиха» атты мақаласын айтсақ та жеткілікті. Онда түркі өлеңінің теориялық өзгешеліктерін қазақ өлеңдерінің құрылышымен бірлікте қарайды. Қазақ өлеңдерінің әуезділігіне мән береді.

Өлең сөздің теориясын сөз еткенде З.Ахметов: «Әдебиет теориясы, соның ішінде өлең сөздің теориясы, қатып қалған қағидалардың немесе жекеленген жаттанды қисындардың жиынтығы емес. Теориялық ұғым түсініктер, тұжырымдар жүйелі түрде танылып, көркем әдебиеттің, поэзиясының ең маңызды өзгешеліктерін терендей білуге негіз болғанда ғана теориялық ойдың, зерттеудің айрықша қасиеттері толық аңғарылады. Әдебиет теориясы көркем шығарманың жалан сыртқы белгілерін тану ғана болмай, оның ішкі сырына бойлаудың, әдеби процестің заңдылықтарын, түкпірлі сипат-ерекшеліктерін байыпты түрде түсінудің құралы болуға тиіс» [3, 5] деп, оның негізгі қағидаларын нақтылай түседі.

Сөз өнерінде тек сыртқы объективті шындық қана емес адамның ішкі жан дүниесі суреттеледі. Адам факторы, оны зерттеп- зерделеу - әдебиеттің айнымас мақсаты, негізгі тақырыбы ғана емес, жалпы көркемдік дамудың басты бағытын айқындастырып адастырмас темірқазығы. Осы тұрғыдан альп қарағанда әдебиеттік оку қоғамдық, тәрбиелік, эстетикалық категориялар тұрғысынан табиғат әлемін, қоғамдық құбылыстарды, жеке адамның рухани-психологиялық болмысын негізгі нысана етеді. Адам жаны диалектикасының ашылу дәрежесі сөз өнерінің интеллектуалдық және эстетикалық байлығының өлшемі болып қала береді.

Кез келген көркем мәтін бірнеше рухани шындықтың қылылысы ретінде қарастырылады: мәтінді тудыруши автордың көзқарасы мен сол мәтінді қабылдаушы оқырманың, бақылаушының, тындаушының ішкі жан дүниесі. Бастауыш сатыда қабылдаушы кішкентай оқырманды тәрбиелеу, мәтін арқылы оның сезіміне әсер ету, рухани дамыту басты назарда болады. Оқырманды тәрбиелеу ісі сауатты оқушы жағдайында ғана мүмкін болмак.

Сондықтан әсіресе оқушылардың дұрыс, түсініп, мәнерлеп, шапшаң оқуын жетілдіруге, әдеби сауаттын ашуға басты көніл болінеді. Сауаттылықтың түпкі негізгі бастауыш сыныптарда қаланатын болғандықтан, оқушылар сейлеу әрекетінің түрлеріне (оқылым мен жазылым, айтылым мен тыңдалым) де осы сыныптарда үйрене бастайды.

Сауатты оқушы – кітап оқуға әдептік, кітапты өзін қоршаган әлемді білуге және оның өзін - өзі танудағы құрал ретінде пайдалануға дағдыланған адам; ол оқу техникасын менгерген, оқығанын түсіне алатын деңгейге жетеді.

Балаларға арналған әдебиет туындыларының ерекшеліктері қандай болуы керектігі жөнінде нақты қалыпқа салынған форма жоқ. Қазақ балалар әдебиетін ғылыми тұрғыда алғаш зерттеген Ш.Ахметов балалар шығармаларының ерсектер туындыларынан өзгешеліктері ретінде мынандай алты түрін көрсетеді. Олар: 1) көркем образдың нақтылығы;

2) лиризм болуы шарт. «Баланың ішкі дүниесіне, ой-санасына бірден әсер ететін құшті де мағыналы сөздер айтылуы қажетті;

3) міндettі шарттардың бірі – адам характерін суреттеуде динамиканың қажеттілігі. Бұл да балдырған табигатынан шығатын қажеттілік. Балалар үшін өсу, дамудағы басты керекті процесс – қымыл, динамика – баланың өз әрекетін суреттеп, бейнелеуші ретінде көркем шығарманың құрамды бөлшектерінің бірі болады.

4) көркем пейзаждардың көп болуы. Пейзаждық суреттеу кез келген әдеби шығармада шебер қолданыла білгенде ғана әсерлі. Табигат суреттері арқылы балалар әдебиетінде кейіпкердің психологиясын көрсетіп, егіздей бейнелеу бар да, балдырған тәрбиесіне қажетті эстетикалық қуат дарытумен бірге танымын қалыптастыру бар.

5) мазұн мен идеяның бала өміріндегі белсенді ролі. Мазмұнның өзі тақырып пен идеядан құрылса, тың тақырып таба білу, қызықты оқиғаны есте қалатында суреттей білу – қаламгер шеберлігі.

6) тілінің ойнақы қысқа, түсінікті, айқын, әсерлі болуы балалардың сөздік қорын байытуға жәрдемдесетін бірден – бір құрап болып табылады [4,10].

Десек те, зерттеуші ұсынған шарттарының барлығын қабылдаудың жөні жоқ. Бірінші ерекшелік деп берілген дәлдік, нақтылық дегеніміз оқырман ақыл – ойына көркем шындықты сендіріп айтудың жолы, бұл жалпы әдебиетке тән. Екінші, мағыналы сөздер айтылуы керек деген пікір алғашқы пікірге қайшы келеді. Пейзаждық сурет пен мазмұнның идеямен бірлігі барлық кезеңдегі қандай әдебиеттің болсын, оқырманына, кейіпкеріне қарамастан, әрқашан өзгермейтін, көркем тәсілдер қатарында бола беретіндікten тек балалар шығармаларына қатысты деген түйіммен шектеу дұрыс болмас. Ал, балалар шығармаларындағы оқиғаның өзгермелілігі, динамика, сондай-ақ көркем сөз қолдану, тілдік ерекшелік – міндettі шарттар.

Міне осы шарттар тұрғысынан алып қарағанда әсіресе лирикалық өлеңдерді бала түсінігіне лайық келетіндігін оның сезіммен астарластырымен, психологиямен байланыстырымын түсіндіруге болады. Қалыптасқан ұғым бойынша, лирика дегеніміз – ақынның ойы мен сезімінің ұшасып, ұласып келіп, тұтас келіп, тұтас көрінуі. Лириканың пәні де, бейнелер ойлары да, бейнелеп көрсетері де – ақынның өз көңіл – қүйі. «Лирикалық өлеңде, - дейді белгілі сыншы Н.А.Добролюбов лирикаға байланысты тұжырымдамасында, - ақын өзінің табигаттағы немесе өмірдегі белгілі бір құбылыстан алған тікелей сезім – түйісігін айтып береді. Бірақ, мұндағы басты нәрсе – сол түйіктің өзі де, оны ақынның енжар қабылдауы да емес, ақынның сол сыртқы әсерге іштей ұйып, құлай ықылас қоюында. Әдеміліктің, көктем таңының саф мөлдір ауасын жүтудың, кешкілікте қол ұстасып сауық – сайран құрудың рахатын, тағы – тағыларды сезу әркімнің – ақ қолынан келер; ал осы әсерлердің бәрін жан – жүргегіне сол қалпы құйып алып, басқаларға да дәл өзіндей әсер етерлік етіп айттып беру көп адамның қолынан келе қоймайды» [5,5]. Бұл үшін, әрине, ең алдымен талант керек, содан кейін талғам керек. Әсершілдік, әсіре қызылшылдық және шын жүректен теренген толқып, тебірену де бар. Құбылыстың сыртқы қабын, бояуын ғана көру жеткіліксіз. Оның ішкі мәнін де танып, ұға білу қажет. Нағыз ақын құбылысты, фактіні өзінің ой елегінен, сезім сұзгісінен өткізеді. Лирик ақын өз өлеңінде әртүрлі оқиғалардың негізінде туған қүйзелістің мәнін түсіндіріп беруге тырысады. Міне, осылай әрбір ақынның даралығы, жеке стилі қалыптасады.

Поэзия – адам сезімінің айнасы. Ол адамзатты поэзияға ғана тән белгісіз жұмбақ күш пен сезімнің алуан түрлі рахатына бөлейді; жақсы көру, жек көру, сүйсіну, куану, мұнға бату – осының бәрі тұтастай алғанда адам жаңының табиги нәрі, рахат сәттері. Өйткені мұнқын да, куаныштың да өзіндік ләззаттары бар. Бір сөзben айтқанда, сезінуге, сезім шалқарлығына тәрбиелейді, адам жүргегінің кез – келген қарабайыр құбылысқа үн қоса бермейтін нәзік қылына жан бітіреді[6]. Поэзияның жұмбақ та керемет күші, міне, осында. Ал сезінудің өзі – адамның жан-дүниесі үшін ең басты ерекшелік, сезіну – бақыт және ол кім көрінгеннің еншісіне тие бермесе керек. Поэзия көп тобырдың бәріне бірдей түсінікті болса, ол ғұмырысыз поэзия болғаны. Ал лирика – сол поэзияның жүрек лұппалі. Сайып келгенде, «поэзия» дегенінің өзі «лирика» деген ұғыммен тұтасып жатады. Әдебиет - өнер, әдебиет - ұлттық қазына, асыл мұра.

Әдебиет – ұлттық танымның қайнар көзі, сондықтан классик ақындарымыздың поэзиялық шығармаларынан алынған үзінділерді бастауыш сыныптардың «Ана тілі» оқулығына енгізу арқылы оқушыларды сөз өнеріне булудың мүмкіндігі жоғары. Балаларға лайықты өлеңдерді **окулыққа ендіруде** төмендегідей қағидалар басшылыққа алынады:

а) Өлеңді әуенімен, сазымен мәнерлеп окуға, жатқа окуға, ерекше көңіл бөлу;

ә) Өлеңдегі ақынның көңіл күйін бағдарлату, окушылардың өз сезімі, өлеңнің әсеріне де назар аудару;

б) Тақырыпка сай музыканы, бейнелеу өнерін, басқа да өнер туындыларын, көрнекілікті үйлесімді, тиімді пайдалану.

в) Тиімді, көңілді оку жағдайын туғызу, жағымды ахуал жасау.

г) Қабілеттерін, шабыттарын ояту, белсененділіктерін арттыру мақсатында шығармашылық сипаттағы әдістерді пайдалану[7].

1. Байтұрсынов А. Ақ жол. – Алматы: Жалын, 1991.
2. Аймауытов Ж. Бес томдық шығ.жинағы. 5-т: - Алматы: Гылым, 1999.
3. Ахметов З. Қазақ әдебиетінің қазіргі дамуы мен дәстүрі.-Алматы, 1997.
4. Ахметов Ш. Қазақ балалар әдебиеті тарихының очеркі.-Алматы: Мектеп, 1965.
5. Добролюбов Н.А. Үш томдық шығ.жинағы. – Алматы:Жазушы, 1952.
6. Ахметов З. Өлең сөздің теориясы. – Алматы, 1973.
7. Рахметова С., Қабатай Б., Әмірова Ә. Әдебиеттік оку. Жалпы білім беретін 12 жылдық мектептің 4-сынып мұғалімдеріне арналған әдістемелік құрал (байқау нұсқасы). – Алматы:Атамұра, 2006.

Резюме

В статье рассматриваются вопросы теории стихотворения в литературоведении, а также пути изучения лирических стихотворений учащимися начальных классов.

Summary

In the article are the questions about theory of poems in literature life, and also ways of learning lyrical poems of primary school pupils.

НЕКОТОРЫЕ ПРИЕМЫ ОБУЧЕНИЯ РЕШЕНИЮ ЗАДАЧ НА ОСНОВЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТНОГО ПОДХОДА

Л.А. Лебедева –

к.п.н., доцент КазНПУ имени Абая,

В.Р. Курбанова –

студентка 3 курса ППФ, ПМНО КазНПУ имени Абая

Умение решать задачи является одним из основных и сложных в курсе математики начальных классов. Успех формирования этого умения зависит от наличия активных математических знаний, умений и навыков, от опыта их применения, от сформированности свойств мышления. Знания не могут быть ни усвоены, ни сохранены вне деятельности. Качество усвоения знаний зависит от содержания деятельности, в состав которой они вошли. При обучении младших школьников математике одной из таких деятельности является деятельность по решению задач (причём решение задач выступает как цель учебной деятельности). Результатом этой деятельности и является формирование у учащихся умений решать задачи.

Формирование умений решать задачи не гарантировано ни количеством затрат времени, ни количеством решенных задач. Каковы же условия формирования умений решать задачи? Отметим, что стихийное формирование любых учебных умений, в том числе умения решать задачи, происходит медленно и не всегда эффективно. Следовательно, необходимо целенаправленное, специально организованное обучение умению решать задачи. Эта работа должна проводиться систематически с помощью специально подобранных упражнений, а также в процессе решения самих задач. По результатам наших наблюдений за практикой обучения математике в начальных классах, мы сделали выводы о том, что обучение умению решать задачи, в большинстве случаев, проводится не

систематически, в лучшем случае внимание учителя направлено на формирование умения решать задачи определённого вида. Деятельность по решению задач не становится предметом усвоения, формируемое умение не является целостным и обобщённым. В значительной мере этому «способствует» то, что взаимосвязанные задачи рассматриваются порознь.

На наш взгляд, методика обучения должна быть направлена на всестороннее развитие и формирование умений, в совокупности образующих умение решать задачи. Выделим основные умения, которые необходимо формировать у учащихся младших классов при обучении решению задач (общие умения для всех типов задач):

1. Умение анализировать текст задачи: внимательно читать задачу; проводить первичный анализ текста задачи - выделять условие и вопрос; оформлять краткую запись текста задачи; выполнять чертёж, рисунок по тексту (если это требуется для решения задачи).

2. Умение проводить поиск способа решения задачи: проводить вторичный (более детальный) анализ текста задачи, выделить данные и искомое, устанавливать связи между данными и искомыми; переводить словесный текст задачи на математический язык, актуализировать знания, необходимые для решения задачи; осуществлять поиск и находить план решения задачи.

3. Умение реализовать найденный способ решения: записывать найденный способ решения, записывать результаты решения задачи.

4. Умение изучать найденное решение: осуществлять контроль решения задачи; давать оценку результатам решения задачи; заканчивать работу над задачей - уяснить способ решения, получить выводы по задаче и решению и т.п., составлять новые задачи и задачи, обратные данным.

Как уже говорилось, эти умения относятся ко всем типам задач. Рассмотрим, как их формирование включается в работу над задачами конкретного типа. Отметим, что приводимый нами фрагмент урока создаёт лучшие условия не только для формирования конкретных предметных знаний, умений и навыков, но и приёмов учебной деятельности, как специальных, так и общих.

При такой организации обучения внимание учителя направлено не только на формирование предметных умений и навыков, но и на обучение общим и специальным приемам учебной деятельности, в рамках учебного предмета математики. Это позволяет избежать дополнительных затрат времени и повысить качество и результативность обучения.

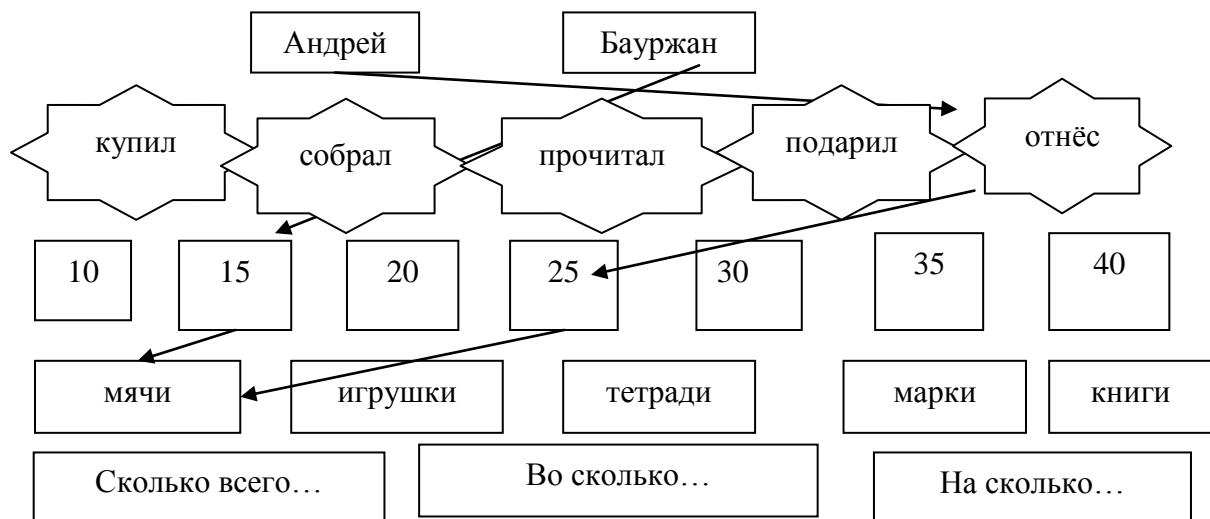
Традиционное обучение не позволяет полностью вовлечь учащихся в процесс обучения. Активные методы предоставляют возможность учителю использовать их на каждом этапе урока: начала урока, выяснения целей, ожиданий, опасений, презентации учебного материала, организации самостоятельной работы, подведения итогов. Каждый из этих методов позволяет эффективно решать конкретные задачи того или иного этапа урока. Активные методы обучения – это система методов, обеспечивающих активность и разнообразие мыслительной и практической деятельности учащихся в процессе освоения учебного материала. Такие методы, как решение проблемных задач, интервью в парах, «Аукцион», «Мозговой штурм». Они позволяют актуализировать опорные знания и найти возможность их использования для решения учебной задачи, представить основные направления движения для дальнейшей самостоятельной работы с новым материалом.

На практике нами активно были использованы некоторые методы. Например, метод «Аукцион». Учитель даёт задание составить обратную задачу по исходной, заменив числовые данные и поменяв условие задачи. Работа проводится в виде «аукциона». До начала «аукциона» учителем определяется «стоимость» идей (в баллах). Затем идеи «продаются», автор идеи, получивший наибольшее количество баллов, признаётся победителем. Аукцион может быть проведён в два тура. Идеи, прошедшие на второй тур, могут быть опробованы в решении задач.

Следующий метод, используемый нами на практике, который способствует активизации мышления учащихся при решении задач - «Мозговой штурм». Данный метод имеет некоторое сходство с методом «Аукцион». Класс делится на «генераторов» и «экспертов». Генераторам предлагается ситуация (творческого характера). За определённое время учащиеся предлагают различные варианты решения предложенной задачи, фиксируемые на доске. По окончании отведённого времени «в бой» вступают «эксперты». В ходе обсуждения принимаются лучшие предложения и команды меняются ролями. Предоставление учащимся на уроке возможности предлагать, анализировать, обмениваться идеями не только развивает их творческое мышление и повышает доверие к учителю, но и делает процесс решения задач «комфортным».

Другой используемый нами метод - решение проблемных задач. Данный метод заключается в следующем: учащимся даётся задание на составление различных задач. На доске заранее вывешиваются карточки с объектами, а также вспомогательная модель задачи. Учитель дает возможность выбора опорных слов, характеризующих сюжет задачи; соотношение предложенных объектов представленных в таблице (см. рисунок №1), предлагаются количественные характеристики; составляется текст задачи; анализируется и затем выполняется решение. Заключительным этапом является проверка правильности решения предложенной задачи. Затем совместно с учителем дети проверяют правильность решения предложенной задачи.

Рисунок №1

Данный метод мы использовали при решении задач на нахождении суммы во втором классе. На доске заранее вывешиваются карточки с объектами, а также вспомогательная модель задачи. Учитель дает возможность выбора слова, характеризующее сюжет задачи; соотношение предложенных объектов со схемой (см. рисунок №1), указав количественные характеристики; составляют текст задачи; анализируют и затем приступают к решению. Заключительным этапом является проверка правильности решения предложенной задачи. Аналогично проводится работа над составлением и решением обратных задач.

Преимущество всех рассмотренных нами методов технологии активного обучения очевидны. Разумное и целесообразное использование этих методов значительно повышает развивающий эффект обучения, создает атмосферу напряженного поиска, вызывает у учащихся и учителя массу положительных эмоций и переживаний. Преследуя образовательные цели, активные методы обучения воздействуют в комплексе на личность ребенка, положительно влияют на умственное развитие.

Деятельностный подход меняет многие привычные стереотипы подготовки и проведения уроков, меняется привычное взаимодействие «учитель-ученик». Опишем более подробно, как реализуется вышеизложенное на различных этапах урока.

Первый этап урока: постановка учебной задачи. Это этап мотивации и целеполагания деятельности. Учащиеся выполняют задания, актуализирующие их знания. В число заданий может быть включен и проблемный вопрос, вызывающий у ученика потребность в изучении нового. Здесь же формулируется цель урока.

Второй этап урока: «открытие» детьми нового знания.

Его задача – решение учебной проблемы, которая осуществляется самими учащимися. Учитель предлагает систему вопросов или заданий, подводящих детей к «открытию» нового знания.

Третий этап урока: первичное закрепление. Первичное закрепление осуществляется путем проговаривания, комментирования вслух. При этом ученик не только подкрепляет письменную речь, но и озвучивает речь внутреннюю, посредством которой ведется поиск способа действия в его сознании.

Четвертый этап урока: самостоятельная работа с проверкой в классе. Задача этого этапа - самоконтроль и самооценка. В процессе самоконтроля действия не сопровождаются громкой речью, а переходят во внутренний план.

Эти перечисленные четыре этапа работы лучше проходить на одном уроке, не разрывая их во времени. Здесь же выявляются ошибки при изучении новой темы, ведется их устранение.

На последующих уроках происходит отработка и закрепление изученного материала, выведение его на уровень умственного действия. Это следующий – *пятый этап* – тренировочные упражнения.

Завершающий, шестой, этап – контроль за уровнем усвоения умений и навыков. Здесь предлагаются задания для самостоятельной работы с последующей проверкой, а также для самоконтроля.

Описанная технология обучения – деятельностный метод – обеспечивает активное включение детей в деятельность, а также прохождение всех этапов формирования полноценных знаний, умений и навыков.

1. Истомина Н. Б. *Методика обучения математике в начальных классах.* – М., 2000. - С. 288.

2. Истомина Н. Б., Нефедова И. Б. *Первые шаги в формировании умения решать задачи.* - Начальная школа, 1998. - №11. - С. 42-48.

3. Лебедева Л.А. *Методика формирования математических умений и навыков на основе деятельностного подхода к обучению – диссертация ...к.п.н. - А., 2002. - С.149.*

4. Лернер И.Я. *Дидактические основы методов обучения.* - М., 1981. - С.67.

5. Фридман Л. М., Тураевский Е. Н. *Как научиться решать задачи.* - М., 1989. - С.189.

Түйін

Бұл мақалада есеп шығару барысында тиімді әдістерді колданудың тәсілдері қарастырылады. Осы әдістерді бастауыш сынып оқушыларын математикаға оқытуда қолдануға болады.

Summary

In this article is considered the description of some systematic ways of utilization activities' methods of training in a decision of sums. These methods will be used in training work with younger age school children.

ТАРИХИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДЕГІ БАЗАЛЫҚ ӘДІСНАМАЛЫҚ ТҮФҮРЛАРДЫҢ РӨЛІ

А.Б. Айтбаева -

п.э.к., әл -Фараби атындағы ҚазҰУ-ң доценті

Болашақ педагогтың кәсіби тұрғыда қалыптасуы, оның дайындығының сапасы көп жағдайда педагогикалық білімнің мазмұнымен, яғни, студенттердің жалпықәсіби даярлығы үрдісінде игеретін педагогикалық білімімен айқындалады. Бұл жердегі маңызды рөлді педагогикалық білімнің тарихи-педагогикалық аспектіңін атқарады.

Ғылымның жалпы қозғалысының, оның бір кезеңнен екінші кезеңге өтүнің шарты болып табылатын түпкілікті үрдістер ең алдымен әдіснама саласында жүріп отырады.

Әдіснаманың маңызды да көлемді белгі кез келген ғылымның тұғырлық амал-тәсілдеріне арналған. Тұғыр дегеніміздің өзі – қойылған зерттеушілік міндетті шешудің негізгі жолы, ол осы шешімнің бағыттары мен стратегиясын ашып көрсетеді.

Белгілі бір ғылыми тұғырға сүйенбейінше зерттеу жұмысын жүргізу мүмкін емес. Тұғырлардың бірнеше түрлері бар, мәселен, базалық, парадигмалық.

Базалық әдіснамалық тұғырлардың негізі, мазмұны және функционалдық қызметі И.В.Блаубергтің, Б.А.Грушиннің, Б.М.Кедровтың, В.П.Кохановскийдің, А.М.Новиковтың, В.Н.Садовскийдің, Э.Г.Юдиннің және т.б. еңбектерінде қарастырылған.

Бұлардың көмекшілікке біздің бірінші назар аударатынымыз – **жүйелік тұғыр**. Бұл тұғыр нысандарды жүйе ретінде зерттеу, жобалау және құрастырумен байланысты пәнаралық, жалпығылыми әдіснамалық білімнің ең белгілі және мойындалған формаларының бірі болып табылады. Жүйелік

тұғырды мазмұндық толтыру негізінде философиялық жалпыәдіснамалық білім жатыр, дәлірек айтсақ, жүйелік принципі метапринцип ретінде өз кезегінде өзі де «ерекше гносеологиялық призманы құрайтын» принциптер жүйесінен тұрады. И.В.Блаубергтің ойынша ол принциптердің негізгілерінің қатарына төмендегілерді жатқызуға болады:

- а) Зерттелуші жүйеге тұғыр *тұластық* сипат береді де, жүйенің қоршаған *ортасы* және оның *элементтері* туралы ұғым қалыптастырады;
- б) *Жүйе ұғымы байланыс* ұғымы арқылы нақтыланады; түрлі байланыс типтерінің ішінде *жүйекұрастыруыш* байланыстар ерекше орын алады;
- в) Тұрақты байланыстар жүйенің *құрылымын* құрады, яғни, оның бір ретке келуін қамтамасыз етеді; бұл реттің бағыттылығы жүйенің ұйымдастырылуын сипаттайтын;
- г) *Құрылым*, өз кезегінде горизонталды (жүйенің бір типті компоненттері арасындағы байланыс) түрде, сондай-ақ, вертикалды түрде де сипатталуы мүмкін. Вертикалды құрылым жүйенің түрлі деңгейлерінің бөлініп шығуын және бұл деңгейлердің өзіндік иерархиясы барлығын білдіреді;
- д) түрлі деңгейлер арасындағы байланыс басқарудың қөмегімен іске асырылады /1/.

Жүйелік тұғырдың негізгі міндеттері мен мүмкіндіктерінің қатарына төмендегілерді қосуға болады: зерттелетін нысандардың жүйе ретіндегі таныстырылуының концептуалды мазмұндық және формалды құралдарын жасақтау; түрлі кластағы жүйелер мен олардың қасиеттерінің жалпыланған модельдерін құру (оның ішіне жүйе динамикасының моделі, олардың мақсатты іс-әрекеттері, дамуы, иерархиялық құрылымы, жүйелердегі басқару үрдістері т.б. кіреді); жүйелердің түрлі теорияларының әдіснамалық негіздерін зерттеу.

Нысандарды шын мәнінде жүйелеп зерттеу олардың құрылымына екпінді түрде енусіз мүмкін емес. Сондықтан да, жүйелік тұғырды органикалық түрде толықтырушы және дамытушы болып келесі – **құрылымдық тұғыр** маңызды роль атқарады. Білімнің тұжырымдама және теория сынды формаларын зерттеуде бұл тұғырды қолданбай белгілі бір нәтижелерге жету мүмкін емес. Олардың өзара байланыстарының ерекшеліктерін, олардың генезисін тек қана олардың құрылымын талдау арқылы ғана түсінуге болады. Жүйелік және құрылымдық тұғырлардың проблематикасы іштей тығыз байланыста, соның нәтижесінде, оларды әдіснамашылар мен зерттеушілер көбінесе мүшелеп бөлмей, біртұтас жүйелік-құрылымдық тұғыр ретінде қолданады /2/.

Ал, шын мәнінде, бұл екі тұғырды бір-бірінен бөліп қарастыру қажет-ақ, себебі, олардың әрқайсысындағы әдіснамалық акценттердің екіншісінен ерекшелігін есте ұстаған жөн.

Гносеологиялық жағынан қарайтын болсақ, құрылымдық тұғырдың негізінде жатқан құрылымдық принципі материалдық және идеалдық әлемнің қасиеттерін, заттарын, үрдістері мен қарым-қатынастарын өзіндік құрылымы бар нысандар ретінде қарастыруды талап етеді. Зерттеудегі **құрылымдық тұғырдың** аса маңызды әдіснамалық мүмкіндіктері, сәйкесінше, міндеттері ретінде: қоршаған шынайылық нысандарының (кез-келген әлеуметтік, тарихи, соның ішінде педагогикалық та феномендерге тән) көпқұрылымдық табиғатын табу және ашу; көптеген әртүрлі және көпбағытты құрылымдардың құрылуы мен логикасының күрделі байланыстарының бастапқы принциптерін ашуды атауға болады.

Құрылымдық тұғыр ғылыми тарихи-педагогикалық зерттеулерде органикалық түрде **функционалдық тұғырмен** толықтырылып отырады. Мұнда зерттеушінің назары жүйелік нысандар (білім берушілік және тәрбиелік мекемелердің, ғылыми мектептердің, тұтас алғандағы ғылымның) іс-әрекетінің түрлі аспектілерінде, яғни, уақыт аралығы мен кеңістіктегі олардың қызмет етуінде, олардың алдын ала белгіленген қызметтік міндеттерінде, қалдыратын қызметтік ізінде шоғырланады. Функционалдық тұғырдың мазмұны ең алдымен, ғалым ізденістерінде басты орынды жүйелердің өмір сүру барысында олардың ішкі стабилизацияға, өзін-өзі сақтауға, берілген деңгейде қоршаған шындықта өзін-өзі нығайта алумен қатар дамуға, жаңа деңгейлерге шығуға қабілеттілігін айқындастырын жағы алуымен анықталады.

Бұл тұғыр жүйелік нысанның (элементтің, жүйе бөліктерінің) кез келген бөлігінің функционалдық сипаты өз негізінде органикалық біртұтастық ретіндегі жүйенің өзінің функцияларымен айқындалатындығын көрсетеді, сонымен бірге, кез келген жүйенің функциясын зерттеген кезде одан да кеңірек жүйеге шығу қажеттілігі туындалап отырады. Себебі, оның сапалылығының деңгейі, мазмұны, және функциялары туралы сипаттамалар зерттелуші жүйеге сырттан түсетін ақпарат сипатына тікелей байланысты.

Құрылымдық және функционалдық тұғырларға қойылатын әдіснамалық акценттердің айырмашылығы жалпы алғанда төмендегідей болуы мүмкін: егер құрылымдық тұғыр ең алдымен жүйедегі элементтердің тәртібі мен өзара үйлестігі аспектілерін қарастыруға, оларды ретке келтіруге бағытталған болса, ал, функционалдық тұғыр жүйенің динамикалық үйымдастырылу деңгейін, яғни оның жүйені сактауға және дамытуға бағытталған оптималды да тиімді жұмыс істеуін анықтауға мүмкіндік береді. Егер, тарихи-педагогикалық шындықтың зерттелуші нысандарының полифункционалды жұмыс атқаратын поликүрілімды жүйе екенін ескерсек, екі тұғыр да бірін-бірі логикалық тұрғыдан толықтырып отыратынына көз жеткіземіз.

Келесі айрықша бөліп көрсететеін тұғырлар – **логикалық және тарихилық**, - нысандарды танудағы логикалық және тарихилық диалектикалық принциптерден тікелей бастау алады. Бұл тұғырлар зерттеушіні педагогиканың шынайы даму үрдісі барысында ішкі, яғни ішкіғылыми (ғылымның проблемалық аймағының, категориялық-ұғымдық аппаратының, құрылымының өзгеруінің ықпалы, басқа да ғылыми пәндердің, ғылыми мектептердің дәстүрлерінің ықпалы және т.б.) және сыртқы (қоғамның идеологиялық, рухани-адамгершілік, құқықтық және т.б. ерекшеліктері, ғылыми-техникалық прогрессінің ықпалы, қоғамдағы интеллектуалдық атмосфера ерекшеліктері және т.б.), әлеуметтік-мәдени өзара себеп-салдарлы механизмдер мен арақатынастарды, оларды қайта қалпына келтіру жолдарын ашуға бағыттайды. Бұл жердегі тарихилық – нысаннның пайда болуы мен дамуы үрдісіне баса назар аудару, ал логикалық – дамыған және даму үстіндегі нысаннның барлық маңызды заңды байланыстары мен арақатынастарының теориялық дәл көшірмесін беру. Басқаша айтсақ, логикалық тәсіл нысанды оның теориясы формасында, ал, тарихилық – оның тарихи формасында дәл көшірмесін береді.

Сонымен, тарихилық тұғыр нысанды (педагогикалық құбылыстарды, үрдістерді, идеяларды, тұжырымдамалар мен теорияларды) талдаудың генетикалық жағына назар аударады, яғни, оның «тарихи тағдырын» қарастыруды көздейді – нақты-тарихи генезисін (шығу тегін) және даму желісін анықтау, дамушы нысаннның қарым-қатынастарының көптігін зерттеу және бейнелеу. Бұл жағдайда зерттеуде тарихи-педагогикалық үрдіспен байланысты нақты тарихи фактілер үстемдікте болады.

Айтылғандардан шығатын нәтиже – тарихи-педагогикалық зерттеулерде проблеманы ашу тарихилық тұғырмен бірге логикалық тұғырдың да жағымды жақтарын біріктірген кезде **логикалық-тарихи тұғыр** назар аудартады.

Соңғы кездері педагогика тарихы саласының көптеген мамандары тарихи фактілерді максималдық дәлдікпен, артық интерпретациясыз қалпына келтіру қажеттігі мәселеесін жиі-жиі көтеріп жүр. Соған сәйкес, олар бірінші кезекте кең әлеуметтік-мәдени аспектіде қарастырылатын білім беру тарихының қатаң тексерілген нақты да бірізді фактілерін баяндауды көздейтін нақты-тарихи тұғырға баса назар аударуға шақырады. Бұл кезде ғалымның өзінің тарихқа қозқарасы екінші орынға ығысады, оқиғаларды трактовкалау тек тарихи әдепті, мойындалған және қатаң ғылыми негізделген шекарада іске асырылады.

Базалық тұғырлардың қатарында ерекше зерттеушілік мүмкіндіктерімен көзге түсіп, кең тарай бастаған – **синергетикалық тұғырды** (Л.М.Андрюхина, С.Гамаюнов, Ф.Капра, Е.Н.Князева, В.В.Налимов, И.Пригожин және т.б.) атап өтуге тиіспіз. Оның негізінде тарихи-педагогикалық білім генезисінің және біртұтас тарихи-педагогикалық үрдістің біртұзулік еместігі (нелинейность) жөніндегі тезис жатыр. Бұл тұғыр әрбір қарастырылатын кезеңдегі «педагогиканың бүкіл көпдауысты сазын, тіпті белгілі иррационалдығын» да сипаттап бере алады.

Тарихи-педагогикалық зерттеудегі **синергетикалық тұғыр** негізделген және педагогика тарихшыларының сәйкес зерттеушілік ұстанымдарының сілемдерін айқындастырын, М.В.Богуславскийдің /3/ бөліп көрсеткен бірқатар постулаттарына сүйенетін жетекші қағидалар болып төмендегілер мойындалады:

– Ғылыми идеялар, ұғымдар, гипотезалар, тұжырымдамалар педагогикалық шынайылық сферасындағы жаңа фактілерден ғана, сонымен бірге теориялар арасындағы көптеген біртұзулік емес байланыстардан да туындаиды. Яғни, ғылыми білім белгілі бір форманы ала отырып, бір күні өзін-өзі үйымдастырушылық заңына сай өзіндік жеке, мейлінше дербес жолын іске асырады, өзінің биографиясын жасайды. Сәйкесінше, педагогикалық дүниетанымның (тұтастай алғанда педагогикада және әрбір халық пен әрбір қоғамда) генезисі де әрқашан көптеген сыртқы детерминанттармен үйлеспейтін (бірақ өзіндік резонансы бар) өзінің ішкі логикасына ие;

– Педагогиканың ғылым ретіндегі әртүрлі тарихи алаңдардағы пайда болып дамуындағы ғылыми педагогикалық білім өсүінің өзіндік болмысы мен суреттерінің түрлі жанрлылығын мойындау. Бұл жердегі басты назар танылатын үрдістер мен фактілердің көпварианттылығына, альтернативтілігіне, аяғына дейін немесе мулде ашылмаған жағдаяттарды іздеуге, олардың дамуындағы заңдылықтарды ғана емес, кездейсоқтықтарды да ескеріп отыруға аударылуы тиіс. Мұндай гносеологиялық мақсат койғаннан кейін тарихи-педагогикалық үрдіс шынайы қозғалмалы, динамикалық сипатқа ие болады.

– Білім беру тарихындағы белсенді қызмет атқарушы тұлғаның, оның таңдау еркін және тарихи-педагогикалық үрдіс субъектілерінің жетекші детерминанты ретінде үрдістің логикасы мен даму перспективасын айқындастырының маңызды ролін мойындау. Бұл тарихи-педагогикалық үрдіс дамуының өзінің ішкі мәнін сәл басқашарап сипаттауды, яғни, алдыңғы орынға оның субъективтік, тұлғалық қурамды бөлігін шыгаруды мензейді. Нәтижесінде педагог жеке басының объективтік және жаһандық тарихи үрдістен сырт қалуына жол бермей, оның адамдық, адамгершілік мазмұнын баса көрсетуге мүмкіндік туады. Сонымен бірге, тарихшының негізгі зейіні макроүрдістен микроүрдіске, яғни, сол дәүірдің ерекшеліктері мен байланыстарын ескере отырып нақты педагогтың іс-әрекетіне (ойлары, сенімдері, ізденістер және т.б.), әрбір нақты берілген білім беруші мекеменің тәрбиелік жүйесіне аударылады. Тарихи-педагогикалық үрдістің жолайрықтарында альтернативалық іске асырылу мүмкіндіктері бар «мүмкіндіктердің көбею» құбылысы білім берудің тарихшысына басынан бастап көп варианты бар педагогикалық жағдаятты салыстырмалы-сәйкестендіру тұрғысынан зерттеп, білім дамуының басқаша да прогностикалық жолдарын құрып, жаңаларының пайда болу механизмдерін түсініруге қосымша мүмкіндіктер береді.

Осылайша, синергетикалық тұғыр зерттеушіні тарихи-педагогикалық үрдістің тұтас құрылымнан түрлі масштабты және стильдері, орындаудағы «бояулары» (ірілі-ұсақты, анық және көмескі, өзара байланысты және бір-бірінен дербес т.б.) жағынан да әртүрлі педагогикалық мозаиканы бөліп алып зерттеуге ынталандырады.

Педагогикалық білім дамуын және тұтас тарихи-педагогикалық үрдісті зерттеудің қарастырылған тұғырлары спецификалық, кейде тіпті қайталанбас мүмкіндіктерге ие және бір-біріне альтернатива болып табылмайды. Олар педагогика тарихшысы мәдениетінің түрлі аспектілері мен түрлі қырларының қалыптасуын қамтамасыз етеді, оның курделі, даму үрдісіндегі әлеуметтік-тарихи, тарихи-педагогикалық шындыққа деген көзқарастары мен ғылыми ұғымдарының жүйелі түрде тұжырымдалуына ықпал етеді. Оларды топтастыра отырып колдану зерттеушілік бағдарламаның тарихи ғылымның бүкіл принциптері мен канондарына сәйкестендірілген жоғары сапасының кепілі болып табылады.

1. Глауберг И.В. Проблема целостности и системный подход.-М.: Эдиториал УРСС, 1997.- С.319-322

2. Гмурман В.Е. Перспективные тенденции развития педагогики в современных условиях / Методологические аспекты развития педагогической науки в современных условиях/ Сб. науч. тр./ Под ред. Я.С. Турбовского.-М., 1980. -С. 37-49.

3. Богуславский М.В. История отечественной педагогики (первая треть XX века). -Томск:Изд-во НТП, 2005. - С.11-13.

Резюме

В работе обосновывается, что детерминантами в формировании системы методологических подходов в историко-педагогическом исследовании выступает комплекс исследовательских установок, направленных на выявление и максимальный учет сути и специфики смысловых сторон историко-педагогического процесса и на обеспечение организации и проведения исследования в соответствии с определенными методологическими канонами.

Summary

Specifics and prospects considers in article author in development of the history-pedagogical formation in country. In article on base research of the interaction of the personalities training and training in process of the education are considered possibility to realization of the new paradigm of the formation.

БАЛАБАҚШАДА ҰСАҚ ЖАНРЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ ЕРЕКШЕЛИКТЕРИ

Г.Ж.Омарова –

*Абай атындағы ҚазҰПУ мектепке дейінгі және бастауыш
білім беру теориясы мен әдістемесі кафедрасының ага оқытушысы*

Елімізде ұлттық тәрбие беру ісі қолға алынып, жас үрпакты ғасырлар бойы сыйналып, сүрьипталған ұлттық педагогика негізінде тәрбиелеуге ерекше мән беріліп отыр. Рухани байлықтар – ұлттың өзін-өзі тануының және танытуының, ұлттық жігер – қайратты жұмылдырудың, оны белсенді әлеуметтік іс-қимыл, әрекетке айналдырудың құралы. Халық педагогикасы негізінде жас өркендерді жерге шырылдан түскен кезден есейіп, есі кіріп болғанға дейінгі аралықта ана тілінің узына жарытып қана қоймай, олардың ұлттық рухпен, салт-дәстүр, әдет-ғұрыптан мейлінше сусындауына ерекше қоңіл аударуымыз қажет.

Халық ауыз әдебиеті – халық шежіресі. Қазақ ауыз әдебиеті талай ғасырлардан келе жатқан мұра, сарқылмас қазына. Одан халқымыздың өткенін білеміз, сол арқылы бүгінгі заманың ұлылығын танимыз.

Қазақ балалар фольклорының өзіндік табиғатын тұтас құбылыс ретінде іштей саралаудың тұңғыш тәжірибесін жасаған К.Матыжанов өз еңбегінде: “Ең алдымен балаларға арналған халық шығармалары – балалар психологиясын, көркемдік талғамын, шығармашылық мүмкіндіктерін танытатын асыл мұра. Ол өзінің бала қабілетіне лайықтылығымен, логикалық жүйелілігімен, тілінің нәрлілігімен, өнегелі мазмұнымен, ойындық жеңіл формасымен балалардың рухани азығына айналған бағалы тәрбие құралы”, -деп, ауыз әдебиетінің педагогикалық құндылығын саралап берген. /1/

М. Әлімбаев әр халықтың мақалы мен мәтелі – сол халықтың өзі жасап алған логикалық формуласы, ережесі екендігіне және ол кез келген уақиғаның, мәселенің тұсында еске түсіп, тілге орала кететіндігіне баса назар аударған. Сөйтіп көп ойлануды, ұзақ баяндауды керек ететін қызын нәрсені жеңіл, оп-онай, бір-ақ ауыз сөзбен түсіндіретін тәлімдік қасиетін атап көрсеткен. /2/

Халықтық педагогиканың, жалпы тәрбие құралдарының қатарында ұсақ жанрлардың тәрбиелік қызметі жөнінде профессор С.Қалиевтің төмендегі пікірлері көніл аударапрық: “Мақал-мәтелдерде адамгершілік, имандылық тәрбиесіне байланысты әдет-ғұрыптар насиҳатталса, жұмбактар мен айтыстарда – ақыл-ой тәрбиесі, өлең, жыр-дастандарда – әсемдік /эстетикалық/ тәрбиесінің негізгі принциптері, ал өртегілер халықтық тәрбиенің сан алуан мәселелерін қозғайтын тәлімдік материал ретінде пайдаланылған”/3/. Қоріп отырғанымыздай, ғалым мақал, мәтел және жұмбак жанрларының тәрбиелік қызметі екендігін дөп көрсеткен.

Мақал мен мәтел халықтың тұрмыс-тіршілігін, кәсібін, салт-дәстүрін, дүниеге көзқарасын бейнелейтін шағын поэтикалық жанр. Осы тұрғыдан алғанда қазақ мақалдары мен мәтелдері де тақырыптық жағынан саналуан болып келеді. Қазақ мақал-мәтелдері тіршіліктің барлық саласын қамти отырып, жас үрпакты өмірге, адамдармен қарым-қатынасқа тәрбиелеумен қатар, айнала ортаны, жалпы дүниені тануға да тиісінше жәрдемін тигізеді.

Бала тәрбиесіне, оның ішінде баланың ақыл-ойын дамытуда ұсақ жанрлар қатарында жұмбактың атқарар қызметі айырықша. Қазақ жұмбактары көлемі, тақырыбы, мазмұны жағынан саналуан. Оның ішінде жұмбак-айтыс осы халықтың аса өрелі өнер иесі екендігін танытатын ерекше жанр. Сондай-ақ жұмбак әңгіме, өртегілер де кездеседі. Тіпті, қазақ би шешендері кейде бір-біріне жұмбак сәлем айтысып, шешуін де жұмбақтап қайтаратын кездері де болған. Дей тұрғанмен, бала тәрбиесінде кәдімгі барша халыққа ортақ ұғымдағы жұмбактау түрі жиі қолданылған. Оның көлемі шағын, мазмұны терең, тілі бала да, ересектерге де түсінікті. Жұмбак белгілі зат не құбылыстың бір ерекше бөлігін немесе сипатын өзге нәрселерге ұқсату арқылы жасырып, оны шешушінің ақыл-ойын, логикалық ойлау жүйесін, аңгарымпаздығын сынау мақсатын көздейді.

Жұмбак кейде нәрсенің кейбір сыртқы көрінісін, кейде оның белгілі бір қасиетін өзге бір нәрселерге ұқсату арқылы образдық бейнелеу жасайды. Жұмбактың поэтикалық қасиеті оны ақындық үштастырады.

Жұмбак жанры туралы М.Ғабдуллин: “Ойға алған нәрсенің өзін айтпай, оның сырт көріністерін, сыртқы белгілерін қысқаша сипаттауды, солар арқылы жұмбак етілген затты табуды жұмбак дейміз” – дей келе, оның тәрбиелік мәнін жоғары бағалады. Жұмбак тақырыптарының жаратылыс, табиғат, еңбек

құралдары, хайуанаттар мен өсімдіктер, адам және оның өміріне байланысты саналуан заттар мен құбылыстарды қамтитындығына дәйекті дәлелдер келтіреді. Сонымен қатар: “Жұмбактың өзі де, оның шешуі де аскан тапқырылқпен құрылуы тиіс” – дей отырып, қазақ жұмбактарының құрылышы мақал мен мәтеге үксас және өлең түріндегі үйкас, ырғактар немесе дыбыс үндестігі сакталатындығына баса көніл бөлген /4/.

Жұмбак баланың аңғарымпаздығын дамытуға қызмет етіп, ойлануға, бажайлауға және тез де шашаң шешуге баулыйды. Ол осы қасиеттері арқылы өзге жанрлардан ерекшеленіп, көбінесе балаларға арналып шығарылады.

Жаңылтпаш – артикуляциялық дағдыларды қалыптастыруға арналған халық өнерінің поэтикалық ұсақ жанрының бірі. Жаңылтпаш негізінен мектеп жасына дейінгі балалар мен бастауыш сынып оқушыларына арналады. Ал үлкендер оны, көбінесе, әзіл-оспақ, көңіл көтеру үшін қолданады.

Жаңылтпаш айтып жарысада берілген сөзді жаңылмай ретімен тез-тез үш қайтара айтумен бірге, жаңылтпашты кімнің көп білетіні де ескеріледі.

Жаңылтпаш сөздері үйлесімді, үйқасымды келеді. Сонымен бірге бала жаңылтпаштағы сөздердің мән-мағынасын да біліп, түсініп, тіл байлығын да молайтады. Осындай жиі жаттығудың нәтижесінде бала әр дыбыстың айтылу ерекшелігін, сөйлеу лектерін менгеріп, өз ойын айқын да анық жеткізуғе дағыланады. Сөйтіп, жаңылтпаш тіл ширату, дүние таныту және тәрбиелеу қызметтерін қатарынан атқарады. Жаңылтпашты жанынан шығарып, оның тақырыбын байытуда педагог ғалымдар мен ақындар да тиісінше үлес қосып келе жатыр. Солардың бірі – этнопедагог-ғалым Ә.Табылдиев. Мысалы, оның балаларға арнаған тәмендегі жаңылтпашы табиғатты қорғауга тәрбиелейді:

Кеспе, өссін тал,
Өссе өсімтал,
Өссе, өссін тал
Кеспе, өссін тал. /5/

Жаңылтпаш айтып жарысада жаңылмай тез-тез айтумен бірге, жаңылтпашты кімнің көп білетіні де ескеріледі. Жаңылтпаш айту отбасында, не белгілі бір ортада ешбір күштеусіз, әзіл-оспақ ойын түрінде қызығылтықты өткізілетіндіктен, оған үлкен-кішінің барлығы қызыға қатысады.

Жаңылтпаштың жанрлық топтастырылуы әлі күнгे дейін бір шешімге келген жоқ. Алайда, жаңылтпаш фольклордың ұсақ жанрына жататындығын да ешкім теріске шығарған емес. Жаңылтпаш тілдің қалыптасу үрдісінде пайда болмайды. Негізінен сөйлеу барысында белгілі міндеттерді атқару мақсатымен, көбінесе ритмдік ырғактарға, фигуралық қайталауларға негізделіп, балалардың тілін төсeltу жұмыстарында жетекші жаттықтырушылық қызмет атқарады. Сондай-ақ жаңылтпаштағы ойнақы образдар жас баланың айнала дүниені тануына да белгілі деңгейде ықпал етеді. Бала тіліндегі кейбір кездесетін мүкістерді жоюдың қуатты құралы болып табылады.

Сәби тілінде “с” мен “ш” дыбыстарын немесе “р” мен “и” немесе “л” дыбыстарын шатастыру жиі байқалады. Сондықтан жаңылтпаш сөздерінде осындай дыбыс алмасындарына баса назар аударылады. Мәселен,

–Омар ора алар,
Омар ора алмаса,
Орал ора алар.

Сондай-ақ “қ-қ”, “ш-с”, “ж-ш”, “т-д”, “н-ң” т.б. сондай дыбыс жұптарынан құрылған жаңылтпаштар да аз емес.

Мысалы:

Карға, қарға қарғалар,
Кар үстінде жорғалар.

Шошыттық үш құсты,
Шошып үш құс үшты.

Балаға жаңылтпаш айтқызыда бірнеше мақсат көзделеді. Атап айтқанда:

3. Баланың артикуляциялық аппаратының жас кезден бастап дұрыс қалыптасуына ықпал ету. Мұндай кемшілік көбінесе ерке балаларда ұшырасады. Олар еркеліктің салдарынан кейбір дыбыстарды

тілі келе тұрса да, бұрмалап айтып үйренеді де, кейіннен дыбыс аппараты солай қалыптасып кетуі жиі кездеседі.

- Балаға тіл дыбыстарын анық айтқызу.
- Сөздің айтылу ережесін сақтауға (орфоэпия) баулу.
- Біріккен сөздердің арасындағы дыбыстар өзгерісін сақтау;
- Сөз тіркестеріндегі дыбыс ықпалдастырын сақтап сөйлеуге үйрету;
- Үқас сөздердің лексикалық мағыналарын ажыраты білгізу;
- Тұтас сөйлемдегі сөз тіркестерінің айтылу легін айырып, сөйлеу интонациясын дұрыс қалыптастыру.

Қазақ отбасында балаға шежіре үйрету ұлттық тәрбиенің ажырамас бір бөлігі іспетті. Онда бала өзінен бастап жетінші атасына дейінгі ата-бабаларын, олардан тараған ұрпақтардың аты-жөндерін жатқа айтып беруге дағыланады. Мұның тәрбиелік мәні: жеті ата тарихына жетік адам қазақ өлкесінің қай түпкірінде жүрсе де, қай қазақ ауылында болса да, ондағы қазақтармен ағайын-туыс, жегжаттық қарым-қатынас сақтай алады. Сондықтан “Қарға тамырлы қазақ, ұраса келе қарын бөле болып шығады” дейтін нақыл тегін айтылмаса керек. Сөйтіп, қазақтың жеті атаға, руга бөлінуі жалпы қазақты бөлу үшін емес, қайта алыстағы рулардың туыстығын аңарту үшін, оларды өзара жақындастыру үшін сақталған ба дейміз. «Жеті атасын білген ұл жеті жүрттың қамын жер» дейтін қазақ мақалы да осы оймызды құптай түседі.

Жеті атасын білу сондай-ақ тектілікті /гена тазалығын/ сақтау үшін де қажет болған сияқты. Қазақ жеті атаға толмай қызы алыспаған. Тек тазалығын сақтауда мұның да мәні зор. Жақын аталастардың өзара қан араласуы жиілесе, геннің өміршендігіне кері әсер етеді. Жеті ата туыстығын сақтау арқылы қазақ осы мәселенің алдын алудың көздеген сияқты, әрі бұған баланы жас кезінен-ақ баулыған. Біздінше, баланың жеті атасын жатқа білу өнері де ұсақ жанрға жататын тәрізді. Кенес дәуірінде бұған теріс көзқараста болғанымызбен, соңғы кездері отбасында, балабақшада және мектептерде баланы жеті атасын жатқа айтуға баулу үрдісі қайта орала бастады. Бұл құптауға тұрарлық тағылымды үрдісті орнымен пайдалана білсек, ұрпақ тәрбиесіне қосар үлесі қомақты болмақ деген ойдамыз. Ол туыстық бірлікті, тектік тазалықты сақтауга септігін тигізтер тәрбие қатарынан саналып келген.

Сонымен жоғарыдағы материалдарды жиақтай келе, оймызды түйіндесек, ұсақ жанрлардың балаға ұлттық тәрбие берудегі тағылымдық қызметі әралуан екендігі байқалады. Атап айтқанда, ұсақ жанр түрлері бала тілі шыққаннан бастап, ел ағасы азamat болғанда да жиі қолданылатын тәрбие құралы болып табылады. Сәбидің тілі шыға бастағанда пайдаланылатын жаңылтпаши тіл ұштау қызметін атқарса, ойын түрінде қолданылатын жұмбақ айтып шешкізу баланың айнала дүниетанымын кеңейтеді. Ал мақал-мәтеддер қарапайым әдептілікке тәрбиелеуден бастап, айнала қоршаған ортаны, адамдарды сүйе білуге үйретеді, еңбекке, шаруакорлыққа тәрбиелейді, халықтың терең ой тұжырымдарын менгертуге жәрдемдеседі. Демек, ұсақ жанрлар баланың тілін ұстартып, сөз байлығын арттыруда, ұлттық дүниетанымын қалыптастыруда тиімді құрал болып табылады. Бұлардың барлығы баланы дені сау, жан сезімі таза, сұлу, ақыл-ойы толық азamat етіп тәрбиелеу мақсатын көздейді.

1. Матыжсанов К. Қазақтың фольклорлық балалар поэзиясы. – Алматы, 1990.
2. Әлімбаев М. Мақал – сөздің мәйегі. – Алматы, 1964.
3. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері мен тарихы. – Алматы, 2003.
4. Габдуллин М. Қазақ халқының ауыз әдебиеті. – Алматы, 1976.
5. Табылдиев Ә. Қазақ этнопедагогикасы. – Алматы, 2001.

Резюме

В статье рассматриваются особенности малого жанра фольклора и его роль в национальном воспитании детей дошкольного возраста. Автором показаны пути использования произведений малого жанра фольклора в детском саду.

Summary

In the article is opened the features of little of janre of pholclore and its rule in civic education by pre-school age children

ҰСТАЗДЫҚ ҚЫЗМЕТТИҢ МАЙТАЛМАНЫ- ҚОЯНБАЕВ РОМСЕЙІТ МҮХТАНҰЛЫ

Р.Е. Каримова -

Абай атындағы ҚазҰПУ-дың ага оқытушысы

Білім мен ғылым қызметкерлерінің екінші съезінде Елбасы Н.Ә.Назарбаев: «Мұғалімдер қоғамның ең білімді, ең отаншыл, білгілерінің келсе, ең «сынампаз» бөлігі болып табылады. Білім саласы қызметкерлерінің отаншылдығы халықтың басқа буындармен салыстырғанда анағұрлым ауыр қызындықтарды бастаң кеше отырып, жастарға өзінің бойындағы бар білімін беріп қана қоймай оларды адалдық, тазалық гуманизм, Отанды сүйе білу секілді асқақ сезімдерге тәрбиеленуімен де танылады. Патриотизмнің биік бір белгісі, міне осы емес пе?» - деп ұстаз мәстебесінің қашшалықты биік, әрі жауапкершілікті екенін, қоғам өміріндегі алатын орнын айрықша көрсеткені баршамызға аян.

Адам тәрбиелеу және баланы өмір сүрге үйрету – ете қыын іс. Бұған дәлел: Н.Ә.Назарбаевтың білім мен ғылым қызметкерлерінің съезінде: «Болашақта еңбек етіп, өмір сүретіндер – бүгінгі мектеп оқушылары мұғалім оларды қалай тәрбиелесе, Қазақстан сол деңгейде болады. Сондықтан да ұстазға жүктелетін міндет ете ауыр» деген сөзі дәлел.

Атақты педагог – ғалым В.А.Сухомлинский «Мұғалімдік мамандық – бұл адамтану, адамның күрделі де қызықты, шым – шытырығы мол рухани жан дүниесіне үзіле білу. Педагогикалық шеберлік пен педагогикалық өнер – ол даналықты жүректен ұға білу болып табылады» - деп ұстаздық өнерге ерекше баға берген.

«Мұғалім зор тұлға, ол күннің құдіретті сәулесі сияқты», - К.Д. Ушинский айтқандай барлығы аяулы ұстазға арналғандай.

«Бір баланы адам етіп өсіргенше бір шаһар апат болды» дейді Шығыс даналығы. Ал, жеке тұлғаның адамгершілігін қалыптастыру үшін қыруар уақыт пен тер төгетін үлкен жауапкершілік қажет. Халық мұғалімі – жас ұрпақтың рухани дүниесінің мұсіншісі, ол – өзінің ең қымбаттысы, ең құндысы саналатын балаларға өзінің үмітін артып, болашағын сеніп тапсыратын қоғамның сенімді өкілі. Осы қасиеттерді бойына сіңірген, педагогикалық шеберліктиң шынырау шегіне жеткен, ардақты әке, Қазақстан республикасының белгілі ғалымы, ұлағатты ұстаз, педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор Қоянбаев Ромсейіт Мұхтанұлы.

Профессор Ромсейіт Мұхтанұлы Қоянбаев 10 желтоқсан 1939 жылы Сыр өнірінде дүниеге келген. 1957 жылы Шиелі қыстағындағы Октябрьдің 14 жылдығы атындағы қазақ орта мектебін тәмамдаған соң, Н. В. Гоголь (қазіргі Қорқыт ата) атындағы Қызылорда педагогикалық институтының физика – математика факультетіне қабылданып, 1962 жылы кәсіптік мамандыққа ие болды.

Аталмыш оку орнын бітіргеннен кейін 1962 жылдың қыркүйек айынан бастап Қызылорда қаласындағы №17 Фани Мұратбаев атындағы қазақ орта мектебінде 1969 жылдың қыркүйегіне дейін, әуелгі кезінде (1962 – 63 ж.) физика – математика пәні мұғалімі, кейін мектеп директорының орынбасары (1963 – 69 ж.) болып қызмет атқарды.

1969 жылдан бастап Қызылорда облыстық партия комитетінің ғылым және оку орындары бөлімінің (1969 – 73 ж.) нұсқаушысы, онан әрі 1974 – 1978 жылдары облыстық партия комитеті бірінші хатшысының көмекшісі, 1979 – 80 жылдары Қазақ ССР – ы Жоғарғы Кеңесі Төралқасы төрағасының көмекшісі қызметін атқарды.

Түрлі қызметтер атқара жүріп, 1980жылы педагогика ғылымы бойынша «Сынып жетекшісі мен ата – аналардың оқушыларды аға ұрпақтың іс – тәжірибесіне қатыстырудың бірлесе атқаратын жұмыстары» атты тақырыптан кандидаттық диссертация корғады.

Қандай қызметте жүрсе де Ромсейіт Мұхтанұлының бойында ұстаздықтың таразысы басым болды. Осы жылдың ақпан айынан бастап өмірінің соңына дейін Абай атындағы Қазақ педагогикалық институтының педагогика кафедрасына ұстаздық қызметке ауысты.

Осы оку орнында 1986 жылдан 1999 жылдың орта шеніне дейін Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі (ПМНО) факультетінің тұнғыш деканы, 1999-2000 жылдары бастауыш мектеп педагогикасы кафедрасының менгерушісі, ал 2000-2004 жылдары жаңадан құрылған психология-педагогика факультетінің деканы болды. Сондай-ақ ол «Бастауыш білім беру педагогикасы мен әдістемесі» факультеті, оның құрамына кіретін қазіргі «Мектепке дейінгі, бастауыш білім беру және

педагогика» кафедрасын ұйымдастыруға үйіткіш болды. Ромсейт ағаның басшылығымен бұл факультетте көптеген мамандықтар бойынша білім беруді жетілдірді. Соңдай-ақ, ғылым кандидаты дәрежесін алу үшін құрылған ғылыми кеңестің мүшесі ретінде бұл жұмысқа да үлесін қосты. Ғалым-педагог ағаның басшылығымен университетімізде бастауыш мектеп мұғалімдерін даярлау мәселесі кеңінен зерттелді.

Ақыл – кеңесін жастарға, ғылым жолында ізденіп жүрген шәкірттеріне үйретуден жалықпаған ғалым Р. М. Қоянбаевтың қаламынан педагогикалық оқу орындарының студенттері мен ұстаздарына арналған « Білім беру және оқыту теориясы» (1990), «Тәрбие теориясы» бастауыш оқыту педагогикасы мен методикасы факультеті студенттері үшін лекциялар мазмұны (1991), «Бастауыш мектеп педагогикасының жалпы негіздері» бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі факультеті студенттері үшін лекциялар мазмұны (1992), «Қысқаша педагогикалық сөздік» (1993), «Педагогика» Университеттер студенттеріне арналған оқу құралы(1998), «Бастауыш мектеп дидактикасы» әдістемелік құрал (2004), «Бастауыш оқыту педагогикасы және әдістемесінен диплом жұмысы» әдістемелік құрал (2004), «Жалпы бастауыш білім беру педагогикасы» 050102 – «Бастауыш оқыту педагогикасы және әдістемесі» мамандығының студенттеріне арналған оқу құралы (2005), «Педагогикалық сөздік». Педагогтік жоғары оқу орындарының оқытушылары мен студенттеріне, әрі сала мамандарына арналған (2006), « 050103 – Педагогика және Психология» мамандығы бойынша бакалавр академиялық дәрежесін іздену үшін диплом жұмыстары тақырыптарының үлгісі «Примерная тематика дипломных работ на соискание академической степени бакалавра по специальности «050103 – Педагогика и Психология» (2007), « Педагогика әдіснамасы және педагогикалық зерттеулердің әдістері» (2007), «Дипломдық жұмыс тақырыптарының үлгісі», « Қысқаша педагогикалық түсіндірмелі сөздік», бұған қоса «Магистрлік диссертация» 6N0102- Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығы бойынша магистрлік диссертацияны орындауға арналған оқу-әдістемелік құралдары.

Білім стандарттары

1. Гос. стандарт высш. профессионального образования по спец. ПМНО. Респ. цент. стандартизации и тестирования. – Алматы, 2001.
2. Гос. станд. по спец. педагогики и психологии. Респ. цент. стандартизации и тестирования. – Алматы, 2001.
3. Гос. станд. по спец. психологии. Респ. цент. стандартизации и тестирования. – Алматы, 2001.
4. Гос. станд. по спец. дефектологии. Респ. цент. стандартизации и тестирования. – Алматы, 2001.
5. Жоғары кәсіби білім мемлекеттік стандарты а // БӘПӘ мамандығы бойынша ә/ педагогика - психология мамандығы бойынша. – Респ. Стандарттау және тест өткізу орталығы. – Алматы, 2001.
6. Жоғары кәсіби мемлекеттік стандарты б/ психология мамандығы бойынша., дефектология мамандығы бойынша: – Респ. Стандарттау және тест өткізу орталығы. – Алматы, 2001.

Оқу бағдарламалары

1. Типовые программы– Алматы: АГУ им. Абая, 2001.
2. Типтік бағдарламалар – Алматы: АГУ им. Абая, 2001.

Оқулықтар

1. Педагогика соавторстве учебное пособие.- Акмола, 1998.
2. Педагогикалық білім беру сапасын арттыру жолдары.- Алматы:Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршы,2004. - №2. – 6.
3. Білім беруді дамыту тұжырымдамасы жөнінде ой – пікірлер.- Алматы:Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршы,2005. - №1. – 7.
4. Бастауыш мектептің даму болашағы.- Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршы, 2005.- №3.
5. Жалпы бастауыш білім беру мазмұнының даму болашағы. -Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ 2006.-№1.-10.
6. Орта білім беру жүйесіне мұғалімдер даярлаудың көкейтесті мәселелері.- Алматы:Абай атындағы ҚазҰПУ 2006. - №2. – 11.

7. Білім туралы заңға сәйкес 050102 – «Бастауыш оқыту педагогикасы және әдістемесі» мамандығы бойынша мамандар даярлаудың кейбір мәселелері секілді сүбелі зерттеу еңбектері және көптеген мақалалары бүтінде республика оқырмандарына жақсы таныс.

Ғылыми мақалалар

1. На пути завершения перехода ко всеобщему среднему образованию // Қазақстан мектебі. 1971. - №10. - 3 с.
 2. По примеру старшего поколение // Қазақстан мектебі. 1973. - №1. - 3 с.
 3. Некоторые вопросы профориентации в сельской школе// Қазақстан мектебі. 1973. - №11 – 3-5 с.
 4. Классный руководитель и воспитание // Қазақстан мектебі. 1974. - №12 – 2 -5 с.
 5. На пути всеобщему среднему Партийная жизнь Казахстана. 1974. - № 12. - 3 с.
 6. Воспитание учащихся на опыте старших поколений. Тематический сборник научных трудов проф – преп. Высших учебных заведений. Минпроса КазССР. – Алматы, 1983. - 3 с.
 7. Некоторые вопросы формирования у учащихся коммунистического отношения к труду. Тематический сборник научных трудов проф – преп. Высших учебных заведений. Минпроса КазССР. Алматы, 1984. - 3 - 5 с.
 8. Білім беру жүйесіндегі бастауыш оқытудың орны мен міндеттері және мұғалім дайындауды пәнаралық байланыс. // Межвузовских сборник научных трудов. - Алматы, 1997.
 9. Бастауыш оқыту педагогикасы және әдістемесі факультетінде // Бастауыш мектеп 1997. - №1
 10. Новый подход к подготовке кадров для начальной школы // Межвузовских сборник научных трудов. - Алматы, 1998.
 11. Подготовка учителей начальных классов с высшей квалификацией как пед. Образования// Межвузовских сборник научных трудов. - Алматы, 1998.
 12. История подготовки будущих учителей начальных классов и перспективы ее развития в АГУ им. Абая. - Алматы, 1998.
 13. Новый подход к подготовке кадров для начальной школе // Абай атындағы Алматы мемлекеттік университетінің 70 жылдығына арналған халықаралық ғылыми – практикалық конференцияның материалдары. - Алматы, 1998.
 14. Риторика - бастауыш сынып мұғалімі іс – әрекетінің ғылыми негіздерінің бірі. - Алматы, 1998. – 2,5 бет.
 15. Бастауыш мектеп барлық білімдер бастауы. – Зерде, 1998.
 16. Бастауыш сыныптар мұғалімдерін даярлаудың мемлекеттік білім стандарты және оны жүзеге асырудың кейбір ерекшеліктері // Вестник АГУ им. Абая 2001. №3.-3.
 17. Оқытудың кредиттік жүйесіне көшудің кейбір мәселелері. // Хабаршы, Абай атындағы ҚазҰПУ 2004. - №1, 5.
 18. Педагогикалық білім беру сапасын арттыру жолдары. // Хабаршы, Абай атындағы ҚазҰПУ 2004. - №2. – 6.
 19. Білім беруді дамыту тұжырымдамасы жөнінде ой – пікірлер. // Хабаршы, Абай атындағы ҚазҰПУ 2005. - №1. – 7.
 20. Бастауыш мектептің даму болашағы. // Хабаршы, Абай атындағы ҚазҰПУ - 2005. №3. – 9.
 21. Жалпы бастауыш білім беру мазмұнының даму болашағы. // Абай атындағы ҚазҰПУ 2006. №1.- 10.
 22. Орта білім беру жүйесіне мұғалімдер даярлаудың көкейтесті мәселелері. // Абай атындағы ҚазҰПУ 2006. - №2. - 11.
 23. Білім туралы заңға сәйкес 050102 – «Бастауыш оқыту педагогикасы және әдістемесі» мамандығы бойынша мамандар даярлаудың кейбір мәселелері. // Абай атындағы ҚазҰПУ 2007. №3.-14 жас ғалымдардың Республикалық ғылыми - практикалық конференциясы.
- «Өлмейтүғын артына сөз қалдырган» - деп ұлы Абай айтқандай, Ромсейіт аға артына өлмес-өшпес, ғылыми мұрасын қалдырганы даусыз.
- Табиги зеректілік, кемерінен асып төгілген мол ақыл мен білім, зор еңбекқорлық, сирек кездесетін ұйымдастырушылық қабілет пен табандылық және іскерлік Ромсейіт Мұхтанұлы Қоянбаевтың бойына тұа біткен қасиет болатын .

Сондыктан да болар өзі тандап алған ғылым жолында басқаларға үлгі - өнеге боларлықтай еңбек етті. Мұның өзі үрпақтар жалғастығы деуге тұрарлық іс. Себебі, өткенді білмей болашаққа жол салу мүмкін емес.

«Орташа педагог жәй ғана айтады, жақсы педагог түсіндіріп айтады, өте жақсы педагог ой салады, асқақ педагог тыңдаушыларды қиялға бөлендіреді, рухын күшеттеді – деген тамаша халықтық ұғымдар бар. Оның бүкіл саналы өмірі жастарды тәрбиелеуге, білім нәрімен сузындауға, ұстаздық қызыметке байланысты болды. Ел алдында сінірген еңбегін әділ таразылайтын болсақ, Ромсейіт Мұхтанұлы - тек жақсылыққа ұмтылып, жақсыдан үйреніп, әділетке қамқор болып қалыптастан, бір Абай атындағы ҚазҰПУ-дың ғана емес, бүкіл Қазақстан ғылыминың мактандышина айналған зиялды Тұлға. Ол кісінің жеткен жетістіктері таланттымен, ішкі, сыртқы мәдениетімен, елге деген сүйкімділігімен, білімділігімен, парасаттылығымен, еңбеккорлығымен, зор адамгершілігімен келді.

«Шәкіртсіз – ғалым тұл» деген қағиданы берік ұстаным тұтқан Ромсейіт Мақтанұлы өзінің ұйымдастырушылық және ғылыми жұмыстарын шәкірт даярлау ісімен де тығыз ұштастырады. Осы уақытқа дейін алдынан мындаған жас өмірге жолдама алып шықты. Бірі – кафедра меншерушісі, екіншісі – декан, ал үшінші біреуі – жоғарғы оқу орындарының оқытушылары. Қазірдің өзінде осы мамандық түлектерінің біразы педагогика ғылымдарының докторы, кандидаты атағын алып үлгерді. Ендеше, болашақ бастауыш сынып мұғалімдері үшін Ромсейіт Мұхтанұлы Қоянбаев басқарған «бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі» факультеті кәсіби даярлық кезеңіндегі жаттығу аланы, өмір мектебі болатын.

Сондай-ақ, қамқор болып, тәрбиесін көрген мындаған қанаттандырған шәкірттерінің де, тағылымын алған педагогтар, ғалымдар ол кісінің озық дәстүрін одан әрі жалғастыра береді деп көнілге медет етеміз.

Үрпақ тәрбиесінің және білімділігінің негізі – мектеп болса, сол білімнің негізі қаланатын бастауыш сатыдығы оқу – тәрбие жұмыстары емес пе? «Бастауыш білім беру мазмұны мектептің жалпы және бейінді білім беру сыныптарында берілетін ғылыми білімдердің негізін қалайды. Баланың болашағы, оның зиялдылық дамуы, мұддесі және окуы, келешекте еңбек «іс – әрекеттіне қатынасы көп жағдайда бастауыш сыныптардағы білім беру мазмұнымен анықталады» - деген пікірі Ромсейіт Мұхтанұлының идеясының өміршендігін көрсетті.

Ғылым мен білім жолында ұзақ жыл қызмет атқарып, өшпес өнеге қалдырған ұстаз, профессор, педагогика ғылымдарының кандидаты Ромсейіт Мұхтанұлы Қоянбаевтың педагогика мәселесіне байланысты мол мұра қалдырғаны жөнінде болашақта есімі ел есінде мәңгі қалатыны сөзсіз.

1. Шежірелі Шиелі. - Алматы: РПО - Кітап, 2000.
2. Каримова Р.Е. Ұлагатты ұстаздың өмір жолы // Бастауыш мектеп. 2009. -12.
3. Қоянбаев Р.М. Оспанов Т.Қ. Жұмабаева Ә.Е. 050102-Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығының (Бакалавриат) мемлекеттік жалпыга міндетті білім беру стандарты.- Астана : ҚР Білім және Ғылым министрлігі, 2004.-516.
4. Қоянбаев Р.М. Оқу тәрбие барысының технологиясы. // Абай атындағы Алматы мемлекеттік университеті. Хабаршы, 2002. - №2, (2).
5. Қоянбаев Р.М. Бастауыш сыныптар мұғалімдерін даярлаудың мемлекеттік білім беру стандарты және оны жүзеге асырудың кейбір мәселелері // Хабаршы «Психология – педагогика ғылымдары» сериясы. - Алматы, 2001.

Резюме

В данной статье рассматривается биография и творческая деятельность Р.М. Коянбаева.

Summary

In given article is considered the problem about biographies and creative activity of R.M.Koyanbaev.

«ӨЗІН-ӨЗІ ТАНУ ӘДІСТЕМЕСЬ» ПӘНІН ОҚЫТУГА БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН ДАЯРЛАУ ТӘЖІРИБЕСІ

А.Б. Сайдинова -

Абай атындағы ҚазҰПУ мектепке дейінгі және бастауыш
білім беру теориясы мен әдістемесі кафедрасының оқытушысы

XXI ғасырдың ерекшелігінен туындаған ұрпақ тәрбиесіне ерекше көңіл бөлетін «Өзін-өзі тану» еліміздегі білім беру жүйесін дүниетанымдық тұрғыдан өзгертудің нақтылы бастама пәні.

Бұғынгі таңда оның ғылыми негізі қаланып «Өзін-өзі тану» пәні бойынша оқулық, оқу-әдістемелік кешені, тұжырымдамасы, мемлекеттік стандарты мен оку бағдарламалары жасалған.

«Өзін-өзі тану» пәнін оқытудың бастауыш мектептегі **мақсат-мұдделері** мынадай:

- адамның өзіндік бейімділіктерін ашу және оның темпераментін, мінез-құлқын, қабілеттерін ескере отырып, оны жеке тұлға ретінде, іс-әрекет субъектісі әрі жеке дара субъект ретінде дамыту;
- оқушылардың өзіне, қоршаған ортаға және бүкіл адамзатқа деген қарым-қатынасын айқындастырын адамгершілік мінез-құлқытарының, әлеуметтік маңызы бар бағдарларының негізін қалыптастыру;

Білім берудің бастауыш, негізгі және жоғарғы сатылары үшін өзін-өзі тану бойынша ұсынылып отырған бағдарламада қарастырылған **міндеттер**, атап айтқанда:

- оқушылардың өз-өзіне, адамдарға және қоршаған ортаға деген құндылық қарым-қатынастарын, айналасындағы адамдарға деген сезімталдық және кішіпейілдік таныту қабілеттіліктерін ашу;

- өзін, өзгелерді, әлемді және адамзатты танып-білу, өзінің өмірдегі орнын түсіну, өзіне және басқаларға жақсылық пен сүйіспеншілік таныту ниеттерін дамыту;

- өзін дәріптеу, өзіне сену, өз ойы, сөзі және іс-әрекеті үшін жауапкершілік сезімдерін дарыту;

- адам мен ішкі және сыртқы ортаның өзара байланыстылығын, оның табиғатпен біртұастығын, тән және жан саулығының бір-бірімен тығыз байланыстылығын түсіну, салауатты өмір сүрудің негізі ретінде өзінің дәне және психикалық күйін реттеу қабілеттіліктерін арттыру;

- әлеуметтік айқындалар мен рөлдердің көп қырлылығы тұрғысынан өзінің әрекеттері мен мінез-құлқытарын реттеуде терең ойланып, сезіне білу қабілеттіліктерін дамыту;

- белгілі бір мағынадағы ақпараттарды жинау және оған талдау жасау үшін өзінің білімін, білігін және дағдысын қолдана білу; жағдаятты бағалау; жалпы адамзаттық және этно-мәдени құндылықтарға қайши келмейтін жеке шешім қабылдау үшін өзінің көзқарасын білдіру қабілеттіліктерін дамыту;

- құнделікті өмірде накты мәселелерді шешуде жасампаздық белсенділік таныту; адамгершілік нормаларына сәйкес алға қойылған міндеттерді сындарлы шешу үшін ұжымда бірлесе еңбек ету және топпен, командамен жұмыс істеу іскерлігін дамыту бұл мақсаттарға кол жеткізуге мүмкіндік береді.

Өзін-өзі тану пәнінің мазмұны төмендегі *диадактикалық негіздемелерге сәйкес іріктелді*:

- *рухани-адамгершілік* білім берудің жалпы мақсаты адамның қабілеттіліктерін ашуға, оның дәне, психикалық, рухани, әлеуметтік және шығармашылық әлеуеттерін үйлесімді дамытуға бағытталған;

- *өзін-өзі тану пәнінің білімдік мақсаттары* оқушылардың бойында зияттылық, ақпараттық, коммуникативтік және рефлексивтік мәдениеттерді дамытуға ықпал етуді қарастырады;

- *құтілеттің нәтижелердің көп деңгейлі жүйесі* жалпы орта білімнің жинақтап келгенде оқушылардың оку жетістіктерінің алты кезеңіне сәйкес және оқушылардың оку жетістіктерін қадағалау мен бағалауға мүмкіндік беретін әр сыныптан соң қойылған мақсат ретінде оқушылардың адамгершілік мінез-құлқы негіздерін қалыптастыруды көздейді.

Пән мазмұнының логикалық құрылымын өзін-өзі тану бойынша күтілеттің нәтижелер жүйесі негізінде анықтауға:

1) жалпыадамзаттық құндылықтар жүйесі:

а) өзін-өзі тануға: махаббат, денсаулық, еркіндік, бақыт, еңбек, тән мен жан үндеңстігі;

ә) өзгелерді тануға: отбасы, достық, сыйластық, теңдік, бауырмалдық, диалог, өзара түсіністік, ынтымақтастық;

б) әлемді тануға: табиғат, Отан, әлем, өмір, Бұқіл әлеммен үндестік, сенім, үміт;

в) адамзаттың рухани тәжірибесін тануға: ақиқат, жер адамзаттың ортақ үйі, шығармашылық, мәдениет, адамзатпен бірігу.

2) жеке тұлғаның негізгі қасиеттері:

а) өзіне қатысты: маҳаббат, адамгершілік, жан тазалығы, өзін сыйлау, дербестік, енбеккорлық, өзіне сенімділік, мақсаткерлік;

ә) өзгелерге қатысты: жауапкершілік, көпшілдік, елгезектік, әділдік, төзімділік, сыпайылық;

б) әлемге қатысты: қамкорлық, білімге құштарлық, танымдық, маҳаббат, қайырымдылық, қоғамға қызымет ету;

в) адамзатқа қатысты: елжандылық, оптимистік, дәстүрді жалғастыру, болашаққа ұмтылу, зор жауапкершілік.

3) адамзат жинақтаған әлеуметтік тәжірибелің құрамдағас бөліктері: әлемдік мәдениет, халықтар даналығы, білім мен ғылым мүмкіндік береді.

Бағдарлама өзін-өзі тану пәннің Мемлекеттік жалпыға міндетті стандартындағы күтілетін нәтижелер деңгейлеріне сәйкес пән мазмұнын сыныптар бойынша тақырыптық топтастыруды көздейді.

Білім берудің бастапқы сатысы (1-4-сыныптар)

Өзін-өзі тану пәннің базалық білім беру мазмұны оқушылардың жас ерекшеліктерін есепке ала отырып, 1-4 сыныптарда төрт негізгі бөлімді қамтиды:

1. Өзін-өзі тану бақыты
2. Адами қарым-қатынасқа үйренейік
3. Адам болам десеніз...
4. Әсемдік әлемінде.

Аталған тараулар өзін-өзі тану үдерісінің түйінді бағыты болып табылады, өйткені олар адам өмірінің логикасына, жалпы адамзаттық жүйеге толықтай сәйкес келеді және жеке тұлғаның рухани-адамгершілік қасиеттерін дамытуға, өзін-өзі танып, өзін-өзі іс жүзінде мейлінше көрсете білуге айтарлықтай мүмкіндік береді.

Бұл тараулар мектептің түрлі сатыларындағы оқыту мазмұнын, оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, накты бірізділікпен құрылған.

«Өзін-өзі тану бақыты» атты бірінші тарау оқушыларды өзін-өзі тану пәнімен таныстырады. Мұнда балаларды мектепке өзгеше бейімдеуге бағытталған сабактар қарастырылады. Олар жаңа оқушы мәртебесін ұғынады, сыныптастарымен, мұғалімдермен, жалпы мектеппен танысады. Өзінің сыртқы келбетіне дұрыс қараста, өзін-өзі түсінуге, өз мінезі, өздері орындалған жүрген әлеуметтік рөлдер туралы ойлануға, өз эмоцияларын түсінуге және оны басқара алу білігіне дағдылануға мүмкіндік алады. Балалардың қызықты танымдық материалдар арқылы адамгершілік құндылықтарды қабылдауы осы міндеттерді табысты орындауға ықпал етеді.

Бағдарламаның **«Адами қарым-қатынасқа үйренейік»** атты екінші тарауында коммуникативтік біліктер мен дағдыларды (өзін және басқаларды тыңдау, түсіну, дұрыс бағалай білу, жанашырылыш таныту, өзара ынтымақтастық біліктірі); құрбыларымен тең құқықты, өзара жақсы қарым-қатынас құра білу білігін; өзінің эмоциялық құйін түсіну, өз сезімдерін білдіре алу және басқалардың сезімін тани білу біліктірін, тұлға аралық шиеленістерді шешу дағдыларын игеруді және әлеуметтік белсенділіктерін дамытуға ерекше көніл бөлінеді.

Оқыту үдерісінде баланың адамдар арасындағы қарым-қатынас этикасы ережелерін менгеруі маңызды болып табылады. Бұл үшін оларды қарым-қатынас білігін, ынтымақтастық пен ұжымшылдық рухын дамытуға, басқалардың сезімін түсінуге, топпен қарым-қатынас жасауға және өзара әрекеттестікке, басқа балалармен достасуға, жетістіктері мен сәтсіздіктерін бөлісуге, өз мінез-құлқын бақылап, оны саналы түрде басқаруға, түрлі өмірлік жағдайларда батыл және өзіне сенімді болуға үйрету керек.

«Адам болам десеніз...» атты үшінші тарау баланың жас ерекшелігіне қарай олардың психологиялық дамуын, яғни өспелі мінез-құлқыты түйсінуін, әсерленгіштікті, сезімнің қарқынды дамуын, жалпы эмоционалдық тонусын (шаттық, сергектік), жігерлілік сапаларын ескере отырып жасалған.

Оқытудың мазмұны мен әдістері балалардың сезімталдығын, елгезектігін, өзін-өзі құрметтеуін, өз қадір-қасиетін сезінуін, әмпатиялық сезімін көрсетуін тәрбиелеу үшін жағдай жасауға бағытталған. Білім үдерісі баланың өз ұстанымына, оның өмірлік тәжірибесіне құрылуы қажет, сондыктан да оқушыларға оқу мен тәрбие үдерісінде берілетін ақпарат баланың жай назар аударуына ғана емес, оны эмоционалды түрде бастан кешіретіндегі болуы тиіс. Онда балаларды өмірлік жағдаяттарды адамгершілік амалдармен шешуге үйрететін негіздегі тәжірибелі қолдану қажет.

«Әсемдік әлемінде» атты төртінші тараудың мазмұны кіші жастағы оқушылардың бойында қоршаған ортамен ізгі қарым-қатынас тәжірибесін қалыптастыруға бағытталады. Балалардың табиғатқа әстетикалық қатынасын қалыптастыру және денсаулықтарын нығайту мақсатында экологиялық, шығармашылық іс-әрекеттер үйымдастырылады. Сабактың эмоционалдық тартымды болуы кіші жастағы оқушылар үшін іс-шаралардың: танымдық, сюжетті-рөлдік ойындар, мерекелер, табиғи материалдармен практикалық жұмыстар, жобалық іс-әрекеттер, топтық саяхаттар, осы жастағылар үшін шамасы келетін табиғатты қорғау іс-әрекеттерін қолдану сияқты түрлөрі қамтамасыз етіледі.

Біз жоғарыда мектеп сатысында оқытылатын «Өзін-өзі тану» курсын оқытуда стандарт талаптары мен оқу бағдарламаларына тоқталдық.

ҚР Білім және ғылым министрлігімен «Өзін-өзі тану» пәнін 2010-2011 оқу жылынан бастап балабақшалар, жалпы білім беру мекемелері және жоғары оқу орындарының бағдарламаларына енгізуге шешім қабылданды. Бағдарламаның негізі – балалардың жеке дара ерекшеліктерін ескерумен қатар олардың адамгершілік және рухани сапаларын дамыту. Жаңа тарихи контексте ең алдымен гуманистік ұлттық идеялардың, халық бірлігінің, отбасы мен жеке тұлға құндылықтарының сақталуын қамтамасыз ету керек.

Жоғары оқу орынында студенттеріне арналған «Өзін-өзі тану әдістемесі» курсын оқыту, тәрбиелеу үдерісінде енгізу-университет тарихындағы үлкен жаңалықтардың бірі. Осы пәнде бастауыш мектептеге оқытатын мұғалімдер даярлауда «Өзін-өзі тану әдістемесі» пәнінің маңызы зор. Осы түрғыда жоғары оқу орындарында оқытылатын «Өзін-өзі тану әдістемесінен стандарт талаптарына сәйкес оқу бағдарламалары дайындалды.

«Өзін-өзі тану әдістемесі» курсын оқыту, студенттердің философияны, психологиялық-педагогикалық пәндер блогын оқытуда (педагогика, жалпы психология, жасерекшелік физиологиясы және гигиенасы), бастауыш сыныптарда оқытылатын пәндердің теориясы мен технологиясын оқыту барысында менгерген білім қорына сүйеніп жүзеге асырылады. Аталған курс бастауыш мектеп педагогикасы, психологиялық зерттеулер әдістемесі сияқты пәндерді оқытумен тығыз байланысты. Пәннің бағдарламасы жалпыадамзаттық құндылықтар және тұлғалық сапалар туралы негізгі ұғымдарды дамытудағы сабактастықты қамтиды.

Өзін-өзі танудың негізгі идеялары, әдебиеттік оқу (дүниетанымды қалыптастыру, руханилықты тәрбиелеу, адамгершілік сапаларды дамыту), дүниетану (коршаған дүниенің сұлулығы мен үйлесімін тану, өзін барша ғаламның бір бөлігі ретінде сезіну, экологиялық сананы тәрбиелеу), дene тәрбиесі (дene және адамгершілік денсаулығының үйлесімі, салауатты өмір салтын қалыптастыру), музика, бейнелеу өнері (әлемдік өнердің туындылары арқылы сұлулықты сезіну), еңбекке баулу (еңбекке деген құрмет, қиялды, шығармашылықты дамыту) сияқты бастауыш мектептің оқу пәндерінің мазмұнымен тығыз байланысты болады. Өзін-өзі тану үдерісі сыныптан тыс іс-шараларды үйымдастыру және жүргізу барысында жүзеге асырылады Отанға деген сүйіспеншілік, патриотизм мен достықты тәрбиелеу. Бастауыш сыныптардағы педагогикалық үдеріс, оқушылардың өзіндік іс-әрекеті мен оның нәтижесін саналы түрде ұғынуына құрылуы керек, яғни рефлексияны дамытуға бағытталуы керек.

«Өзін-өзі тану әдістемесі» пәнінің **мақсаты**: жеке тұлғаның адамгершілік негіздерін қалыптастыру, оның рухани жетіліу мен өзін-өзі жүзеге асыруы үшін жағдай жасауда тіректі рөл атқаруға бағытталған, оқу пәні ретінде өзін-өзі тану туралы біліммен бастауыш сынып мұғалімдерін қаруандыру.

Осы мақсатқа жету мынандай **міндеттерді** көздейді:

1. Бастауыш сыныптарда «Өзін-өзі тану» оқу пәнінің дамытушылық және тәрбиелік функцияларын қарастырып ашу;
 2. Студенттердің кәсіби іс-әрекетіне бағдар беру;
- бастауыш сынып оқушыларының өзіндік ішкі дүниесін саналы ұғынуы және өзінің даралығын сезінуі;

- кіші мектеп жасындағы окушылардың өзіндік санасы мен рефлексиясын қалыптастыру;
- қоғамға қызмет етуге бағытталған, окушылардың қайта құруши белсенділіктерін көрсетуге мүмкіндік беретін, өмірлік маңызды біліктер мен дағдыларын менгеруіне қолдау және көмек беру.

3. Студенттердің бастауыш сыныптарда, өзіндік ішкі әлемін құру және өзінің қайталанбас даралығын саналы ұғыну арқылы, әрбір окушының өзіндік табиғи қабілеттері мен шығармашылық әлеуетін ашуға бағытталған, мақсатты бағытталған білім беру үдерісін ұйымдастыру білігін қалыптастыру.

Пәннің нысаны: ҚР Мемлекеттік стандартының талаптарына сәйкес «Өзін-өзі тану әдістемесі» 5B010200 – Бастауышта оқытудың педагогикасы және әдістемесі мамандығы бойынша студенттерге жоғары кәсіби білім берудің компоненті ретінде.

Пәні: ҚР Мемлекеттік стандартына сәйкес, 5B010200 – Бастауышта оқытудың педагогикасы және әдістемесі мамандығы бойынша бастауыш сынып окушыларының өзін-өзін тануын қалыптастыру бойынша, кәсіби іс-әрекет үдерісінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің білім, білік және дағдылары.

Атаплан пәнді оқытудың әдістері - ғылыми-педагогикалық әдебиеттерді, бағдарламаларды, оқулықтар мен оқу-әдістемелік құралдарды теориялық талдау, жалпы білім беретін орта мектептің бастауыш сыныптарында «Өзін-өзі тану» бағдарламасын жүзеге асыру бойынша озат педагогикалық тәжірибелі зерттеу және жалпылау, әңгімелесу, сауалнама, Интернет-сайт материалдарын зерттеу.

Өзін-өзі тану әдістемесі - ғылыми білімнің саласы ретінде, өзінің қалыптасуы мен дамуында белгілі кезеңдерден өтті. Өзіндік сананың психологиялық табиғаты мен оның құрылымына Б.Г.Ананьевтің, Л.С.Выготскийдің, И.С.Конның, А.Н.Леонтьевтің, В.С.Мухинаның, С.Л.Рубинштейннің еңбектері арналған. Адам өміріндегі өзіндік сананың пайда болуы мен рөлі туралы мәселелер, философтар Ф.Т.Михайловтың, Л.В.Сморгуновтың, Г.Е.Стукаловтың, С.М.Флигонтовтың еңбектерінде қарастырылған. Өзін-өзі тану бойынша құрастырылған идеялардың негізі ретінде, ойшыл-педагогтар Л.Н.Толстой, А.Құнанбаев, Ы.Алтынсариннің еңбектері, көрнекті қоғам қайраткерлерінің (Н.К.Рерих, С.А.Назарбаева) еңбектері алынды. Рухани-адамгершілік ағарту идеяларының тарихи түп-тамыры көрнекті моралистер – Конфуций, Сократ, Эпикур, Ницшеңің ілімдерінде орын алды.

Даму кезеңдері - Қазақстан Республикасында білім берудің мазмұнын реформалау үдерісімен байланысты. Атаплан пәнді дамытудың қазіргі заманғы тенденциялары, рухани-адамгершілік тәрбие мәселелері қазіргі кезде жалпы мемлекеттік мәнге ие болуында көрініс табады.

«Өзін-өзі тану әдістемесі» курсын оқыту дәрістік және практикалық сабактарда, студенттердің өзіндік аудиториялық және аудиториядан тыс жұмыстарында жүзеге асырылады.

Атаплан пәнді оқыту нәтижесінде, студенттердің атаплан курстың объектісі, пәні, міндеттері мен әдістері туралы білімдері болуы керек. Пәннің мазмұны білім беру іс-әрекетінің нәтижесі ретінде студенттердің құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталады:

- бастауыш мектеп курсында «Өзін-өзі тану» пәннің рөлін, орны мен мақсатын анықтау;
- бастауыш сыныптарда «Өзін-өзі тану» курсын оқытудың әдістері мен тәсілдерін қолдану;
- тұлғалық және кәсіби өзін-өзін тану және өзін-өзі анықтаудың психологиялық-педагогикалық негіздерін тандау;
- «Өзін-өзі тану» пәні бойынша Қазақстан Республикасы бастауыш білім берудің жалпыға міндетті Мемлекеттік стандарты белгілеген өмірлік маңызды тіректі құзырлылықтарды мақсатты бағытталған тұрғыда дамыту үдерісін ұйымдастыру;
- бастауыш сынып окушыларының қабілеттерін индивид, жеке тұлға, іс-әрекет субъектісі ретінде олардың даралығын, темпераментін, мінезін, бағыттылығы мен қабілеттерін ескере отырып ашу және дамыту;
- адамның өзіне, қоршаган әлемге, біртұтас адамзатқа қатынасын негіздейтін, бастауыш сынып окушыларының адамгершілік мінез-құлқының негіздері ретінде әлеуметтік маңызды бағдарларын қалыптастыру;
- педагогикалық проблемаларды шешуде білімді шығармашылықпен қолданудың кәсіби дағдыларын қалыптастыру.

Өзін-өзі тану әдістемесі - дербес ғылым ретінде бастауыш сыныптарда «Өзін-өзі тану әдістемесінің ғылыми-теориялық негіздері. Пәннің философиялық негіздері. «Өзін-өзі тану» курсының негізгі ұғымдарын қарастыратын психологиялық-педагогикалық еңбектер.

Өзін-өзі тану әдістемесінің объектісі және пәндік саласы. Жеке тұлғаның адамгершілік негіздерін қалыптастыру, оның рухани жетілуі мен өзін-өзі жүзеге асыруы үшін жағдай жасаудағы «Өзін-өзі тану әдістемесінің ғылым ретіндегі ролі.

Өзін-өзі тану әдістемесі оқу пәні ретінде - бастауыш сыныптарда «Өзін-өзі тану әдістемесінің мақсаты және міндеттері. «Өзін-өзі тану әдістемесінің ғылымның басқа салаларымен (философия, логика, математика, педагогика, психология) пәнаралық байланысы, сабактастыры және интеграциясы.

Пәннің құрылымы және мазмұнды бағыттары. Оқытылатын бөлімдердің негізгі идеяларының қарастырылу логикасы.

«Өзін-өзі тану әдістемесі» пәнін оқытудың әдістемелік тәсілдері, формалары және құралдары. Оқушыларды даярлау деңгейіне қойылатын талаптар және «Өзін-өзі тану әдістемесі» пәні бойынша оқушылардың білімін бағалау критерийлері.

Пәннің тақырыптық жоспары

1. «Өзін-өзі тану әдістемесі» - ғылым ретінде
2. «Өзін-өзі тану әдістемесі» пәннің қалыптасуы мен дамуы және қазіргі мәселелері
3. Өзін-өзі тану әдістемесі пәннің оқытудың ерекшеліктері
4. Бастауыш мектептегі өзін-өзі тану жүйесі, мазмұны
5. Өзін-өзі тану әдістемесін оқытуда субъектілердің өзара қатынасы
6. Өзін-өзі тану пәннің оқыту әдістерінің жіктемесі және олардың сипаттамасы
7. Тұлғалық дамудағы ойын терапиясы
8. Мектепте «өзін-өзі тану әдістемесі» пәні бойынша сабак өткізуіндегі әдістемесі
9. «Өзін-өзі тану» пәннің оқытудың әдістемелік тәсілдері, формалары және құралдары.
10. Пән бойынша сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру.

1. *ҚР Жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттары. Жалпы бастауыш білім.* – Алматы, 2003.

2. «Өзін-өзі тану» пәні бойынша жалпығы міндетті мемлекеттік стандарт. – Алматы: «Бебек», ҰҒПББСО 2010.

3. *Жалпы орта білім беретін мектептерге арналған өзін-өзі тану пәні бойынша бағдарламалар жинағы.* – Алматы, «Бебек» ҰҒПББСО, Адамның үйлесімді даму институты, 2010.

4. «Өзін – өзі танудың негіздері»: Жоғарғы оқу орындарына арналған оқу құралы. Ж.Ж.Молдабеков т.б. – Алматы, 2008.

5. «Өзін-өзі тану» студенттерге арналған хрестоматия. - Алматы: «Бебек» ҰҒПББСО, 2007.- 308 б.

6. Самопознание: Курс лекций и семинаров-тренингов для вузов.- Алматы: КазГосЖенПИ, 2003.

7. Ақиқатты тани біл... Гибрат толғамдары /құраст./ А.Сейтақов, Қажығалдиева А. т.б.- Алматы: «Бебек» баспасы, 2009. – 320 бет.

8. Асылов Ү., Нұсқабайұлы Ж. Әден инабаттық дәстүрлер. Оқу құралы. - Алматы: Рауан, 1998.

9. Бұзаубақова Қ.Ж. Жаңа педагогикалық технология. –Алматы, 2004.

Резюме

В статье проанализированы стандарты образования и учебные программы, соответствующие подготовке будущих учителей начальных классов к преподаванию учебной дисциплины «самопознание», а также рассматриваются теоретические проблемы подготовки будущих учителей к преподаванию данной дисциплины.

Summary

In following article is analyzed educational standards and education programs to teach the discipline called “Self-education methodic” to preparate future primary teachers. Else are considered theoretical aspects of preparation teachers teaching that discipline.

ОСОБЕННОСТИ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ ПОЛЬШИ

А. Акжолова -

кандидат филологических наук КазНПУ им. Абая

После 1989 года Польша приступила к процессу структуральных изменений в системе высшего образования. Реформы высшего образования охватывали разные сферы этого процесса:

1. организацию высшего образования;
2. научные программы;
3. управление высшими учебными заведениями;
4. научные исследования.

В программе научных структуральных изменений Польша использовала опыт стран-членов Европейского Союза, используя программы по высшему образованию, такие как:

Jean Monett;
Tempus;
Socrates;
Erasmus;
Leonardo.

В 1998 году четыре страны Европейского Союза - Франция, Германия, Великобритания и Италия - подписали в Сорбонне „Совместную декларацию о гармонизации архитектуры европейской системы высшего образования". Целью Сорбоннской Декларации была гармонизация систем высшего образования в странах-членах Европейского Союза. Сорбоннская Декларация вызвала интерес не только в странах Европейского Союза, в 1999 году Министры Образования 29 стран, в том числе и Польши, подписали Болонскую Декларацию.

Система высшего образования в Польше развивается динамично. В течение последнего десятилетия создано более двухсот новых высших учебных заведений, а численность студентов возросла с 350 тысяч до более, чем 1,5 млн. Такие города, как Варшава, Краков, Познань, Вроцлав, Гданьск, Щецин, Лодзь являются традиционными студенческими центрами в Польше.

В государственную систему высшего образования входят классические университеты и специализированные ВУЗы. Между этими двумя типами высших школ имеются различия, когда речь идет о вновь созданных или небольших ВУЗах, не обладающих правом присвоения докторских степеней. Особое место занимает Католический университет в Люблине, который и прежде признавался, финансировался и поддерживался государством. Как и в других странах Европы, более престижными среди ВУЗов являются университеты. Наибольшее количество вузов находится в Варшаве, Кракове, Бреславе и Познани. Все государственные ВУЗы считаются учреждениями образования на уровне университета и, как правило, сохраняют магистерскую структуру обучения. Организация и содержание обучения в ВУЗе, как и ежегодный прием абитуриентов, прежде регулировались государством. С 1989/90 учебного года ВУЗы получили гарантированное законом право самим принимать решения по данным вопросам, определять критерии отбора и правила приема абитуриентов.

Существуют дневная, вечерняя и заочная формы обучения, а также экстернат. Основная форма обучения дневная, заочная.

В Польше наряду с государственными существуют и негосударственные высшие школы, которые начали активно образовываться после 1990 года. Негосударственные высшие учебные заведения создаются по разрешению Министра народного образования и получают юридические права после занесения их в реестр негосударственных вузов, который ведется Министерством народного образования и спорта. Ядро негосударственных ВУЗов составляют экономические высшие школы, открытые объединениями, международными фондами и частными лицами, как, например, частный ВУЗ экономики и информатики в Варшаве, французско-польский ВУЗ по новым информационным технологиям в Познани или ВУЗ менеджмента в Ченстохове. Однако лишь немногие из негосударственных ВУЗов имеют право присвоения звания «магистр». Остальные негосударственные высшие школы выпускают специалистов с дипломом бакалавра. Поступать в ВУЗ могут только лица, получившие аттестат зрелости (сдав так называемые матуральные экзамены). Правила поступления на 1-й курс определяются

автономно каждой высшей школой. Некоторые организуют вступительные экзамены, другие принимают студентов на основе конкурса оценок аттестата зрелости, третьи - только на основе заявления.

Система высшего образования на 90% финансируется из государственного бюджета. Остальные 10% направляются из других источников, так как Закон о Высшей школе (1990г.) открывает отдельным ВУЗам возможность дополнительного самостоятельного добывания финансовых средств. В этой связи может быть повышена плата за обучение студентов-заочников, студентов, превысивших обычную продолжительность обучения в ВУЗе, определена плата для студентов из других стран. Кроме того, ВУЗы могут сами зарабатывать средства через исследования, диагностические работы, рецензии, услуги в экономике, взимание платы за вечернее и заочное обучение, работы по подрядам или сдачу в аренду помещений, что существенно стимулирует исследования при снижающихся за последние годы государственных расходах на образование. К ВУЗам, которые не рассматриваются как рыночно ориентированные, относят главным образом университеты, поскольку в них доминируют отделения социальных и гуманитарных наук. Финансирование осуществляется:

1. Для ВУЗовского обучения, подготовки студентов и молодых исследователей, а также в виде инвестиций на строительство Вузов из государственного бюджета.

2 . Для всех видов исследований через Комитет по научным исследованиям.

Польское Министерство образования инвестирует около 70% текущих расходов на содержание ВУЗов из средств государственного бюджета (с ориентацией на расходы предыдущего года). Оставшиеся 30% приходятся на обеспечение научной деятельности и исследований. Из средств, отпускаемых для обучения в ВУЗе, 70% направляются на оплату профессорско-преподавательского состава. Распределение средств Комитетом по научным исследованиям осуществляется по типам ВУЗов и отраслевому принципу, к примеру, для сельскохозяйственных академий, технических, экономических и педагогических вузов, университетов. При финансировании исследований в качестве стимула установлены коэффициенты в соответствии с учеными степенями и званиями. Примерно 50% всех финансовых средств комитета используется на исследовательскую деятельность ВУЗов. Оставшиеся средства направляются на гранты индивидуальным исследовательским группам. Это составляет 30% денежных средств Комитета или 7% бюджета на высшие учебные заведения.

Образование в Республике Польша является обязательным до 18 лет. Основу системы образования составляет 12-летняя школа, в которой первые 6 классов составляют начальную ступень.

Проводимая в настоящее время реформа образования, кроме изменений в программах, внедряет также новые типы школ: шестилетняя начальная школа, трехлетняя гимназия, трехлетний профильный лицей, двухлетнее профессиональное училище и двухлетний лицей повышения квалификации. Реформа не ограничилась косметическим изменением структуры. Изменена школьная программа. Введены, в частности, обязательные переэкзаменовки для учителей. Учитель, не прошедший экзамен, не может быть допущен к преподаванию.

Система школьного образования Польши включает в себя следующие ступени:

• начальное образование реализуется по шестилетней программе для детей с семилетнего возраста. По окончании выдается Swiadectwo Ukonczenia Szkoly Podstawowej

• 3-летнее промежуточное образование, которое реализуется в гимназиях (Gimnazjum) для детей в возрасте от 13 до 16 лет. По окончании выдается Swiadectwo Ukonczenia Gimnazjum

• 3-летнее старшее среднее общее образование осуществляется в лицеях (Liceum Ogólnokształcace). По завершении обучения с 16 по 19-летний возраст учащиеся сдают экзамены и получают Swiadectwo Dojrzalosci Liceum Ogólnokształcacego или Swiadectwo Ukonczenia Liceum Ogólnokształcacego.

• 4-летнее техническое среднее образование в техникумах (Technikum) на базе промежуточного образования. Выпускники получают Swiadectwo Dojrzalosci Technikum или Swiadectwo Ukonczenia Technikum.

• 3 -летнее профессиональное образование в профильных лицеях Secondary (Liceum Profilowane) завершается выдачей Swiadectwo Dojrzalosci Liceum Profilowanego или Swiadectwo Ukonczenia Liceum Profilowanego.

Единственным документом на ступени старшего среднего образования, который не дает право поступать в высшее учебное заведение, является Swiadectwo Ukonczenia Szkoly Zasadniczej, которое

свидетельствует о прохождении 2-3 летнего профессионального среднего образования, неэквивалентного полному среднему образованию.

Для поступления в высшие учебные заведения университетского уровня требуется Swiadectwo Dojrzalosci или эквивалентный документ. Существует ряд критериев отбора абитуриентов, среди которых письменные или устные экзамены и собеседования, позволяющие проверить знания будущих студентов и их интеллектуальные способности. Претенденты на поступление в высшие учебные заведения художественного профиля должны подтвердить соответствие требованиям этих программ.

Система среднего образования Республики Польша использует следующую шкалу оценок.

До 1991 года:

Bardzo Dobry - очень хорошо; Dobry – хорошо; Dostateczny - удовлетворительно – минимальная проходная оценка; Niedostateczny – неудовлетворительно.

После 1991 года:

Celujacy - отлично; Bardzo Dobry - очень хорошо; Dobry – хорошо; Dostateczny – удовлетворительно; Mierny - слабо – минимальная проходная оценка; Niedostateczny – неудовлетворительно.

Современный университет, однако, подвергается давлению и вмешательству в пользу профессионализированной функции и выполнения требований рынка труда. В польских университетах продолжается, как утверждает М. Малевски, спор между «мудростью и умением», что вызвано эволюцией университета от модели общности к модели предприятия. В традиционном университете цели образования были связаны с мудростью, в современной модели, ориентированной на подготовку профессионалов, концентрируются вокруг умений.

Учет потребностей студентов ведет к тому, что в настоящее время самым важным и высшим заданием университетского образования является гарантирование ее участникам компетенций (они относятся к конечным результатам обучения и являются сложными умениями высшего уровня). Для современного студента ключевыми компетенциями являются нижеследующие: учеба, мышление, поиск, самосовершенствование, коммуникация, сотрудничество, деятельность. Они ориентированы на развитие самостоятельности и ответственности молодых поляков и показывают одновременно значение подготовки современных студентов к непрерывному образованию, самообразованию и совершенствованию.

Профессиональные звания, присваиваемые выпускникам вузов.

БАКАЛВР -- звание, получаемое после 3 -3,5 лет обучения в вузе.

МАГИСТР, а также звания, равнозначные ему: магистр образования, магистр искусств, магистр-инженер, магистр-инженер-архитектор, врач-стоматолог или врач-ветеринар - даются после прохождения пятилетнего стандартного курса образования. В сфере медицинских и ветеринарных наук обучение продолжается 6 лет. Звание магистра соответствующего профиля можно получить также после окончания 2 - 2,5-летнего магистерского курса повышения квалификации.

Для получения одной из вышеперечисленных квалификаций студент должен сдать все учебные дисциплины и практики, предусмотренные учебным планом, представить и защитить дипломную работу, а также успешно сдать дипломный экзамен (соответствует нашим государственным экзаменам). Выпускник ВУЗа получает диплом об окончании высшего учебного заведения по определенному направлению обучения, три выписки из экзаменационно-зачетной ведомости, а также, по желанию, диплом на иностранном языке.

Еще одна особенность, характерная для Высших учебных заведений Республики Польша, это: свобода студентов и создание всех необходимых условий для них. Посещение лекций не обязательно, но обязательна сдача экзаменов. Таким образом, студентам, которые не имеют навыков организации времени, стоит учиться планировать время, необходимое для обучения.

В Польше существует система перевода на следующий семестр «с условием досдачи несданных экзаменов». Иногда студенты воспринимают это как необязательность сдачи некоторых предметов. Однако студент не получит диплом до тех пор, пока не сдаст все экзамены и не наберет необходимые баллы по Европейской Системе Перерасчетов Баллов, применяемой в польской системе образования.

Доктор (кандидат наук) - ученая степень присваивается лицу, которое после успешной сдачи докторских экзаменов подготовило и защитило докторскую диссертацию. Получить степень доктора наук могут лица, имеющие звание магистра или равнозначное ему.

Доктор хабилитованы (доктор наук) - ученая степеньдается лицу, которое уже имеет степень доктора, внесло значительный вклад в науку или искусство, прошло процедуру хабилитации и успешно защитило диссертационную работу (пшевуд хабилитацийный). Степень доктора и доктора хабилитированного присваивается специальными подразделениями вузов и других научных центров - специализированными советами, которые имеют право на их присвоение.

Профессор - научное звание, присваиваемое Президентом Польской Республики. Обладатель его именуется профессором звычайным (обычным), в отличие от профессора надзывчайного (исключительного). Это звание присваивается ректором за особые заслуги в масштабе ВУЗа (у нас это - профессор кафедры).

В Польше уже в 1907-1908 гг., как и во многих странах Западной Европы, возникают первые частные службы по профессиональной ориентации, которые занимались изучением кандидатов на занимаемые должности путем опроса по ранее составленной анкете. В 80-х годах прошлого века в Польше центрами профориентации были районные и воеводские воспитательно-профессиональные консультации, куда входили специалисты разных профилей: психологи, социологи, врачи. Они посредством "опросных листов", "профориентационных карточек", "личных дел учеников" фиксировали результаты изучения ученика посредством привлечения к процессу наблюдения многих учителей, а также учета результатов исследований врачей, психологов, рабочих профессиональной консультации. На основе анализа данной документации классная комиссия выносила вывод о том, верно ли сделан учеником выбор профессии и профиля учебного заведения для продолжения образования. Таким образом, молодые люди практически не имели голоса в процессе выбора профессии и методов диагностики своих профессиональных качеств.

Изменения, произошедшие в Польше, как результат демократических реформ после 1989г., дали профессиональному консультированию новый толчок. Одним из ключевых проблем для молодого поколения стало осознание факта, что в условиях рыночной экономики нужно самому принять ответственность за собственное профессиональное будущее. На практике это означало необходимость планирования профессиональной карьеры и управления своей судьбой. Государство уже не несет ответственности за индивидуальную судьбу личности, а его роль сводится к формированию для личности условий, что делают возможным пользование другими формами профессионального консультирования и актуальной профессиональной информацией.

1. Болонья 18-19 июня 1999 года Зона Европейского высшего образования. Совместное заявление европейских министров образования, г Болонья, 19 июня 1999 г <http://www.spbu.ru/News/edusem/bol.htm> от 2.01.2005, http://www.meins.gov.pl/proces_bolonski/p_prawne/deklaracja.php
2. Энциклопедия профессионального образования: В 3-х т. /Под ред С.Я.Батышева. - М.: АПО. - 1998 - 568 с.
3. Ресул Адам. Научные основы социализации в системе образования в Польше: дисс. д-ра пед. наук. - Ченетков, 1999. – 195 с.
4. Ministerstwo edukacji narodowej o reorganizacji sieci szkol. -Warszawa, 2000. -56 с
5. Adam Galkowski. Konferencja rektorow akademickich szkol polskich (1997-2007): Krakow 2007. – 183.
- 6 .Raport na temat polityki edukacyjnej w Polsce. Warszawa, 1995.

Түйін

Мақалада Польша Республикасы білім беру жүйесінің өзіндік ерекшеліктері қарастырылған. Атап айтқанда, мектептегі және ЖОО-дағы білім беру жүйесінің сатылары ашып көрсетілген.

Summary

The article is considered the educational system features of the republic of Poland. Also are said education step at schools and in high establishments.

УДК.378.016:796.417.4(574)

УПРАЖНЕНИЯ НА РАСТЯГИВАНИЕ МЫШЦ (СТРЕТЧ)

А.Н. Уметаева –

старший преподаватель кафедры оздоровительной физической культуры КазНПУ имени Абая

Многие люди недооценивают важность растяжки или считают ее напрасной тратой времени. На самом деле — это один из наиболее важных видов упражнений. Любая мышца, которая редко растягивается в процессе повседневной деятельности или при выполнении специальных упражнений на растяжку, обычно укорачивается и уплотняется. Это особенно справедливо относительно мышц, сила которых постоянно поддерживается за счет ежедневной активности. Например, мышцы, ограничивающие подколенную ямку на задней поверхности бедра, укрепляются при обычной ходьбе, беге и подъеме по лестницам. Однако, несмотря на то, что эти мышцы без постоянной нагрузки уплотняются, мало кто делает хоть что-нибудь для их регулярной растяжки. Как следствие, у большинства нетренированных людей подколенные мышцы склонны к травмированию. Любое их резкое растяжение свыше привычно допустимых пределов может привести к болезненному разрыву. Например, если девушка, едва начавшая заниматься аэробикой, слишком увлечена возбуждающими ритмами музыки и начинает рьяно выбрасывать ноги выше талии, то это заканчивается болезненным разрывом подколенных мышц.

Растяжка вообще важна по нескольким причинам:

1. *Растяжка поможет сохранить или улучшить внешний вид, обеспечив отличную осанку.* У людей, которые по роду деятельности долго сидят, часто появляется сутулость, если они регулярно не занимаются растягиванием грудных мышц. Аналогичным образом, растяжка уплотнившихся мышц поясницы может уменьшить поясничный лордоз (прогиб вперед) и выпячивание живота в положении стоя.

2. *Растяжка может повысить эффективность занятий спортом и повседневной деятельности.* Пловец с уплотненными мышцами плеча не сможет добиться больших успехов в плавании кролем. Без хорошей подвижности плеча почти невозможно выбросить из воды руку и локоть в конце каждого гребка. Пронос рук вперед под водой уменьшает скорость плавания и приводит к преждевременной усталости. Хорошая гибкость приносит свои плоды и в повседневной жизни. Она помогает дотянуться немного дальше и выше, когда мы пытаемся достать что-нибудь со шкафа или верхней полки. Программа растяжки повышает способность к выполнению задач в условиях ограниченного пространства, например при ремонте машины или на своем рабочем месте.

3. *Хорошая растяжка уменьшит риск возникновения травм и болей при занятиях спортом.* Физически негибкие люди часто подвергают чрезмерным нагрузкам не те части тела. Например, теннисист, который из-за слишком плотных мышц плеча не может повернуться в сторону для того, чтобы уверенно принять мяч. Его неуклюжие и неумелые действия приведут к повышенным нагрузкам на локоть и послужат причиной появления так называемого "теннисного локтя". Видели ли вы когда-нибудь человека с пружинящей походкой? И, наверное, позавидовали этому счастливому человеку, весело шагающему по жизни. И снова не угадали! Вероятнее всего, у него уплотненные икроножные мышцы, которые не позволяют достаточно долго прижимать пятку к земле при ходьбе, как это происходит у более гибкого пешехода. Такая подпрыгивающая походка может стать настоящей проблемой для людей, решивших посвятить себя бегу трусцой. Плотные икроножные мышцы заставят их приземляться скорее на свод стопы, чем на пятку, что может отрицательно сказаться на естественном механизме амортизации ударов.

Слишком плотные мышцы могут также вызывать напряжение в чувствительных частях тела, приводя к головным болям и страданий. Например, уплотнившиеся флексоры бедра (мышцы-гибатели, подтягивающие бедра к груди) и мышцы поясницы являются, вероятно, главной причиной болей в поясничной области.

Все эти проблемы можно легко устранить, уделив несколько минут в день растягиванию соответствующих мышц. Самым притягательным аспектом упражнений на растяжку является то, что для занятий ими не нужно никакого специального оборудования или снаряжения.

Что необходимо и чего нельзя делать при растяжке:

+ Носить одежду, которая достаточно удобна и не стесняет движений

+ Тщательно разогреться перед растяжкой. Начните с нескольких легких упражнений, в которых участвует большинство крупных мышц тела, например, ходьбы или бега на месте с одновременными взмахами рук. Это немножко повысит температуру мышц, смажет суставы, сделав растяжку более комфортной и эффективной

+ Выбрать наиболее удобное для вас положение тела. Благодаря своему уникальному генетическому коду все мы от природы обладаем большей или меньшей гибкостью. Выбирайте такие упражнения на растяжку, которые больше всего подходят для вашего телосложения. Выберите те, которые окажутся наиболее практичными для вас.

+ Выполнять упражнения на растяжку до тех пор, пока вы не почувствуете легкое напряжение в мышце. Длительность упражнения должна составлять от 10 до 30 секунд.

+ Выделить и растягивать только одну группу мышц одновременно. Растигивая больше чем одну группу мышц сразу, нельзя выяснить, которая из них потребует наибольших усилий. В этом случае контролировать достигнутый прогресс невозможно. Обычные упражнения, например наклоны вперед, приводят к растяжке не только поясничных мышц, но и задней поверхности бедер, а иногда и икроножных мышц (в зависимости от положения тела). Поэтому, чтобы быть уверенным в способности каждой мышцы растигиваться на свою нормальную длину, необходимо заняться лишь одной из этих групп.

+ Заниматься растяжкой большую часть недели, желательно ежедневно. Чем чаще вы делаете упражнения, тем скорее избавитесь от уплотнения мышц.

+ Быть терпеливым. Некоторым мышцам потребовались месяцы или даже годы для того, чтобы так затвердеть, поэтому постепенное возвращение их к нормальной длине также займет некоторое время.

- Заниматься растяжкой до появления боли. Боль - это способ, которым тело дает вам понять: что-то не так. Вероятно, вы превышаете пределы естественной растяжки мышцы и уже причиняете себе вред. По мере накопления опыта вы научитесь прислушиваться к своему телу и почувствуете разницу между легким дискомфортом и болью.

- Подпрыгивать. Когда вы прыгаете вверх-вниз или взад-вперед, чтобы растянуть мышцу, рефлекторный механизм именно ее заставляет напрячься. Здоровые мышцы пытаются защититься от повреждения вследствие внезапного растяжения путем резкого сокращения. Это может вызвать появление мельчайших разрывов внутри мышцы и ее сильную болезненность на следующий день. Если вам нравится заниматься под музыку, подберите что-нибудь не очень ритмичное. Это поможет удержаться от искушения подпрыгивать.

- Делать растяжку, разгибая суставы сверх нормальных пределов подвижности. Силой разогнув сустав до упора, можно вызвать растяжение защитных связок и повредить его. Гимнастика, отдельные йоговские асаны (позы) и классический балет требуют повышенной подвижности некоторых суставов. Если постоянно заниматься чем-то подобным, то следует хорошо обдумать последствия получения такой аномалии суставов, как "сверхподвижность". Занимайтесь под наблюдением эксперта, заинтересованного в вашей безопасности и длительном хорошем самочувствии.

- Выполнять упражнение, если оно причиняет вам боль. Не каждое из них годится для всех без исключения. Например, растяжка передней поверхности бедра недопустима для человека, только что перенесшего операцию на коленном суставе. При возникновении необычной боли обратитесь к врачу.

Упражнения на растяжку

Можно заниматься растяжкой любой мышцы тела, но некоторые из них заслуживают большего внимания, чем остальные. Важно следить за теми мышцами, которые помогут вам поддерживать хорошую физическую форму и правильную осанку. Упражнения, приведенные ниже, продуманы так, чтобы свести к минимуму риск повреждений, и подходят почти всем.

Если в какой-то момент вы почувствуете острую боль или дискомфорт, немедленно прекратите занятия. Многие из приведенных упражнений предназначены для обеих сторон тела, но для краткости мы иллюстрируем их только для правой или левой стороны. При необходимости следует повторить растяжку для обеих сторон.

Плечи

Назначение. Избавиться от уплотнения мышц плечевого пояса, которое является результатом расслабленной позы, принимаемой во время выполнения ежедневной сидячей работы или за рулем автомобиля. Уплотнение мышц плеча - причина затруднений, возникающих при необходимости совершать движения руками, поднятыми над головой, например при игре в теннис, плавании или бросании мяча.

Упражнение. *Давление на локоть.* Станьте прямо. Поставьте ноги на ширину плеч, расслабьте колени. Грудь - вперед, плечи отведены назад. Заведите руку за голову, согните в локте и достаньте кончиками пальцев противоположную лопатку. Второй рукой легко нажимайте на локоть до тех пор, пока не почувствуете легкое напряжение.

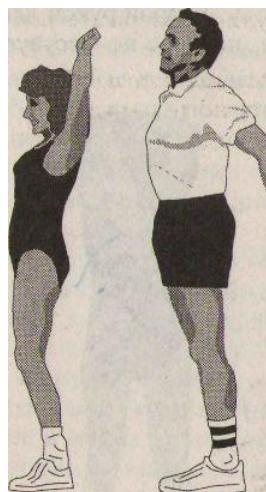
Грудная клетка

Назначение. Избавиться от сутулости, которая развивается вследствие расслабленной позы при сидении или стоянии и отрицательно сказывается при физической активности.

Упражнения.

Напряжение плеч при заведении за голову поднятых рук. Станьте прямо. Поставьте ноги на ширину плеч, расслабьте колени. Грудь - вперед, плечи отвести назад. Сомкните кисти рук над головой и согните локти. Осторожно заводите руки за голову. Спину прямая. Это упражнение можно выполнять лежа на животе.

Заведение за спину опущенных рук. Станьте прямо, расслабьте колени. Грудь — вперед, плечи отведите назад. Сомкните кисти рук за спиной. Согните руки в локтях и осторожно поднимайте вверх до тех пор, пока не почувствуете легкое напряжение. Не сгибайте туловище. Это упражнение можно выполнять лежа на животе.

Поясница

Назначение. Избавиться от уплотнения мышц, возникшего вследствие их постоянного сокращения при стоянии и ходьбе. Увеличение плотности этих мышц может привести к появлению болей в области поясницы.

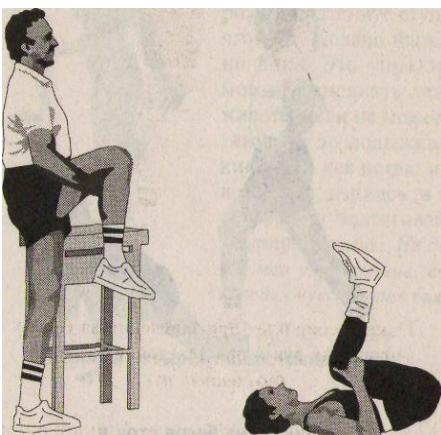
Упражнения.

Выпрямление спины стоя. Станьте прямо. Поставьте ноги на ширину плеч, расслабьте колени. Руки перед грудью, пальцы сцеплены, прижмите подбородок к груди, разверните плечи и выпрямите спину.

Подтягивание коленей к груди. Лягте на пол. Голова - на полу. Подтяните ноги к груди.

Передняя верхняя часть бедер

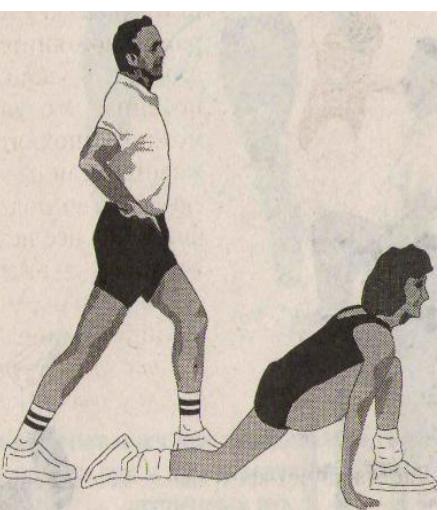
Назначение. Растигнуть флексоры (сгибатели) бедра, которые уплотняются во время частого и продолжительного сидения. Это состояние мышц может привести к появлению поясничного лордоза (прогиба вперед) и болям в пояснице.

Упражнения.

Растяжка бедра стоя. Станьте прямо. Поставьте одну ногу перед другой, грудь - вперед, плечи отведите назад. Медленно выпрямляйте поясницу, напрягая ягодицы и посылая таз вперед до тех пор, пока не почувствуете легкое напряжение в передней верхней части бедра ноги, находящейся сзади. Не откидывайтесь назад и не сгибайте спину.

Растяжка бедра в "выпаде". Сделайте выпад, как показано на рисунке. Убедитесь, что голень вертикальна и колено впередистоящей ноги, находится точно над пяткой, а не над носком стопы. Другое колено должно лежать на полу. Обопрitezь обеими руками о пол. Осторожно выпрямляйте поясницу, напрягая ягодицы

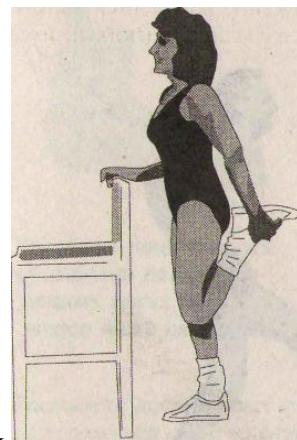
и посылая таз вперед до тех пор, пока не почувствуете легкое напряжение в передней верхней части бедра ноги, находящейся сзади.

Не сгибайте спину.

Передняя поверхность бедер

Назначение. Растигнуть мышцы, уплотнившиеся от ходьбы и подъема по лестнице.

Упражнение. Растижка четырехглавых мышц бедра. Станьте прямо. Обопрitezьтесь о стену или стул. Обхватите рукой лодыжку ноги. Осторожно подтяните ступню к ягодице. Колено направлено вниз. Это упражнение можно выполнять лежа на животе. Если не можете дотянуться до лодыжки, накиньте на нее петлю из полотенца и, держась за него, осторожно подтягивайте к ягодице ступню. *Не делайте это упражнение, если в коленях чувствуете боль.*

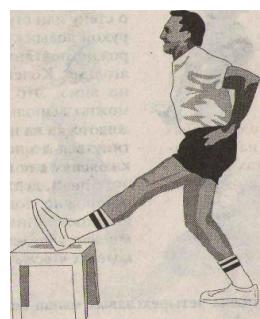

Задняя поверхность бедер

Назначение. Эти мышцы уплотняются при сидении с согнутыми коленями, особенно при отсутствии опоры пояснице из-за плохой конструкции стула или автомобильного сиденья.

Упражнения.

Растижка подколенных сухожилий стоя. Станьте прямо. Поставьте одну ногу перед другой. Осторожно отводите таз назад, пока не почувствуете легкое напряжение в задней поверхности бедра ноги, находящейся спереди. Растижка становится более эффективной, если поставить пятку передней ноги на какое-нибудь возвышение.

Растижка подколенных сухожилий в положении лежа на спине. Лягте на пол. Прижмите плечи и голову к полу. Согните одну ногу в колене и подтяните ее к груди. Другую ногу выпрямьте и поднимите вверх. Обхватите руками бедро и медленно подтягивайте выпрямленную ногу к грудной клетке. Если не можете обхватить ногу, не отрывая головы и плеч от пола, то используйте для этой цели полотенце, либо выполняйте растижку подколенных сухожилий с согнутыми коленями, описание которой следует ниже.

Растижка подколенных сухожилий с согнутыми коленями в положении лежа на спине. Лягте на спину. Прижмите плечи и голову к полу. Подтяните оба колена к груди. Обхватите руками бедро одной ноги и осторожно выпрямляйте ее до появления легкого напряжения, одновременно удерживая согнутое колено у грудной клетки.

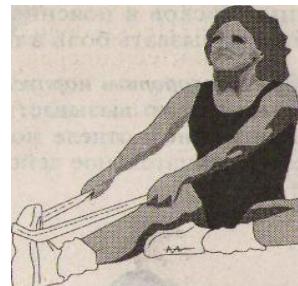

Икроножные мышцы

Назначение. Эти мышцы постоянно используются при стоянии, ходьбе и подъеме по лестницам, поэтому они уплотняются в первую очередь у людей, постоянно носящих обувь на высоких каблуках.

Упражнение.

Растижка с импровизированным препятствием. Сядьте на пол. Согните одну ногу в колене и положите колено на пол, уперев ступню в другую ногу, выпрямленную вперед. Набросьте полотенце на подошву прямой ноги. Осторожно потяните обеими руками за концы полотенца. Не напрягайте прямую ногу. Не сгибайте поясницу.

1. Хоули Э.Т., Френкс Б.Д. Оздоровительный фитнес: Пер. с англ. – К.: Олимпийская литература, 2000. – 368 с.

2. Теория и методика физического воспитания том 2/ Под ред. Т.Ю. Круцевич. – К.: Олимпийская литература, 2003. – 392 с.

Түйін

Күнделікті жаттығу жасап, керілу мүсінін сымбатты болуына септігін тигізіп, бірқаттар үйреншікті ауырсырқаттарды азайтуына кәмектеседі.

Summary

Regular stretch training favors maintenance of correct posture and reduces some of usual pains.

УДК: 378.016.004.92

ИНДИВИДУАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННАЯ СИСТЕМА ОБУЧЕНИЯ БАКАЛАВРОВ КОМПЬЮТЕРНОЙ ГРАФИКЕ

Д.Д. Абидабекова –
ст.преп. КАЗНТУ им К. Сатпаева

Индивидуально-ориентированная система обучения предполагает максимальную ориентацию на личность обучающегося, его профессиональные интересы и потребности. Такой подход к обучению требует особых, отличных от традиционных, организационных форм, активизирующих процесс обучения, влияющих на их обучение в области инженерной графики и начертательной геометрии, делающих учащихся его полноправными, творческими участниками. В связи с вышесказанным в основе процесса обучения в данном исследовании мы используем 6-ти компонентную методическую систему, разработанную И.А. Цатуровой на основе 5-ти компонентной системы Н.В. Кузьминой.

Взаимосвязь и взаимообусловленность всех компонентов структуры педагогического процесса обеспечивают достижение требуемого результата – формирование личности специалиста, готового к конструктивному сотрудничеству в профессиональном сообществе, стремящегося к постоянному самообразованию и способного решать профессиональные задачи в различных производственных ситуациях[1, 2].

Педагогический процесс создается преподавателем для осуществления воспитания, образования и обучения учащихся. Но и у каждого учащегося есть своя цель обучения, свои методы и средства учения. Цели преподавателя и учащегося даже в течение одного занятия могут расходиться. Чем ближе внешний процесс преподавания и внутренний процесс учения, тем успешнее идет педагогический процесс.

Таким образом, наиболее близкой из трех (традиционная, педоцентристская, современные дидактические системы) к теме данного исследования нам видится следующая дидактическая концепция: **современные дидактические системы** – где в центре обучения находятся взаимодействие преподавания и учения, деятельности как учителя, так и ученика. В результате объект педагогической деятельности оказывается активнейшим ее субъектом и сама деятельность из субъект-объектной становится субъект-субъектной, что и делает ее (педагогическую деятельность) сложной, творческой и нестандартной.

Новое содержание дисциплины в экспериментальных группах направлено на отражательно творческую деятельность студентов и носит индивидуально ориентированную направленность. Все это предполагает наличие определенных педагогических условий, способствующих эффективности поставленных задач.

В философии категория «условие» определяется как выражение отношения предмета к окружающим его явлениям, без которых он существовать не может, как относительно внешнее предмету многообразие объективного мира. Условие составляет ту среду, обстановку, в которой явления, процессы возникают, существуют и развиваются.

Для выявления педагогических условий в нашем исследовании были учтены цели и задачи не только дисциплины «Компьютерная графика», но и таких графических дисциплин, как «начертательная геометрия», «инженерная графика», «дизайн», а также потребности общества в специалистах, способные решать задачи управления производством. Проведя анализ психолого-педагогической литературы и обобщив опыт обучения в вузе, мы можем выявить следующие **педагогические условия**:

1. Наличие системы научно-методического обеспечения процесса развития творческих способностей студентов;
2. Профессионально-педагогическую готовность преподавателя компьютерной графики к совместной творческой деятельности с учащимися;
3. Диагностику и поэтапный мониторинг творческих способностей учащихся;
4. Создание в аудитории творческо-поисковой среды.

Учитывая протекающие тенденции в психолого-педагогической науке и активное использование термина «педагогические условия», а также, в принципе, соответствие его компоненту «организационные формы» в модели И.А. Цатуровой, мы предлагаем свою модель методической системы, в которой компонент «организационные формы» заменен на компонент «педагогические условия». Также добавлен результативно-оценочный компонент.

В процессе проведения исследовательской работы нами также была предпринята попытка разрешения следующих противоречий:

1. противоречие между объемом предлагаемой к усвоению информации и временем ее изучения;
2. основное противоречие профессионального образования: овладение профессиональной деятельностью должно быть обеспечено в рамках качественно иной по целям, содержанию, формам, методам, средствам, условиям и процессу – учебной деятельности.

Предлагаемое решение: разработанное автором данного исследования новое содержание курса «Компьютерная графика» использовать как средство разрешения противоречия между объемом предлагаемой к усвоению информации по графическим дисциплинам и временем ее изучения.

Трехмерное моделирование, безграничные возможности визуализации и формирования двухмерных чертежей по объемным деталям значительно способствуют развитию пространственного мышления, и, следовательно, влияют на отношение в положительную сторону обучающихся к начертательной геометрии и инженерной графике, где преобладает академическая форма деятельности. Возможность во время занятия интенсивно использовать различные электронные ресурсы, в том числе интерактивные электронные учебники, Интернет и т.п.

Второе противоречие можно разрешить используя теорию контекстного обучения – одно из направлений деятельностной теории усвоения социального опыта, представленных в трудах Л.С.Выготского, А.Н.Леонтьева, П.Я.Гальперина, В.В.Давыдова и многих других.

Мы предлагаем использовать в учебном процессе разработанные автором комплексы лабораторных работ, заданий и упражнений, интегрированных со специальными учебными дисциплинами, выполнение которых связано с реальными задачами, с которыми бакалаврам придется сталкиваться на производстве, например, построение трехмерных моделей рудника (технология разработки месторождений полезных ископаемых), элементов схем технологии обработки металлов обрабатывающими станками (теория обработки и резания металлов) и т.д., то есть профессионально-ориентированных задач. Г.М. Коджаспирова дает следующее определение контекстного обучения: «...контекстным является обучение, в котором на языке наук и с помощью всей системы форм, методов и средств обучения, традиционных и новых, в учебной деятельности обучаемых последовательно моделируется предметное и социальное содержание их будущей профессиональной деятельности» [3].

При разрешении второго противоречия также актуальной видится проблема (противоречие) в недостаточности квалификации преподавателя технического вуза и поставленных перед ним задачи контекстного обучения. Преподаватели, получившие образование в педагогических вузах, не владеют знаниями в области технологии промышленности и производства, и, следовательно, не могут обеспечить контекстное обучение. Преподаватели, закончившие технические вузы, также не могут в полной мере обеспечить профессионально-ориентированное обучение, так как у них недостаточно знаний в области педагогических технологий. Очевидным решением данной проблемы автору этого исследования кажется организация для преподавателей, имеющих техническое образование, курсов повышения квалификации в направлении педагогики и теории и методики обучения. Это, по-видимому, более рационально, чем повышать квалификацию выпускника педагогического вуза в направлении технологии промышленности. «Если вы хотите, чтобы педагогический труд давал учителю радость, а не превращался в скучную однообразную повседневность, ведите каждого учителя на тропу исследователя» (В.А. Сухомлинский).

В результате разрешения вышеуказанных противоречий нам предвидится повышение успеваемости обучающихся в области геометро-графических дисциплин, а также компетенции бакалавра в выражении инженерной мысли в профессиональной чертежно-графической документации. Таким образом, нами внесен определенный вклад (на уровне общетехнических дисциплин) в разрешении основных противоречий между качеством подготовки молодых специалистов и требованиями рынка труда, которые представлены на рисунке.

Проведя анализ педагогической литературы, обобщив опыт обучения в вузе и учитывая возрастающие требования рынка труда в профессионально подготовленных молодых специалистах, мы можем предложить следующую компетентностную модель специалиста (рисунок 3). Для сравнения на рисунке 3 также дана характеристика квалификационной модели специалиста.

Цели образования в компетентностной модели специалиста связываются не только с объектами и предметами труда, с выполнением конкретных функций, но и с междисциплинарными интегрированными требованиями к результату образовательного процесса. Приобретение компетенции дает возможность справляться различными ситуациями, возникающими в процессе профессиональной деятельности. Владение компетенциями предполагает их использование в ряде профессий, что позволяет расширить область трудоустройства молодых специалистов. Вместе с тем компетентность не должна противопоставляться профессиональной квалификации, но и не должна отождествляться с ней [3].

В результате обучения бакалавров технических специальностей начертательной геометрии,

инженерной графике и компьютерной графике обучаемые должны овладеть следующими компетенциями: геометро-графической и конструкторско-технологической.

На рисунке 4 показан комплекс компетенций молодого специалиста, которые он должен развить процессе обучения в вузе и в результате изучения геометро-графических дисциплин в частности.

Если ориентироваться исключительно на компетентностную модель, позволяющую успешнее трудоустроиться и определенное время получать высокие производственные результаты, то это в перспективе приводит к снижению уровня производства вследствие неспособности узких специалистов, специализирующихся на решении практических задач, обеспечить научно-техническое развитие промышленности. Для устранения этих противоречий возникает предложение специальности разделить на компетентностные и знаниевые (квалификационные), так как фундаментальные исследования могут проводиться специалистами, получившими традиционное академическое образование.

Рисунок 4– Комплекс компетенций бакалавра технической специальности

Профессиональная компетентность по мнению ряда исследователей (Б.С.Гершунский, И.А.Зимняя, А.Е.Марон, А.П.Тряпицына и др.) предполагает овладение студентами профессионально важными предметными областями технико-технологического образования, развитие готовности к выполнению на качественном уровне инженерных функций, умение инициативно, творчески мыслить и решать профессиональные проблемы.

Построение модели геометро-графической подготовки бакалавров на основе компьютерной графики должно соответствовать требованиям профессиональной деятельности будущего специалиста, а также современному уровню образования и социально-экономическим условиям.

Системный подход в нашем исследовании, как особое направление методологии научного познания, способствует раскрытию геометро-графической подготовки бакалавров как целостного процесса, выявлению множества его связей и сведению их в единую системную картину; положенный в основу системной организации, он содействует решению связанных между собой задач на всех ступенях непрерывного профессионального образования.

1 Цатурова И.А. *Модель учебного процесса при взаимосвязанном обучении видам РД //межведомственный сборник научных трудов «Коммуникативные задачи как средство оптимизации обучения иностранным языкам».* – Нальчик, 1988. – 230 с.

2 Кузьмина Н.В. *Методы системного педагогического исследования.* – Л.:ЛТУ, 1980. – 172 с.

3 Коджаспирова Г.М. *Педагогика.* – М.: Издательство КноРус, 2010. – С. 636-645.

4 Байденко В.И. *Компетентностный подход к проектированию государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования (методологические и методические вопросы): метод. пособие.* – М., Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2005.–114 с.

Түйін

Оқытудың жеке-бағытталған жүйесі оқушының тұлғасына, оның кәсіптік мақсаттары мен мұқтаждықтарына барынша бейімделген. Оқытудың бұндай жолы дәстурлі едістерден ерекше және инженерлік графика мен сызба геометрия саласында білім беруге әсер бар оқыту процесін белсенді ететін, оқушыларды тән құқықты, шығармашыл қатысушы ретінде карастыратын ұйымдастыру формаларын қажет етеді

Summary

The Individually-oriented departmental teaching supposes a maximal orientation on personality of student, his professional interests and necessities. Such going near educating requires the special, different from traditional, organizational forms, arousal the process of educating, influencing on their educating in area of engineering graphic arts and descriptive geometry, doing students his competent, creative participants.

УДК: 373.1.035.

Д. М. КАРБЫШЕВ - ВЫДАЮЩИЙСЯ РУССКИЙ ВОЕННЫЙ ИНЖЕНЕР И УЧЕНЫЙ

К.А. Кулатаев -

преподаватель кафедры ТиМ НВП КазНПУ им. Абая,

К.К. Берлибаев –

ст. преподаватель кафедры ТиМ НВП КазНПУ им. Абая

Учебная программа по подготовке специалистов начальной военной подготовки предусматривает изучение дисциплины военно-инженерная подготовка. В целях повышения заинтересованности обучаемых в изучении данной дисциплины учебный материал целесообразно чередовать вставками, носящими популярный и познавательный характер, представляющими интерес для обучаемых.

Одной из таких тем могут стать рассказы о выдающихся людях, внесших значительный вклад в становление и развитие военно-инженерного искусства. В настоящей статье рассказывается о выдающемся русском военном инженере и ученом Д.М. Карбышеве. Удивительно содержательна, плодотворна и общественно значима была жизнь этого человека, необычайно драматическим и героическим был ее конец.

Дмитрий Михайлович Карбышев родился в 1880г Омске в семье потомственных сибирских казаков. Военная служба была семейной традицией Карбышевых. Дмитрий Михайлович окончил

Сибирский Кадетский корпус, а затем военно-инженерное училище. Командиром саперной роты он участвовал в русско-японской войне, за храбрость был отмечен многими боевыми наградами. Д.М. Карбышев был исключительно справедлив и демократичен в отношениях с солдатами, за что прослыл вольнодумцем и вызывал неприязнь у реакционных начальников и других офицеров [1].

В январе 1904года русско-японская война все-таки началась. Сибирские части Приамурского военного округа первыми приняли удар хорошо подготовленных к военным действиям японских войск. Поручик Карбышев командовал в это время телеграфной ротой. За проявленную храбрость и умелое руководство молодой офицер получил один за другим пять орденов: святого Владимира 4-й степени с мечами и бантом, святого Станислава 3-й степени, святой Анны 3-й степени, затем святого Станислава 2-й степени и святой Анны 4-й степени с надписью «За храбрость», а позднее и юбилейную медаль. Имя офицера – героя попало даже в такое солидное издание, как девятитомник «Русско-японская война 1904-1905гг. Работа военно-исторической комиссии по описанию русско-японской войны», вышедший в Петербурге в 1910году.

В 1908 г. Карбышев блестяще сдал экзамены в военно-инженерную академию. После ее окончания руководил строительством укреплений крепости Брест-Литовск (ныне крепость – герой Брест). Всю первую мировую войну он провел на юго-западном фронте в инженерном отделе штаба 8-й армии, организуя инженерное обеспечение ее боевых действий [3].

Когда совершилась Великая Октябрьская социалистическая революция, Д.М. Карбышев безоговорочно стал на сторону Советской власти и с первых дней создания Красной Армии добровольно вступил в ее ряды. В годы гражданской войны он участвовал в боевых действиях на Восточном и Южном против белогвардейских войск Колчака и Врангеля, служил под непосредственным началом выдающегося пролетарского полководца М.В. Фрунзе, организовывал инженерное обеспечение боевых действий войск в операциях, осуществляемых под его руководством.

М.В. Фрунзе глубоко ценил Д.М. Карбышева за блестящее знание военно-инженерного дела, трудолюбие, инициативу и преданность делу революции.

В 1923г Д.М. Карбышева переводят в Москву. Здесь в полную силу развернулась его научная, организаторская и педагогическая деятельность. По рекомендации М В Фрунзе он был назначен руководителем научно-технического комитета Военно-инженерного управления Красной Армии и одновременно приступил к преподавательской работе в Военно-инженерной академии (ныне им. В В Куйбышева) военной академии РККА (с 1925г- академия имени М В Фрунзе), а в последующем и в Академии Генерального штаба Красной Армии . Огромный большой опыт, глубокие теоретические знания в области военно-инженерного дела и военной науки в целом, незаурядные исследовательские и педагогические способности, безграничное трудолюбие позволяли Д. М. Карбышеву успешноправляться с трудными и многочисленными задачами [2].

О нем шла слава, что он умеет находить и растить самых одаренных военных инженеров. Он был строгим, но демократичным педагогом, исповедуя принцип: «Преподаватель никогда не должен обижаться на справедливую, хотя бы и строгую, нелицеприятную критику», который стал незыблаемым правилом во всех академиях. За свои научные и педагогические заслуги Карбышев получил степень доктора военных наук и был награжден орденом Красной Звезды [7].

В ту пору Д.М. Карбышев много сил и труда отдал созданию и совершенствованию инженерных боеприпасов (мин), оснащению инженерных войск новой техникой, средствами заграждения, разведки и др. В 1924г он лично и впервые предложил противотанковую мину заводского изготовления.

В 20-30-е годы Карбышев разработал теорию применения минновзрывных заграждений в операциях Сухопутных войск. До начала 40-х годов им было опубликовано свыше 100 научных работ по различным вопросам военно-инженерного дела и военной истории [4].

За выдающиеся заслуги в научных исследованиях, обучении командных кадров для Красной Армии и за практическую работу по совершенствованию инженерной подготовки Д.М. Карбышеву было присвоено воинские звание генерал-лейтенант инженерных войск, а также ученое звание профессора, присуждена ученая степень доктора военных наук. Он был награжден Советским правительством орденами Красного Знамени и Красной Звезды.

Великая Отечественная война застала генерала Карбышеву в Белорусском военном округе (преобразованном с началом военных действий в Западный фронт) на инспектировании строительства укреплений в приграничной полосе.

В круговорти пограничных сражений, быстро меняющейся военной обстановке он своими советами помогал командованию и штабом лучше организовать отпор противнику, отводить войск из-под его ударов. Спокойное и деловитое поведение пожилого генерала под бомбежками и обстрелами врага, сказанное им слово ободрения оказывали сильное моральное воздействие, особенно на молодых командиров и солдат, вселяли в них уверенность в конечный успех борьбы с гитлеровскими захватчиками. В одной из стычек с фашистами в начале августа 1941г генерал Карбышев был тяжело контужен и взят в плен. С этого времени началась его суровая «одиссея» по гитлеровским концлагерям Замосць, Майданек, Освенцим и др. [5].

Генерал Карбышев, начавший военную службу еще до революции, присягавший служить России, продолжал служить ей и после крушения монархии. Так поступали многие русские офицеры, считая, что правительства уходят и приходят, а Россия остается. Захваченный в плен фашистами, он отказался сотрудничать с врагами новой России. Тринадцать лагерей смерти прошел за три с половиной года Дмитрий Михайлович. И в каждом из этих лагерей гитлеровцы всячески старались «обработать» советского генерала, привлечь на свою сторону. Его возили в Берлин, сулили ему всякие блага. Но он на все предложения фашистов непреклонно отвечал: «Родиной я не торгую!». Убедившись, что Д. М. Карбышева не сломить, эсэсовцы доносили своим властям: «Этот крупный советский фортификатор, кадровый офицер старой русской армии, человек, которому перевалило за шестьдесят лет, оказался насквозь зараженным большевистским духом, фанатически преданным идеи верности воинскому долгу и патриотизму... Карбышева можно считать безнадежным в смысле использования его у нас в качестве специалиста военно-инженерного дела». На этом донесении появилась резолюция: «Направить на каторжные работы. Не делать никаких скидок на звание и возраст»...

Он был не только активным участником, но и знаменем подпольного движения сопротивления. Последняя точка на длинном пути страданий Д. М. Карбышева – концентрационный лагерь близ австрийского городка Маутхаузен. Из тысячи прибывших в этот лагерь пленных гитлеровцы 17 февраля 1945 года отобрали 400 человек. В эту группу попал и Карбышев. Все отобранные в пять часов вечера были выведены на улицу, раздеты догола и оставлены на морозе. Затем гитлеровцы погнали смертников под холодный душ. До 12 часов ночи экзекуция – под душ, а потом на мороз – повторялась несколько раз. Карбышев держался. У стены, где происходила казнь, уже почти не было движения, казалось, там все кончено. И вдруг, как свидетельствует в своих воспоминаниях канадский майор Седон де Сент-Клер, находившийся как военнопленный в то время в лагере, до слуха заключенных донеслись слабые, но твердо произнесенные слова Д.М. Карбышева: «Бодрей, товарищи! Думайте о Родине, и мужество вас не покидает!». Имя Карбышева стало символом несгибаемой стойкости и мужества.

Он вполне заслужил все эти награды и степени. Это был действительно выдающийся ученый, по книгам которого занимались многие военные специалисты. Он писал учебные пособия, составлял справочники, практические руководства для командиров среднего и низшего звена, для красноармейцев. Другие книги и пособия входили с его участием или под его редакцией, как, например, различные таблицы для саперных частей [6].

Совета СССР указом от 16 августа 1946 года присвоил мужественному генералу звание Героя Советского Союза (посмертно). Через два года на месте его гибели был открыт памятник из белого мрамора. На гранитной плите на русском и немецком языках надпись: «Дмитрию Карбышеву. Ученому. Воину. Коммунисту. Жизнь и смерть его были подвигом во имя жизни». Мраморный Карбышев и сейчас стоит там, скрестив руки, скав губы, сильный и непокоренный [3].

Мужественно, с железной стойкостью переносил генерал Карбышев тяготы фашистского плена, проводил среди военнопленных активную антифашистскую подпольную работу. Он написал «Правила поведения советских людей с фашистским плену», проникнутые духом сплоченности в борьбе с фашистами и их пособниками – предателями Родины, твердой верой в победу Советского Союза над гитлеровской Германией. На неоднократные попытки фашистского руководства склонить уговорами или силой генерала Карбышева перейти на службу в вермахта он неизменно отвечал: «Предательство Родины- наибольшее преступление для меня. Воинская честь я всегда ставил выше своей жизни. Я не способен на измену и вечный позор». В феврале 1945г концлагере Маутхаузен после жестоких пыток генерал Карбышев скончался.

Имя генерала Д.М. Карбышева навечно вошло в историю нашей страны, оно стало символом преданности Родине и несгибаемости человеческого духа [3].

1. Анатолий Ермолин. *Навигатор третьего тысячелетия, или как стать разведчиком.* «Народное образование» - Москва, 2004. - С.30.
2. Решин Е Г Карбышев *Документальный роман. Лит. обраб. ЛД Давыдова изд. 2-е, испр. и доп.* – Москва: Из-во ДОСААФ, 1973.
3. Большой биографический справочник. Кто есть кто в мире. – Москва: Издательство ОЛМА ПРЕСС 2005.- С. 632-634.
4. Военная энциклопедия Казахстана. Том №2 «сарбаз» - Алматы: Білім, 2007.
5. Военный энциклопедический словарь. – Москва, ОНИКС 21в. -2002.
6. Начальная книга будущего командира НВП. – Минск, Харвест АСТ.2001.
7. Ласковский Ф., *Материалы для истории инженерного искусства в России, ч. 1- 3, СПБ, 1858-1865;*
8. Инженерные войска Советской Армии в важнейших операциях Великой Отечественной войны. Сб. ст.- М., 1958.
9. Из истории русского военно-инженерного искусства. Сб. ст.- М., 1952.

Түйін

Орыс халқының өскери-инженерлік құрылымы саласына - үлкен үлес қосқан, ұлы қолбасшылардың бірі, ғалым-оқытушы, шексіз Отаның сүйген патриот Д.М. Карбышевтың өмірі мен қызметі бізге үлгі, сабак.

Summary

He was as a commander and scientist wrote many works on military – engineer constructive section. For Russian people. He liked his native land very much he was a patriot. D.M.Karbishev*s life and duties are good example for us.

УДК 796.422.14: 796.012.124

БЕГ- КАК ФОРМА ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ И СРЕДСТВО ОТ ЗАБОЛЕВАНИЯ И ПРОФИЛАКТИКИ СЕРДЕЧНО - СОСУДИСТОЙ СИСТЕМЫ

Н.Б. Багашев–

*старший преподаватель кафедры оздоровительной физической культуры
КазНПУ им.Абая*

Научно - технический прогресс оказывается на соотношении физической и умственной активности человека не только в процессе самого труда, но и на различных этапах подготовки к нему. Растет число профессий, требующих большого умственного напряжения. Баланс физической и нервной активности нарушается в сторону превышения последней. Проблемы экологии, быта, питания психологической сферы - огромные проблемы. Изменение в худшую сторону окружающей среды, неустроенный быт, бесконечные стрессы на работе и в семье, химизация сельского хозяйства, недостаток целого ряда необходимых продуктов, большое количество курящих и употребляющих алкоголь - все это безусловно, источник многочисленных болезней.

Однако, чем сложнее и серьезнее эти проблемы, тем большие требования предъявляются к здоровью человека. Поистине, чтобы выстоять в современных условиях, нужно быть тренированным и закаленным.

Безусловно, если и может существовать какая панацея от болезни, то она в значительной мере заключена в здоровом образе жизни и обязательном приобщении к физическим упражнениям.

Циклические, равномерные и умеренные по напряженности упражнения лучшим образом тренируют сердце и сосуды. Длительные умеренные физические упражнения способствуют утилизации сахара из крови. При долгой работе в аэробном режиме в качестве энергетического сырья используются жиры. При этом, кровь, обогащенная кислородом и питательными веществами, циркулирует значительно энергичнее. Этот процесс имеет и другую сторону — с венозной кровью выносятся шлаки, продукты

распада, те самые многие опасные для жизни химические вещества которые попали в организм с водой, с воздухом, с пищей. То есть в процессе тренировочной работы активизируется и выделительные системы.

Все циклические нагрузки как лыжные и велосипедные прогулки, плавание и другие виды, эффективны, поскольку они активизируют наиболее важные реакции жизнеобеспечения организма человека. Среди циклических видов самым универсальным является оздоровительный бег. Преимущество сводится к следующему: заниматься можно в любое время года, доступен любому начинающему, легко дозируется по интенсивности и длительности с учетом возраста, пола, функциональных возможностей и строения тела человека. Мотивы, которые побуждают людей заниматься оздоровительным бегом, самые разнообразные:

1. укрепление здоровья и предупреждение заболеваний;
2. продление творческого долголетия;
3. развитие физических качеств, двигательных навыков, повышение работоспособности;
4. нормализация веса тела, более рациональное проведение свободного времени;
5. подготовка к сдаче президентского теста.

Рекомендуется на начальных этапах занятий сосредоточить внимание не на скорости, а на продолжительности занятий. Имеются следующие задачи:

1. бегать не менее трех раз в неделю через день;
2. придерживаться продолжительности занятий не менее 20-30 минут;
3. интенсивность занятий должна быть такой, чтобы постоянно можно давать себе все большую нагрузку, развивая выносливость.

В оздоровительном беге тренировочная нагрузка характеризуется объемом и интенсивностью. Чтобы получить наибольший эффект, она должна быть оптимальной. При этом необходимо учитывать три фактора:

1. нагрузка должна быть строго индивидуальной;
2. соотносить с точным расходом энергии;
3. обеспечивать повышение функциональных возможностей и снижение факторов риска ишемической болезни сердца.

Для подготовленных любителей оздоровительного бега старше 40 лет, ранее не занимавшихся спортом, оптимальной нагрузкой считают в среднем около 30 км бега в неделю для мужчин и 25 км для женщин, что соответствует расходу энергии около 2000 ккал. Оптимальный объем нагрузок у людям старше 40 лет может колебаться от 30 до 60 мин бега (5-10 км) при трех -четырех занятиях в неделю.

К первые приступившим к занятиям, интенсивность нагрузки должна быть не более 60% от максимальной, что соответствует ЧСС, равной 136 уд/мин. С ростом тренированности мощность работы постепенно увеличивается до 75% от МПК, что соответствует пульсу 152 уд/мин. В пожилом возрасте — нагрузка в диапазоне от 40 до 60% от МПК.

Тренировка подготовленных бегунов при пульсе ниже 130 уд/мин менее эффективна и не приводит к заметному росту их функциональных возможностей. Однако для людей с нарушениями деятельности сердечно-сосудистой системы лучше всего подходит такая интенсивность бега, при которой частота пульса составляет 110-120 уд/мин. В зависимости от состояния здоровья, подготовленности и возраста курс обучения основам оздоровительного бега и этапы тренировки будут различны, условно разделим на три группы:

1) Специальная - люди с существенными нарушениями состояния здоровья, которым бег на первых порах противопоказан. Тренировка в этой группе включает два этапа. Первый — прогулочная ходьба начинается с ходьбы в привычном темпе в течение 20 мин. Постепенно увеличивается до 30 мин и 1 часа, для этого потребуется 1-6 месяцев. Второй- оздоровительная ходьба. Начальная дистанция ускоренной ходьбы 0,5-1,5 км, в течение года доводится до 10 км.

2) Подготовительная группа — все начинающие старше 40 лет, а также люди с не резко выраженным отклонениями в состоянии здоровья. Первый этап- оздоровительная ходьба, начальная дистанция - 1600-2000 м. частота сердечных сокращений (ЧСС)- 110 - 120 уд /мин. Такой режим сохраняется до тех пор, пока занимающиеся легко будут бежать в таком темпе 30 мин. Второй — этап-бег- ходьба, короткие отрезки бега по 20-30 м. через 150-200м ходьбы. Время перехода на непрерывный бег строго индивидуально. В зависимости от состояния здоровья и подготовленности этот момент может наступить через несколько месяцев или даже несколько лет регулярных занятий. Третий этап -

непрерывный бег, когда можно легко без остановки пробегать 3200 м, можно приступить к постепенному увеличению длительности бега, вначале до 30-40, а затем и до 60 мин. Скорость все это время должна оставаться постоянной. Этот этап для людей старше 40 лет может стать заключительным, так как бег 3-4 раза в неделю по 30-60 мин — вполне достаточная нагрузка для укрепления здоровья и профилактики сердечно-сосудистых заболеваний. Основная группа - все практически здоровые люди в возрасте до 40 лет. Первый этап - бег - ходьба. Тренировка начинается сразу с чередованием ходьбы и бега на дистанции 2000-2400 м на одном круге стадиона выполняется одна или две пробежки по 30-50м, ЧСС должна не превышать 22-24 уд/мин. за 10 сек, через 3-4 недели дистанцию можно увеличить до 3200 м.

Второй этап - непрерывный бег. Дистанция 3200м сохраняется до тех пор, пока бег не станет непрерывным, постепенно увеличивается до 30-60 мин. К концу первого года регулярных занятий дистанция может достигать у женщин 5, а у мужчин 10 км.

Третий этап - «Марафонский бег». Многие бегуны не ограничиваются программой минимум и в течение нескольких лет постепенно увеличивают длительность воскресного бега до 1,5-2 часов. Скорость бега достигает у женщин 6.00 - 5 мин 30 с на 1 км, а у мужчин 5 мин 30с -5.00 при одинаковой частоте сердечных сокращений 22-24 уд. за 10 с.

Начинающим любителям бега для полного восстановления работоспособности после тренировок требуется не менее 2, а иногда 3 суток. Поэтому новичкам рекомендуется не более трех занятий в неделю.

Медленный бег в качестве лечебного средства наиболее перспективен для больных с начальными стадиями гипертонической болезни, так как циклические упражнения умеренной интенсивности приводят к расширению просвета кровеносных сосудов в работающих мышечных группах и уменьшению периферического сопротивления более чем в 4 раза, в результате чего снижается артериальное давление. А также дает непрямой терапевтический эффект: повышает вывод солей с потом, снижает массу тела, нормализует нервные процессы в коре больших полушарий головного мозга.

Кроме упражнений циклического характера, важной мерой в комплексном лечении гипертонической болезни является правильный режим жизни и питания, чередование нагрузок и отдыха, отказ от курения, достаточный ночной сон, ограничение приема соли, сахара, жиров и белков животного происхождения.

Тренировка на выносливость улучшает сократительные свойства белков миокарда и утилизацию сердечной мышцей кислорода и повышает ее устойчивость к гипоксии за счет более экономного расхода энергии. Повышается фибринолитическая активность плазмы и снижается вязкость крови, что облегчает работу сердца и уменьшается опасность образования тромба и развития инфаркта миокарда.

Физическая реабилитация после перенесенного инфаркта миокарда направлена на восстановление утраченной работоспособности, вызванной омертвением участка сердечной мышцы и заменой ее рубцовой тканью.

Многие больные коронарной эпидемией с помощью регулярной физической тренировки могут вернуться к нормальной жизни и даже начать заниматься бегом, но сперва пройти программу трех этапов физической реабилитации 1-этап- больничный, 4-6 недель: II-этап- выздоровление 1-3 месяца в условиях специализированного кардиологического санатория или поликлиники, III этап поддерживающий, в течение всей последующей жизни пациента.

1. Волков В.М. «Человек и бег». - М.: ФИС, 1987.
2. Жилкин А.И. «Легкая атлетика» - М.: Издат. центр Академия, 2006.
3. Зациорский В.М.- «Физические качества спортсмена». - М.: ФИС, 1970.

Түйін

Бұл мақалада қаралатын мәселе деңсаулықты және жүрек-қан тамыр органдарын сабакта жүргізу әсерімен нығайту.

Summary

There are considered questions of run influence on health and prophylaxis of heart disease and heart – vascular system in this article.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИГР В ПРОЦЕССЕ РАЗВИТИЯ УМСТВЕННЫХ СПОСОБНОСТЕЙ ДОШКОЛЬНИКА

Е.В. Рябова -
ст. преподаватель КазНПУ имени Абая

С первых дней своей жизни ребенок под влиянием взрослых начинает овладевать опытом, накопленным предшествующими поколениями, активно «присваивать» его, т.е. делает его личным достоянием. В процессе овладения этим опытом и происходит умственное развитие ребенка, формирование его человеческих способностей. Умственное развитие дошкольника – важнейшая составляющая часть его общего психического развития, подготовки к школе и ко всей будущей жизни. З.И.Калмыкова предлагает следующее определение: умственное развитие – сложная динамическая система количественных и качественных изменений, которые происходят в интеллектуальной деятельности человека в связи с его возрастом и обогащением жизненного опыта в соответствии с социально-историческими условиями, в которых он живет, и с индивидуальными особенностями его психики. Умственное развитие – сложный процесс: это формирование познавательных интересов, накопление разнообразных знаний и умений, овладение речью. Основным содержанием, «ядром» умственного развития является развитие умственных способностей. Умственные способности – это те психологические качества, которые определяют легкость и быстроту усвоения новых знаний и умений, возможности их использования для решения разнообразных задач.

Развитие умственных способностей имеет особое значение для подготовки детей к школьному обучению. Ведь важно не только, какими знаниями владеет ребенок ко времени поступления в школу, а готов ли он к получению новых знаний, умеет ли рассуждать, фантазировать, делать самостоятельные выводы, строить замыслы сочинений, рисунков, конструкций.

На занятиях в детском саду целью обучения является усвоение ребенком определенного заданного программой круга знаний и умений. Развитие умственных способностей при этом достигается косвенным путем: в процессе усвоения знаний. Именно в этом и заключается смысл широко распространенного понятия «развивающее обучение». Развивающий эффект обучения зависит от того, какие знания сообщаются детям и какие методы обучения применяются. Педагоги и психологи (А.В. Запорожец, А.П.Усова, Н.Н.Поддъяков) разработали принципы, содержание и методы умственного воспитания детей дошкольного возраста, позволяющие существенно повысить развивающий эффект обучения, его влияние на развитие умственных способностей. Результаты исследований показывают, что основой развития умственных способностей является овладение ребенком действиями замещения и наглядного моделирования. Эти действия проявляются в **детской игре**, когда, например, кубик становится куском мыла, которым ребенок «стирает», а стул «превращается» в автомобиль – стоит только сесть и воспроизвести звук работающего мотора. Когда ребята изображают в игре больного и доктора, которые его лечит, они фактически создают модель взаимоотношений врача и пациента.

Сегодня, как никогда широко осознается ответственность общества за воспитание подрастающего поколения. Преобразование общеобразовательной и профессиональной школы нацеливает на использование всех возможностей, ресурсов для повышения эффективности учебно-воспитательного процесса. Многие педагогические ресурсы используются в сфере воспитания и развития ребенка. К таким используемым средствам воспитания относится **игра**. Педагогика и психология видят в игре такие важные особенности как:

- Полифункциональность – возможность предоставить личности позицию субъекта деятельности вместо пассивного «потребителя» информации, крайне важные для эффективности учебно-воспитательного процесса;
- Игра относится к косвенному методу воздействия: ребенок не ощущает себя объектом воздействия взрослого, является полноправным субъектом деятельности;
- Игра – это такое средство, где воспитание переходит в самовоспитание;
- Игра теснейшим образом связана с развитием личности, а именно в период её особенно интенсивного развития в детстве, оно приобретает особое значение;
- Игра – первая деятельность, которой принадлежит особенно значительная роль в развитии личности, в формировании свойств и обогащении его внутреннего содержания;

В ранние, дошкольные годы жизни ребенка игра является тем видом деятельности, в котором формируется его личность. Войдя в игру, раз за разом закрепляются соответствующие действия; играя, ребенок все лучше овладевает ими: игра становится для него своеобразной школой жизни. Ребенок играет не для того, чтобы приобрести подготовку к жизни, а приобретает подготовку к жизни, играя, потому что у него закономерно появляется потребность разыгрывать именно те действия, которые являются для него новоприобретенными, еще не ставшими привычками. В результате он в процессе игры развивается и получает подготовку к дальнейшей деятельности. **Он играет, потому что развивается и развивается, потому что играет. Игра-практика развития.** Игра подготавливает детей к продолжению дела старшего поколения, формируя, развивая в нем способности и качества, необходимые для той деятельности, которую им в будущем предстоит выполнить.

В игре у ребенка формируется воображение, которое заключает в себе и отлет от действительности, и проникновение в неё. Способности к преобразованию действительности в образе и преобразованию её в действии, её изменению закладываются и подготавливаются в игровом действии, и в игре прокладывается путь от чувства к организованному действию и от действия к чувству. Словом, в игре, как в фокусе, собираются, в ней проявляются и через неё формируются все стороны психической жизни личности в ролях, которые ребенок, играя, принимает на себя, расширяется, обогащается, углубляется сама личность ребенка.

На разных этапах развития детям свойственны разные игры в закономерном соответствии с общим характером данного этапа. Так, если в младшем дошкольном возрасте в процессе игры ребенок больше внимания уделяет познанию вещей, их свойств, связей, то в среднем и старшем дошкольном возрасте в процессе ролевых игр он поглощен познанием отношений окружающих людей, что формирует новые потребности.

Возникшая на границе раннего детства и дошкольного возраста, ролевая игра интенсивно развивается и достигает во второй его половине своего высшего уровня. В игре в качестве опосредующего звена между ребенком и правилом стоит роль. Принятие роли существенно облегчает ребенку выполнение правил.

По содержанию игры детей третьего и четвертого года жизни разнообразны. Большое место занимают игры подвижные (догонялки, прятки), манипулятивные с предметами (двигающимися предметами игрушками для катания). Очень любят дети игры с песком и водой, к четвертому году жизни дети производят не только неосмыслиенные движения со строительным материалом, но и пытаются что-то конструировать. На третьем году жизни проявляется стремление детей к коллективным играм. Сначала дети, требуя участников для игры, часто играют, забывая, что около них находятся товарищи, а впоследствии уже вся игра принимает коллективный характер, хотя строгого распределения ролей нет, и дети обычно не замечают, что состав играющих уже имеется.

Интересно отметить, что игра так сильно связана с фантазией, что дети предпочитают простые и грубые игрушки дорогим и роскошным, не оставляющим никакой работы для воображения и требующим высшей осторожности в обращении с ними.

В среднем дошкольном возрасте у детей начинает преобладать творческая сюжетная игра, причем, как сюжеты или темы этих игр, так и их содержание (действие, раскрывающее сюжет) становятся все более разнообразными, воспроизводящими явления бытовые, производственные, общественной жизни, а также материал сказок и рассказов.

К 6-7 годам, благодаря накоплению жизненного опыта, развитию новых и относительно более устойчивых интересов, воображения и мышления, игры детей становятся более содержательными и усложняются по своей форме. Часто сюжетами служат события школьной жизни, то есть игра «в школу», являясь близкой перспективой старших дошкольников.

Старшие дошкольники в значительно большей степени, чем младшие, допускают всякого рода условности в игре, заменяют одни предметы другими, дают им вымышленные названия, изменяют порядок изображаемых действий и т.д.

Сущность игры, как ведущей деятельности, состоит в том, что дети отражают в игре различные стороны жизни, особенности деятельности и взаимоотношений взрослых, приобретают и уточняют свои знания об окружающей деятельности.

В игровом коллективе у детей появляется потребность регулировать взаимоотношения со сверстниками, складываются нормы нравственного поведения. В игре дети активны, они творчески

преобразуют то, что им было воспринято ранее, свободнее и лучше управляют своим поведением. Таким образом, ролевая игра оказывает большое влияние на формирование личности ребенка, на развитие его умственных способностей.

В дошкольном возрасте наблюдается значительное расхождение между регуляцией игрового и неигрового поведения. В игровой деятельности ребенок способен к длительному подчинению своего поведения определенным правилам, тогда как вне игры это представляет для дошкольника сложнейшую задачу; особенно велик разрыв в уровне игровой и неигровой производительности у детей 4-6 лет.

Организуя сюжетные игры в детском коллективе (особенно длительные) педагог имеет возможность влиять на реальные взаимоотношения в игровой группе детей через их игровые взаимоотношения.

Развитие ориентации на других в решающей степени зависит от взрослого, который должен так организовать деятельность детей, чтобы у них появилась необходимость лучше узнать окружающих и себя. Для этого используются сюжетно-ролевые игры, в которых дети изображают взаимоотношения между персонажами. Помимо этого, в процессе осуществления игры у детей формируется и целый ряд способов выполнения коллективной деятельности.

Для того чтобы игра была эффективным средством развития и воспитания ребенка, при организации и проведении игр необходимо выполнение следующих условий:

1. Содержание игры должно служить развитию и воспитанию. Игры должны быть обязательно:
 - а) эмоциональные (чтобы привлекали ребенка, доставляли ему удовольствие, радость);
 - б) познавательные, обучающие (ребенок должен учиться чему-то новому, что-то узнавать, решать, мыслить);
 - в) игры должны быть социально ориентированные.
 2. Основная цель педагога - последовательно руководить процессом формирования самостоятельной игры у каждого ребенка и коллектива в целом, т.к. только игра в форме детской самостоятельности в наибольшей степени влияет на психическое развитие ребенка. В этом заключается её педагогическая ценность. Необходимо, чтобы игра не потеряла своей ценности, свободы и непринужденности.
 3. Необходим учет индивидуальных и возрастных особенностей.
- При соблюдении этих условий игра будет служить умственному развитию и воспитанию ребенка.
1. Аникеева Н.П. *Воспитание игрой. Книга для учителя*. - М.: Просвещение, 1987.
 2. *Воспитание детей в игре*./Сост. Бондаренко С.М. - М., 1983.
 3. Выготский Л.С. *Воображение и творчество в детском возрасте*. - М., 1991.
 4. Спиваковская А.С. *Игра-это серьезно*. - М.: Педагогика, 1981.
 5. Усова А.Б. *Роль игры в воспитании детей*. - М., 1976.

Түйін

Макалада мектепке дейінгі баланың ақыл-ой қабілетін дамыту барысында ойынның алдын орны жайлы айтылады.

Summary

In given to the article speaks of meaning play in process developments mental faculties child under school age.

РОЛЬ БЕСЕДЫ В ФОРМИРОВАНИИ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПРИЯТИЯ ОКРУЖАЮЩЕЙ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Ф.Г. Тулегенова -
ст. преподаватель КазНПУ имени Абая

Психология художественного восприятия зеркальна по отношению к психологии художественного творчества. Восприятие художественного произведения многопланово; оно совмещает в себе; непосредственное эмоциональное переживание; постижение логики развития авторской мысли; богатство и разветвленность художественных ассоциаций. Важным вспомогательным моментом в механизме восприятия является синестезия – взаимодействие зрения, слуха и других чувств в процессе восприятия искусства. Восприятие искусства есть сокровенный, личный, интимный процесс, протекающий в глубине сознания человека и трудно фиксируемый при наблюдении. Этот процесс зависит от жизненного опыта и культурной подготовки индивида и от его настроения, психологического состояния.

Способность к эстетическому восприятию окружающей действительности также может формировать искусство – здесь оно сильнейший инструмент в руках педагогики. Необходимо раскрыть эстетическую сущность искусства, для того чтобы выяснить действительно ли искусство играет ведущую роль в эстетическом восприятии. Развитию у школьников способности эстетически видеть людей во многом способствует искусство, и прежде всего его живопись. Ее роль на первом этапе воспитательной работы исключительна.

Красота художественного произведения должна вызывать у школьников эстетическую реакцию, эмоционально покорять своим содержанием и формой. Красота – это радость нашей жизни. Человек стал человеком потому что увидел глубину лазурного неба, мерцание звезд, розовый разлив вечерней зари, прозрачную дымку степных просторов, багровый закат перед ветреным днем, трепетание марева над горизонтом.... Неповторимы и мимолетны картины окружающего нас мира.

Искусство – это форма общественного сознания, продукт деятельности общественного человека. Важность искусства в эстетическом воспитании не вызывает сомнения, так как оно является собственно его сутью. Особенность искусства как средства воспитания заключается в том, что в искусстве «сгущен, сконцентрирован творческий опыт человека, духовное богатство» /1, с.75/. В художественных произведениях различных видов искусства люди выражают свое эстетическое отношение к бесконечно развивающему миру общественной жизни и природы. «В искусстве отражается человеческий духовный мир, его чувства, вкусы, идеалы» /1, с.78/. Искусство дает огромный материал для познания жизни.

В процессе общения ребенка с явлениями искусства, накапливается масса разнообразных, в том числе и эстетических, впечатлений. Искусство оказывает широкое и многостороннее воздействие на школьника. Художник, создавая свое произведение, глубоко изучает жизнь, вместе с героями любит, ненавидит, борется, побеждает, гибнет, радуется и страдает. Любое произведение вызывает наше ответное чувство.

Встреча с явлением искусства не делает школьника сразу духовно богатым или эстетически развитым, но опыт эстетического переживания помнится долго, и ему всегда хочется вновь ощутить знакомые эмоции, испытанные от встречи с прекрасным. Искусство может и не выполнить своей воспитательной роли, если ребенок не получит собственно художественного развития и образования, не научится видеть, чувствовать и понимать прекрасное в искусстве и жизни. Жизненный опыт школьника на различных стадиях его развития настолько ограничен, что дети не скоро научатся выделять из общей массы собственно эстетические явления. Задача педагога воспитать у ребенка способность наслаждаться искусством, развить эстетические потребности, интересы, довести их до степени эстетического вкуса, а затем и идеала.

Рассматривая проблему эстетического воспитания, необходимо учитывать возрастные особенности школьников. Воспитание искусством преследует цель, прежде всего воздействия на внутренний мир ребенка, на его индивидуальное духовное богатство, которое определит и его дальнейшее поведение. Существует несколько видов искусства: литература, музыка, изобразительное искусство, театр, кино, хореография, архитектура, декоративное искусство и другие. Специфика каждого вида искусства в том, что оно особо воздействует на человека своими специфическими

художественными средствами и материалами: словом, звуком, движением, красками, различными природными материалами. Каждый вид искусства и искусство вообще обращено к любой человеческой личности. А это предполагает, что любой человек может понимать все виды искусства. Педагогический смысл этого мы понимаем в том, что нельзя ограничивать воспитание и развитие ребенка лишь одним видом искусства. Только совокупность их может обеспечить нормальное эстетическое воспитание. Но это, вовсе не значит, что школьник должен непременно испытывать одинаковую любовь ко всем видам искусства.

Взаимодействие ребенка и любого вида искусства, прежде всего, начинается с восприятия. Особенности детского восприятия, уровень его развития объясняются не возрастом, а ограниченностью детского опыта, недостаточностью систем временных связей, образовавшихся в жизненном опыте ребенка, и обуславливаются уровнем, содержанием воспитания и обучения. В процессе обучения дети целенаправленно учатся «умению» воспринимать – слушать, смотреть, выделять главное, существенное, учатся связывать предметы, явления по смыслу. Восприятие все большее приобретает характер сознательного, целенаправленного процесса.

Психика, отражение действительности, проявляется по - разному. Все многообразие форм отражения можно разделить на три основные группы: психические процессы; психические состояния; психические свойства. Психические процессы включают в себя явления, связанные с познавательной деятельностью: ощущение (наиболее простая форма отражения действительности, которая заключается в отражении отдельных свойств предметов и явлений, действующих непосредственно на органы чувств); восприятие (отражение предмета, явления в целом, в совокупности его свойств и качеств, также действующих на органы чувств в конкретный момент); мышление (с помощью мышления раскрываются внутренние связи и закономерности предметов и явлений, которые недоступны простому созерцанию); речь, язык (мышление осуществляется посредством речи и языка; память (отражение того, что было в прежнем опыте, т.е. запечатление, сохранение и воспроизведение чего-либо); воображение (процесс создания новых образов, которые ранее человек не воспринимал, создание новых представлений, идей).

Психические состояния: чувства (то, или иное отношение человека к действительности, к тому, что он познает и делает); воля (сознательное регулирование человеком своего поведения, способность преодолевать препятствия в процессе целенаправленных действий).

Психические свойства личности. В процессе занятий той или иной деятельностью человек овладевает знаниями, умениями, навыками. Как известно в становлении и восприятии эстетических суждений и вкуса исходным моментом является у школьника эстетическое восприятие окружающих предметов и явлений действительности. Вот почему одним из основных факторов эстетического воспитания учащихся средствами изобразительного искусства является развитие у них способности к эмоционально – эстетическому восприятию изображаемых в альбоме и наблюдаемых в мире, в произведениях живописи, графики, явлений, событий.

С помощью линий, красок, композиции, динамики изображения ребенок удовлетворяет потребность рассказать, выразить свое отношение к увиденному. Испытываемые ребенком радость, наслаждение от встречи с прекрасным, от процесса художественного творчества способствуют воспитанию в нем доброты, сопереживания и сочувствия окружающим, изображаемым положительным героем. Сопереживание персонажам рисунка во многом сходно с процессом проявления эмоций во время игры. Эстетическое восприятие имеет специфические особенности, отличающие его от обычного, житейского. «В эстетическом восприятии человеческая форма вещей – самое «видимое» имеет совсем другой смысл, чем в других видах восприятия. Для обычного житейского главное не столько «вид» и «звучание» вещи, сколько ее «значение» (2, с.54).

Само произведение изобразительного искусства создается на основе и с учетом особенностей зрительного восприятия формы, конструктивного строения предметов, их пространственного расположения, законов линейной и воздушной перспективы, с учетом зрительных иллюзий и таких закономерностей восприятия, как целостность, осмыслинность, апперцепция, избирательность, константность. Указанные особенности и закономерности восприятия, как целостность, осмыслинность, апперцепция, избирательность, контрастность. Указанные особенности и закономерности восприятия необходимы и при зрительном восприятии произведения художника.

Сначала обучения в школе восприятие детей приобретает новое качественное содержание – оно становится более сложным и целенаправленным. Четкая организация уроков, внеклассные занятия,

экскурсии, широкое использование наглядных пособий, проведение простейших опытов – все это содействует осмысленности, обобщенности, дифференциации восприятия. Наиболее ярко выступает восприятие в одной из своих форм – наблюдении. Наблюдение – это преднамеренное целенаправленное восприятие предметов и явлений действительности. В изобразительной деятельности они просто необходимы.

Развитие наблюдательности – дело очень сложное, и в то же время оно имеет первостепенное значение. Особое значение развитие наблюдательности имеет именно в период детства, когда человек только начинает серьезно познавать и осмысливать окружающую его действительность. Постоянная организация процесса восприятия школьников, обучение их анализу и синтезу воспринимаемого, частые упражнения в наблюдении, систематичность и планомерность приводят к формированию их наблюдательности. Все большее значение в акте восприятия приобретают сравнение, обобщение и конкретизация. Все это определяет необходимую полноту и глубину познания всестороннего изучения действительности.

Особое значение имеет активность наблюдения, которая проявляется в двух формах – мыслительной и двигательной деятельности. Изучение основ изобразительной грамоты позволяет школьнику точнее увидеть оттенки цветов, их гармонию, колористическое единство и передать все это в своих рисунках. Кузин В.С. писал: «...Детский рисунок, процесс рисования – это частица духовной жизни ребенка. Дети не просто переносят на бумагу что – то из окружающего мира, а живут в этом мире, входят в него, как творцы красоты, наслаждаются этой красотой» (3, с.34). То же самое происходит и в процессе восприятия школьником произведений изобразительного искусства. В изобразительной деятельности ярко обнаруживается активность личности младшего школьника.

И так, произведение искусства достигает своей воспитательной, образовательной цели, когда оно непосредственно воспринято школьником, когда освоена его идеино-художественная сущность. Очень важно уделять особое внимание именно процессу восприятия художественного произведения. Понимая это. Д.Б.Лихачев выработал свой подход к этой проблеме и выделяет три важные этапа восприятия художественного произведения школьником.

К первому этапу освоения художественного произведения он относит первичное восприятие, первичное творческое воссоздание в сознании художественных образов. Художественный образ – единство объективного и субъективного, единство мысли и чувства, рационального и эмоционального. Образ является результатом конкретной художественно-творческой деятельности и одновременно реализацией исторического, культурного опыта человечества в сфере индивидуального личностного и общественного сознания. Художественный образ концентрирует в себе духовную энергию создавшей его культуры или человека.

Сущность этого этапа состоит в том, что первичное восприятие детьми художественного произведения необходимо продумывать. При первичном неорганизованном восприятии, детьми, как правило, часто упускается то, что показалось непонятным или неинтересным, что прошло мимо их внимания ввиду недостатка жизненного опыта или слабости художественно-эстетического развития. С самого начала преподавания искусства необходимо развивать в детях комплекс способностей всестороннего восприятия произведений, талант читателя, зрителя, слушателя, талант соучастия в творчестве.

Первичное освоение произведения искусства предъявляет специфические требования к формам организации восприятия. Д.Б. Лихачев уделяет особое место в своей работе вопросам методики. «Наиболее эффективно первая встреча ребенка с произведением искусства происходит в форме свободного общения. Педагог предварительно заинтересовывает детей, указывает, на что обратить особое внимание и побуждает к самостоятельной работе. Таким образом, реализуется педагогический принцип единства организации коллективной классной, внеклассной, внешкольной и домашней работы» (4, с. 130). Урок – это не единственная форма знакомства детей с искусством. Именно внеклассная и внешкольная работа дают детям реальную возможность познакомиться с искусством шире.

С этой целью учитель на уроке учит детей навыкам и приемам самостоятельной работы. Под внеклассной и внешкольной работой подразумеваются такие мероприятия: беседы, лекции и доклады с показом репродукций, диапозитивов и диафильмов, организация и руководство изокружками по рисунку и живописи, проведение экскурсий в музеи, на выставки и в мастерские художников. Все формы

классной, внеклассной работы с детьми должны быть направлены на развитие у них интереса, потребности самостоятельно изучать искусство, содействовать эстетическому воспитанию.

Цветоведение – это наука изучающая цвета и их влияние на человека. Основной целью этой современной науки является развитие эмоционального восприятия цвета и способности, работа с цветом вызывает у школьника определенное эмоциональное состояние. Цвет, цветовые сочетания красок – это важнейшие художественно-выразительные средства живописи. Все в природе имеет свой определенный цвет, который под влиянием освещения, расположения в пространстве, воздействия цветовой окраски других предметов, состояния воздуха может меняться. Все цветовое богатство мира и передает живопись с помощью красок. С помощью цвета, цветовых сочетаний, гармонии холодных и теплых цветов художник передает самые разнообразные чувства и настроения – радость и грусть, нежность и тревогу.

Цветоведение знакомит школьников с: цветовым кругом (расположение цветов радуги по кругу), основными (желтый, красный, синий) и производными (получаются при смешивании основных цветов) цветами; выразительными возможностями цвета (цвет может рассказать почти обо всем); теплыми (оттенки желтого и красного, - визуально увеличивают предметы; напоминают тепло, огонь) и холодными цветами (голубой, синий и их оттенки – визуально уменьшают предметы; напоминают о холода, снеге) – их выразительными возможностями и эмоциональным воздействием; оттенками цвета (холодные и теплые оттенки имеют почти все цвета); контрастными цветами (эти цвета взаимно усиливают друг друга, делают ярче) – их выразительными возможностями и эмоциональным воздействием; насыщенными (передают состояние бодрости, подвижности, напряженности), ненасыщенными светлыми (краски разбавленные водой или белилами. Звучат тихо, мягко, передают состояние легкости, покоя и нежности) и ненасыщенными темными цветами (звук приглушенно, мрачно, состояние тяжести) – их выразительными возможностями и эмоциональным воздействием; хроматическими (все цвета без черного, серого, белого); ахроматическими (черный, серый, белый) цветами.

Д.Б. Лихачев предлагает использовать такие методы, которые стимулируют детскую деятельность по активному восприятию: заинтересовывают детей сюжетом произведения, художественными приемами, используемыми автором. В процессе первичного восприятия в целях формирования в сознании школьников более ярких образов, общей картины произведения он предлагает привлекать исторический материал эпохи, дополнительные сведения об авторе произведения искусства, процессе его создания. Выполнение исследовательских заданий по сбору фактов, касающихся создания произведения, обсуждение с детьми спорных мест в произведении, непонятных ситуаций и терминов – все эти приемы активизируют восприятие, делают его более глубоким и полным, порождают устойчивый интерес, создают реальную основу для дальнейшей работы над произведением. В педагогической практике предлагается привлекать и опыт личных отношений ребенка.

Второй этап постижения художественного произведения школьниками заключается в том, что учителя предоставляют ребятам возможность творческого воспроизведения художественного произведения или его частей в собственной деятельности, чтобы выяснить стало ли произведение искусства духовным достоянием школьника. На уроках изобразительного искусства в качестве дополнительного задания необходимо использовать словесное описание сюжета, основной идеи, средств художественной выразительности.

Уроки искусства, в сочетании с другими предметами решают важнейшую педагогическую задачу: «осуществление в единстве глубокого и всестороннего усвоения детьми идеи и художественных образов произведения, получение учителем обратной информации о глубине усвоения учащимися материала, развитие интеллектуальных и художественных способностей детей» (4, с. 133).

И третий этап освоения произведения искусства школьниками, который выделяет педагог, можно характеризовать как этап научного постижения художественной деятельности. В качестве главных методов на этом этапе выступают методы теоретического, художественного и научного анализа. Первый состоит в том, чтобы школьник сделал самостоятельную попытку теоретического осмысливания художественного явления. Третий этап восприятия художественного произведения несомненно важный, но на наш взгляд, его очень сложно осуществить в начальных классах, ввиду ограниченности знаний и развития аналитической деятельности младших школьников.

На основе первых трех этапов, изучим четвертый, этап повторного и вместе с тем нового, на более глубоком уровне восприятия и понимания идей и художественных образов, освоения произведений искусства. «Именно на этом этапе происходит глубоко индивидуальный внутренний процесс превращения художественных образов и идей произведения в духовное достояние личности, в орудие мышления и оценки действительности, в средство духовного общения с другими людьми» (4, с. 135).

Формирование эстетического восприятия учащихся происходит в основном на уроках изобразительного искусства средствами беседы об искусстве. Необходимо заранее продумывать план беседы и подбирать иллюстративный материал. Во время бесед по изобразительному искусству учителю необходимо давать анализ картин, раскрывать их идеиное содержание. Необходимо также в очень простой и ясной форме рассказать о задачах реалистического искусства, как наиболее выразительного и правильного метода изображения.

Методика проведения бесед по изобразительному искусству должна строиться таким образом, чтобы в беседах активно участвовали все дети. Надо обдумать, какие картины, какие факты из жизни художников привлечь, чтобы беседы были живыми, интересными. Во время бесед учитель объясняет, а также обращается к детям с вопросами. Вопросы должны быть просты, четки, конкретны, чтобы отвечая на них, ученики, прочно закрепляли свои знания. Формируя эстетического восприятия, необходимо выяснить, что в произведениях искусства нравится учащимся, а что не нравится и почему. Это дает учителю возможность поставить детей на правильный путь эстетического развития. Очень важно продумать порядок вопросов и по возможности предугадать ответы на них, чтобы умело направить беседы в нужном направлении.

1. Толстой Л.Н. *Что такое искусство?* – М., 1985.
2. Алехин А.Д. *Изобразительное искусство.* –М., 1988.
3. Кузин В.С. *Методика преподавания изобразительного искусства в 1-3 классах.* – М., 1984.
4. Лихачев Б.Т. *Теория эстетического воспитания младших школьников.* – М., 1985.

Түйін

Бастауыш сынып оқушыларының бейнелеу іс-әрекетін дамыту үшін қоршаған ортаны әстетикалық түрғыдан қабылдауы қажет. Кіші мектеп жасындағы оқушылар өнер туындыларын әстетикалық қабылдап оларды талдай білу керек. Сондықтан бұл мақалада әстетикалық қабылдауды әңгіме арқылы жүргізу жолдары қарастырылған.

Summary

The article is about development of art skill on the teaching theme «Environment». Pre-school age children is teached and thought by esthetical art materials. That is way this article say about esthetical thinking by conversation.

РОЛЬ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ДОШКОЛЬНОМ УЧРЕЖДЕНИИ

М.Т. Бекбаева -
магистр педагогики кафедры ПДиНО

Дошкольное детство - уникальный период в жизни человека, когда формируется здоровье, осуществляется развитие личности ребенка. В этом возрасте ребенок находится в полной зависимости от окружающих взрослых -родителей и педагогов. От того каковы условия развития малыша в окружающем социуме зависит его дальнейшая гражданская позиция.

В каких реальных условиях воспитывается ребенок сегодня? Родителей в силу социально-экономического положения современного общества окружает множество проблем. Это ведет к ухудшению их физического и психического состояния, что сказывается и на воспитании детей. Поэтому, наряду с семьями, где еще сохраняются семейные традиции, имеется положительный опыт воспитания детей, возрастают количества таких, где наблюдается уменьшение «воспитательных ресурсов» родителей. В частности, идет снижение качества и количества речевого общения, изменение родительских установок. Родители становятся более авторитарными, чаще используют телесные наказания, требования дисциплины у них жестче. Ситуация усугубляется при сочетании факторов среды с генетически унаследованными образованиями. Все это отрицательно сказывается на развитии взаимоотношений ребенка с окружающими, приводит к тяжелым последствиям в будущем. Такие дети чаще становятся на путь правонарушений, преступности или замыкаются в себе.

Способствовать созданию социально-благополучной среды для каждого воспитанника -главная задача социального педагога дошкольного учреждения. /1/

Профессиональная подготовка социальных педагогов ведется в педагогических учебных заведениях. Так, в 2010 году в Казахском национальном университете имени Абая при кафедре педагогики, дошкольного и начального образования психологического факультета открылась новая специальность 5B012300-Социальная педагогика и самопознание. В данное время самой востребованной профессией на рынке труда. /2/

Для социального педагога объектом постоянного внимания является ребенок. Социальный педагог в любом образовательном учреждении создает для детей условия психологического комфорта, безопасности их жизнедеятельности, преодоления негативных явлений в семье и в отношениях со сверстниками, в ближайшем окружении. Оказывает ребенку самые разнообразные виды помощи. К таким видам помощи относятся: социально-педагогическая, социально-психологическая, социально-реабилитационная, социально-правовая, социально-бытовая, медико-социальная.

Особое место в работе социального педагога детского сада отводится психологической помощи детям. Эта помощь направлена на создание благоприятного микроклимата в группе, в общении со сверстниками и взрослыми, в устранении негативных влияний на ребенка со стороны семьи и отдельных воспитанников. Такая постоянная помощь детям может быть эффективной при условии сотрудничества и взаимопонимания социального педагога с воспитателем, психологом, родителями.

Социально-педагогическая помощь чаще всего связана с созданием условий для реализации прав родителей на воспитание детей, предупреждением ошибок в воспитании ребенка в семье, с предупреждением и преодолением конфликтных ситуаций.

Для реализации всех видов помощи детям, особенно в дошкольном учреждении, социальный педагог должен обладать определенными качествами личности. Это прежде всего общительность, доброта, чуткость. Интерес к работе с людьми, тактичность.

Дети дошкольного возраста по особому реагируют на отношение к ним взрослых, они всегда чувствуют эмоциональное состояние воспитателей, очень внимательны к тому, как их оценивает воспитатель. Все эти особенности развивающей и растущей личности дошкольника требуют наличия у социального педагога целого ряда личностных качеств, которые можно объединить в отдельные группы: психо-аналитические, гуманистические, психологического-педагогические, эмоционально-волевые. /3/

В своей практической деятельности социальный педагог руководствуется целым рядом документов: Законы РК «Об образовании», «О медико-педагогической и социальной поддержке детей с ограниченными возможностями», Конвенцию ООН о правах ребенка, которые в той или иной степени связаны с функционированием образовательного учреждения, с целями, задачами и содержанием работы с детьми.

В основу работы социального педагога с детьми дошкольного возраста должны быть положены теоретические исследования, раскрывающие особенности каждого этапа психического развития ребенка.

Согласно точке зрения Л.С. Выготского, при переходе от возраста к возрасту растут и качественно изменяются не только отдельные психические функции ребенка развиваются неравномерно даже у детей одного возраста. Для каждой возрастной группы детей существует свой общий период оптимального развития. Каждый возрастной этап дошкольников характеризуется специфической структурой личности.

Л.И. Божович, развивая мысль Л.С. Выготского, показала, что на каждом возрастном этапе возникают не только новообразования в сознании детей, но и специфические личностные новообразования, которые и характеризуют новый этап в развитии ребенка. В свое время Л.С. Выготский ввел понятие «социальная ситуация развития». Это понятие позволяет связать в единое целое процесс психического развития, формирование его личности и воздействие окружающей среды в конкретно-психологическом возрастном плане.

Каждая стадия детского развития характеризуется своей структурой и динамикой. При переходе от раннего дошкольного возраста к старшему изменяется отношение ребенка с миром взрослых и, в целом, с окружающей действительностью. Свое отношение к миру дошкольники отражают в изобразительной деятельности, которая способствует социальному развитию каждого ребенка, осмысливанию своего отношения к сверстникам и взрослым. Именно эти общие возрастные особенности следует учитывать социальному педагогу в своей работе с детьми.

В деятельности социального педагога выделяются определенные направления, но при этом каждое из них направлено на социальную защиту ребенка.

1. Работа с детьми
2. Работа с родителями
3. Работа с воспитателями
4. Сотрудничество с педагогом-психологом.

Каждое из этих направлений имеет и определенное содержание деятельности социального педагога. Одно из центральных мест занимает работа с семьей ребенка. Позиция социального педагога в работе с родителями - тактичное, доброжелательное общение с семьей дошкольника. Социальный педагог в работе с родителями не имеет возможности с утра или вечером общаться с родителями всех возрастных групп детского сада. Поэтому в плане работы указываются определенные дни недели для сотрудничества с родителями в виде бесед, анализа диагностических материалов, но все это делается на основе принципа гуманизма и личностно-ориентированной педагогики. Общение с родителями - вещь тонкая, и здесь, конечно важен педагогический такт и профессиональное мастерство. Социальный педагог создает в помещении детского сада условия для комфортного индивидуального общения с родителями или лицами их заменяющими. /4/

Работу социального педагога в дошкольном учреждении по защите прав ребенка и семьи можно представить в виде следующего алгоритма;

1. Правовое, психолого-педагогическое, социально-психологическое просвещение педагогов, целью которого является дальнейшая передача знаний родителям.
2. Первичный сбор информации о семьях воспитанников всеми службами дошкольных учреждений.
3. Изучение семей групп риска по специальной программе.
4. Сотрудничество социального педагога со службами социальной защиты.

На сегодняшний день, как показывает практика, остро стоит проблема работы с неблагополучными семьями. Поэтому социальному педагогу предстоит изучить общие критерии неблагополучия семьи:

1. Асоциальное поведение;

2. Ненадлежащее выполнение родительских обязанностей, (педагогическая заброшенность, родители не обеспечивают ребёнка всем необходимым для нормального развития, ребёнок по каким-либо причинам не обучается в школе и т.д.);

3. Насилие в семье.

Эти критерии касаются не только родителей непосредственно, но и всех членов семьи. Также необходимо помнить, что понятие благополучной или неблагополучной семьи может применяться

только в отношении конкретного ребёнка. Только система «семья-ребёнок» имеет право рассматриваться как благополучная или неблагополучная.

Существуют также факторы, которые могут привести к деформации семьи как системы, но напрямую не определяют неблагополучие семьи. Это своеобразные факторы риска:

1. Медико-биологические: группа здоровья, наследственные причины, врождённые свойства, нарушения в психическом и физическом развитии, условия рождения ребенка, заболевания матери,пренатальный и постнатальный (первые 3 года) периоды развития;

2. Социально-экономические: многодетность, неполная семья, несовершеннолетние родители, безработные родители;

3. Социальная изоляция семьи, связанная как с утратой семьей социальных связей одного из супругов, так и с социальной дискриминацией матери-одиночки;

4. Факторы социального риска : как правило, худшее, чем в полных семьях, материальное положение, неприспособленность к жизни в обществе: бродяжничество, безделье, воровство, мошенничество, драки, агрессивное поведение);

5. Психологические: отчуждение от социальной среды, неприятие себя, невротические реакции, нарушение общения с окружающими, эмоциональная неустойчивость, неуспех в деятельности, неуспех в социальной адаптации, трудности общения и взаимодействия со взрослыми и сверстниками, фрустрация базовых потребностей;

6. Педагогические: несоответствие содержания программ и условий обучения детей их психофизиологическим особенностям, темпа психического развития детей и темпа обучения, преобладание отрицательных оценок, неуверенность в деятельности, отсутствие интереса к познанию, закрытость для положительного опыта и др.

Алгоритм работы социального педагога с неблагополучной семьёй:

1 этап: изучение семьи и осознание существующих в ней проблем, изучение обращений семьи за помощью, изучение жалоб жителей (соседей);

2 этап: первичное обследование жилищно-бытовых условий неблагополучной (проблемной) семьи;

3 этап: знакомство с членами семьи и её окружением, беседа с родителями, оценка условий их жизни;

4 этап: знакомство с теми службами, которые уже оказывали помощь семье, изучение их действий, выводов;

5 этап: изучение причин неблагополучия семьи, её особенностей, её целей, ценностных ориентаций;

6 этап: изучение личностных особенностей членов семьи;

7 этап: составление карты семьи.

8 этап: координационная деятельность со всеми заинтересованными организациями (образовательные учреждения, дошкольные учреждения. Центр социальной реабилитации детей ,Центр защиты семьи, приюты, детские дома, инспекция по делам несовершеннолетних, комиссия и т. д.);

9-й этап: составление программы работы с неблагополучной семьей;

10-й этап: текущие и контрольные посещения семьи; 11-й этап: выводы о результатах работы с неблагополучной семьёй.

1, 2, 3 этап предполагает диагностику, результатом которой должно стать отнесение семьи к той или иной категории.

Рекомендуемые формы работы с родителями: постоянно действующие клубы, совместные праздники и развлечения, индивидуальные встречи и беседы со специалистами детского сада. Консультативные приемы вновь прибывших родителей.

У социального педагога имеется специальная документация. Эта документация является официальным документом о содержании и одновременно качестве работы социального педагога. Должность социального педагога имеется не во всех дошкольных учреждениях, но намечается тенденция ее введения в штат. /5/

1. Дошкольное образование в Казахстане // Республиканский научно-практический журнал - Алматы, 2007.

2. Государственный общеобязательный стандарт образования Республики Казахстан специальности 5B012300-Социальная педагогика и самопознание. 2010.
3. Лодкина Т.В. Социальная педагогика: Защита семьи и детства -М., 2007.
4. Василькова Ю.В. Опыт и методика работы социального педагога.- М., 2001.
5. Басов Н.Ф., Басова В.М., Кравченко А.Н. Социальный педагог: Введение в профессию.- М., 2007.

Түйін

Мақалада мектепке дейінгі мекемедегі әлеуметтік педагогтің рөлі ашып көрсетілген.

Summary

In the article is considered the role pre-school establishment social-teacher.

ИННОВАЦИЯЛЫҚ БІЛІМГЕ НЕГІЗДЕЛГЕН ҒЫЛЫМИ ІС-ӘРЕКЕТ МАЗМУНЫ

Г.Қ. Шырынбаева - п.ғ.к., аға оқытушы,

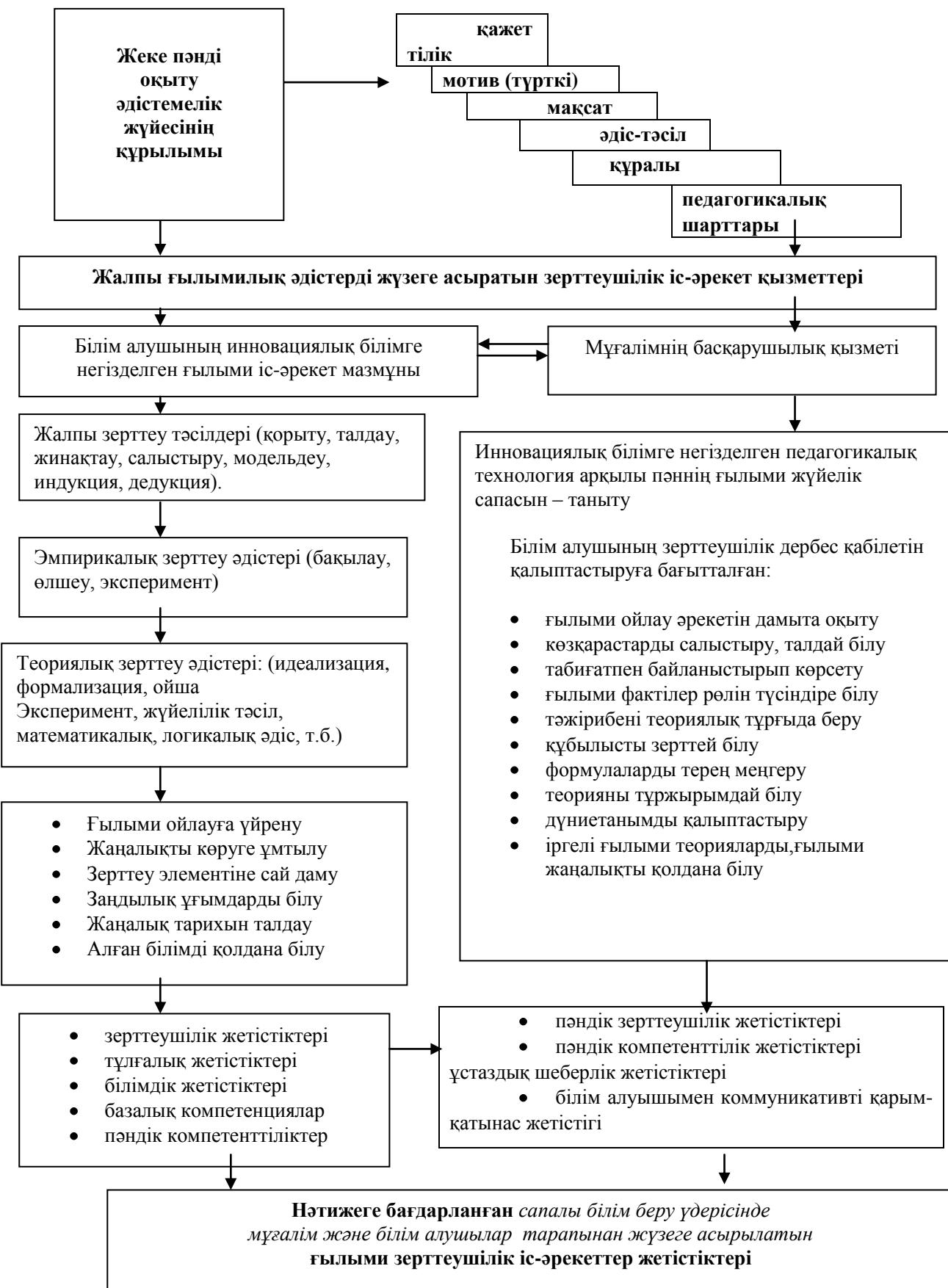
Мектепке дейінгі, бастауыш білім беру және педагогика кафедрасы

Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті

Инновациялық білімге негізделген оқыту жүйесінде берілетін білім сапасы мен білім алушының ғылыми ойлау ерекшелігіне сәйкес келетін зерттеушілік іс-әрекет, оқу жетістіктерін бағалауға қойылатын талаптарымен өлшенеді. Ол туралы оқыту формасын, әдістемелік жүйесін таңдауда көп нұсқалық қағидасы бекітілген ҚР-ның «Білім туралы» Заңында «мұғалім оқушыға негұрлым сенімділік білдіріп, пәнге деген қызығушылығын арттыруда, зерттеушілік деңгейін көтеруге бағытталған мүмкіндіктерді қарастыруы туіс», – деген қажетtelіктерді көрсетіп берген [1].

Білім алушының зерттеушілік қабілетіне байланысты оқыту жағдайында «зерттеу» үғымының кейбір педагогикалық аспектілерін инновациялық ортада оқыту әдістемесінде қарастырсақ, берілген тәжірибелі оқыту мазмұнына дәстүрлі көзқарасты өзгертіп, жаңа технологиялық білім беру жүйесіндегі орнын белгілейтін, базистік оқу жоспарының оқыту мазмұнына, құрылымына, әдістемесіне елеулі өзгерістер енгізу талабымен көрсетіледі. Кез-келген пәнде оқыту үдерісінің инновациялық білім беру ортасы белгіленген стандарт бойынша білім берудің сәйкес сатысының базистік оқу жоспарымен, білім беру үйімдарының типтік оқу жоспарымен, жұмыстық оқу жопарымен, оқу бағдарламаларымен кешенді түрде жүзеге асырылады. Өйткені, пәнде оқыту үдерісі арнайы педагогикалық жүйенің мақсаты ретінде оқытудың құзіреттілік түрінде тұжырымдалады. Егерде, «құзіреттілік» үғымының үздіксіз білім берудегі білім алушының құнделікті алған білімін ұтымды қолдану нәтижесі екенін ескерсек, ғылымда өз орнын белгілеген инновациялық технологиялар білім берудегі интеллекті, ғылыми көзқарас белсенділігін қалыптастыру ортасы болып саналады.

Инновациялық білімге негізделген мақсаттар оқыту үдерісінде, оқытудан күтілетін нәтижелерді елеулі саралауды, сондай-ақ пәннің типтік оқу бағдарламасында көрсетілуі туіс көптеген қосалқы және баска (зерттеу, ғылыми жоба жұмысымен айналысу нәтижесінде алған жетістіктері) жеке мақсаттарға жетуді көздейді. Жалпы пәннің аймағында білім алушылардың зерттеушілік біліктері мен дағдыларын дамыту мәселесі жеке танымдық іс-әркетімен қоса іздену белсенділігі мен қазіргі динамикалық өмірге сәйкес үнемі ауыспалы ортага бейімделуінің маңызды тәсілі ретінде қарастырылады. Жеке ғылымдағы зерттеулік әдістерді қамтитын жеке пәнде оқыту ерекшелігі – теорияны игеру, оны практикалық эксперименттік тұрғыдан қарастыруға байланысты жаңа білімді саралау, әр білім алушының зерттеушілік қабілетіне және жалпы зерттеулік әдістеме қорын қолдануға мүмкіндік беретін мұғалімнің педагогикалық біліктілігіне сай жүргізіледі. Бұл білім алушы мен мұғалімнің қарым-қатынасын белгілейтін зерттеушілік іс-әрекеттерінің жетістіктерін анықтайды (Сурет-1).

Сурет – 1. Мұғалім мен білім алушының зерттеушілік іс-әрекеттерінің жетістіктері

Суреттегідей, нәтижеге бағдарланған сапалы білім беру үдерісінде пәнді оқыту әдістемелік жүйесінің құрылымындағы білім алушы мен мұғалім арасындағы коммуникативтік құзіреттілік инновациялық білімге негізделген жетістіктерін анықтауға бағытталған зерттеушілік іс-әрекеттерінің орнын белгілейді. Педагогикалық әдінамалық білімнің құрамында кез-келген пәннің жеке пән ретінде қалыптасуында инновациялық білімнің белгілі бір орны бар, ғылыми танымның тұғыры екенін ескерсек, зерттеушілік іс-әрекет білім алушы және мұғалім үшін өте маңызды.

Ол туралы көрнекті ғалым Ш.Т. Таубаева: білім берудің жаңа парагдимасының педагогикалық сиппатамасында мұғалімнің зерттеушілік мәдениетінің қалыптасу үрдісін, оқушыға білім беру әдістерін инновациялық және дидактикалық әрекетте үйімдастырудың субектісі ретінде көрсетеді [2].

Зерттеу мәселесі бойынша қоғамда болып жатқан әлеуметтік мәні бар қажеттіліктер мұғалімнің жеке шығармашылығын қалыптастырудың жаңа жолдарын іздестіруге алып келді. Эрине бұл жаңа жолдардың бірі мұғалімнің зерттеушілік іс-әрекеті. Бойында мұндай зерреушілік қабілеті бар мұғалімдер өз бетінше белсенді ойлауға, педагогикалық міндеттерді шығармашылық түрде шешуге, жоғары деңгейде оқыту үдерісін үйімдастыруға, қазіргі қоғамның таланттарына жауап беруге бейім болады.

Ол туралы, В.И.Загвязинский «Зерттеуші-мұғалім болу деген – белгісіз байланыс занылыштарын анықтауда жаңа педагогикалық құбылыстарды таба білу. Ол үшін міндетті түрде жалпы мәдениетті, кәсіби білікті, оқу-тәрбие жұмысында тәжірибесі мол болуы керек. Зерттеу құбылысын алдын ала болжап, оған талдау жасау, қорытындылау т.б. көптеген ғылыми ойлау байланыстарын білуі қажет», – деп көрсетеді. [3].

Аталған мұғалімнің зерттеушілік әрекетіне қатысты тұғырларды анықтау Ю.К.Бабанский, В.И.Загвязинский, В.И.Журавлев, Н.ВКузьмина, В.В.Краевский, М.Н.Скаткин, В.И.Сластенин т.б. ғалымдар енбектерінде қарастырылса, оқушылардың зерттеушілік қабілеттерін қалыптастыру туралы В.И.Андреев., В.П.Бударкевич., А.Д.Иодко., т.б ғалымдар зерттеп, енгізген [4].

Ғалымдардың зерттеу бағыттары, пәндік білім берудің мазмұны мен құрылымы педагогиканың әдінамалық негізінде, оқушылардың саналы және орнықты негізде менгерген білім мазмұнының бір бөлігін құрайтын, зерттеушілік қызығушылығы мен қоғамдық әлеуметтік сұраныстарына байланысты анықтадады. Өйткені, инновациялық білім беру ортасында берілген білім оқушының интеллектуалдық танымдық даму дәрежесінің қажеттілігіне сәйкес, әлеуметтік, тұлғалық қабілетін де қалыптастырады.

Біракта, көп мұғалімдер оқушының бойында зерттеушілік қабілеттерді осы жаста қалыптастырудың тиімділігін түсінбей, сол мүмкіндіктерді пайдалана алмай жатады. Бұл өзгермелі қоғамда елдің әлеуметтік-экономикалық жағдайындағы сұраныстарды қанағаттандыру үшін кез-келген оқыту мәселесін шығармашылық түрде шеше алатын, салыстыра алатын, талдау жасай алатын, зерттей алатын кәсіби деңгейі жоғары мұғалім дайындау қажеттілігін көрсетеді.

Қоғамның даму жағдайында тәрбие жұмысының тиімділігі мен білім сапасын арттырудың негізгі жолы – жалпы пәннің мазмұнындағы оқу материалдарының компоненттерін жобалау деңгейіне, білімнің мазмұны мен құрылымына, ұстанымына, оқыту әдіс-тәсілдеріне тікелей тәуелді болатын оқушының зерттеушілік, ғылыми ойлау қабілеті. Мектептің жаңа сапалық деңгейге көтерілу жолында оған жүктелген әлеуметтік міндеттің мәніне тереңірек үнілсек, оқушының алған білімінен шығатын нәтижесіне, қоғамдағы орнына ғылыми көзқараспен қарауға мүмкіндік туып отыр.

Бұның өзі білім берудің мақсатын жаңаша ұғынудың және оны жүзеге асырудың алғы шарттарын жасау әдісінің бірі болып табылады. Ол үшін ғылым мен ғылыми-техникалық прогресстің қазіргі даму деңгейіне сәйкес әлемдік білім кеңістігі негізінде білім беру мазмұны мен қоса, оқыту әдістемесін инновациялық біліммен ұштастырып, ғылыми негізде жеткізу қажет. Қазіргі, мектеп түлектеріне елдің болашағы тәуелді. Бітіруші түлектің қоғамдық сұраныстарға сай ғылыми-техникалық өндіріс саласын таңдауға бет бұрғызу мақсаты, міндетті түрде мектеп қабырғасында оқушыны зерттеушілік ғылыми жоба жұмысымен айналыстыру керектігін көрсетеді. Өйткені, қазіргі ғылымда ашылып жатқан жаңалықтар дәлдігі, нәтижелігі, мазмұны өте жоғары деңгейде алынуда.

Сондықтан, келешекте ғылым мен техниканың жаңа жетістіктеріне жедел қол жеткізу және сауатты баға беріп оны пайдалану үшін оқушының зерттеушілік қабілеттілігін қалыптастыру жолдарын пайдалануда мектепте оқытылатын әрбір пәннің әдістемелік мүмкіндігі молынан жетеді. Әсіресе соңғы кездері физика, химия, биология, технология пәндерінің мұғалімдері өз тарапынан ғылыми зерттеушілік қызметтеріне көп қоңіл бөліп жатыр.

Бұл міндеттерді жүзеге асыру үшін, ғылыми-зерттеушілік жұмысты жүргізуі ұйымдастырудың жаңа формалары мен әдістерін ойластырудың немесе объективті өмір сұру занылығын түсіндіруде өздігімен зерттеуге үйрете алатын мотивациялық әдістердің қажеттілін айқындайтын педагогикалық ғылыми іс-әрекет мазмұны керек.

Өйткені пәндік теориялар мен практикалық тәжірибелердің өзара логикалық және жүйелі байланыстағы диалектикалық бірлігі дүниенің біртұтас ғылыми бейнесін бере отырып, инновациялық білімнің даму болашағын анықтайды. Пәнді оқытудың барлық әдістемелік жүйесінің басты мақсаты да осы болып табылады. Себебі: оқыту әдістемелік жүйесіндегі пәндегі таным әдістерінің құрылымы, ең алдымен, жергілікті өзекті мәселеге айналып отырған табиғи, экологиялық жағдайларының зерттеу көздері және олардың танымдық мүмкіндіктері, зерттеу мақсаттары, міндеттері, объектісі қарастырылады.

Сонымен қатар, зерттеу тақырыптар жүйесі құрылыш, білім алушылар оку материалы негізінде зерттеуге қажетті әдіснамалық тұғырлар және ұстанымдармен танысады. Зерттеу мазмұнындағы тарихи фактілер, дерекнама, республикада және шетелдерде жүргізіліп, зерттеліп жатқан нәтижелеріне сүйенген білімдері мен дағдыларын қалыптастыруға пән мұғалімінің жағынан ерекше көніл бөлініп отырады. Ғылыми ізденіс білім алушының зерттеушілік іс-әрекетін қалыптастыруға, оны ғылыми ойлауға, пән мұғалімімен қарым-қатынастың субъектісі ретінде орнын белгілеуге қатысты арнайы дайындық жұмысты жүргізуі талап етеді. Эрине бұл талаптар зерттушілік іс-әрекетте орындалатын мақсаттарды анықтау мен жоспарлауға, ұйымдастыруға, реттеуге, бақылауға, алынған нәтижені талдауға үйретудің қажеттілігін түсіндіреді.

Соған байланысты кез-келген пәнді оқытуды ұйымдастыруда оның мазмұнындағы теориялардың біртұтас жүйесі түрінде көрініс беретін оку материалдарын, ғылыми негізде менгертіп, болашакта оны қолдану және білім алушының бойында зерттеудің әдіснамасы мен әдістері саласындағы білімдерін жүйелі қалыптастыру мақсатында оқытылуы тиіс. Бұл ғылымды дамыту, ғылыми-техникалық прогресс үшін барынша қолайлы жағдай жасау, педагогикалық технологияларды қолдау мен интеллектуалдық игіліктерін қорғау жүйесін жетілдіру, отандық ғылыми зерттеу нәтижелерін өндіріске енгізуінде тиімді тетіктерін қамтамасыз ету мақсаттынан шығатын міндеттерді орындау қажеттілігін көрсетеді.

1. ҚР-ның «Білім туралы» Заңы. – Егеменді Қазақстан. 2007.5-6 б.
2. Таubaева Ш.Т. Жалпы білім беретін мектеп мұғалімінің зерттеушілік мәдениятін қалыптастырудың ғылыми негіздері: п.ә.д....автореф.- Алматы, 2001.
3. Загвязинский В.И. Методология и методика дидактического исследования. -М.,1982.
4. Блонский П.П. Избранные педагогические и психологические сочинения: В 2-х т. // Под редакцией А.В. Петровского. – М., 1979. – Т.1. – 432 с.

Резюме

В статье рассматривается проблема формирования исследовательской деятельности студентов посредством инновационных технологий.

Summary

In this article the problem of development of student's research activity by innovation technology are considered.

УДК: 37.013 (091) (574)

«ПЕДАГОГИКА ТАРИХЫ» ҒЫЛЫМ РЕТИНДЕ

Ш. Болатқызы -

Мектепке дейінгі, бастауыш білім беру және педагогика кафедрасының оқытушысы
Абай атындағы ҚазҰПУ

Педагогика тарихы тәрбиенің пайда болуы мен дамуын, тәрбие мәселелерімен айналысатын мекемелердің және педагогикалық теориялардың даму заңдылықтарын қарастырады. Сондай-ақ ол әртүрлі тарихи кезеңдердегі тәрбие мен оку, педагогикалық идеялар мен мектептердің қалыптасып дамуын зерттейттін педагогика ғылымының саласы.

Педагогика, оқыту және тәрбие мәселелері Шетелдік, Ресейлік және Қазақстандық педагогика тарихынан бізге мәлім. Көрнекті педагогтарымыз рухани байлығы мол жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастырудың тәрбиенің атқаратын ролін ерекше атаған. Мысалы, Абай атамыз жастарды үнемі достық, татулық, әділеттілік сияқты адамгершілік қасиеттерге тәрбиелеуге шақырды. Балалардың дүниеге деген көзқарасын және мінезін қалыптастырудың отбасының, отбасы тәрбиесінің ролін жоғары бағалаған. Ал Л.Н. Толстойның айтудынша: «Тәрбие дегеніміз - бізге жақсы болып көрінетін адамды қалыптастыру мақсатындағы біреудің екінші адамға әсер ету!». Яғни тәрбие баланың қоршаған ортадағы қарым-қатынасын, дүниетанымын, өмірге деген көзқарасын және соған сай мінезд-құлқын қалыптастырады. Сонымен тәрбие дегеніміз - аға үрпактың өскелен жас үрпакқа беретін тәлім-тәрбиесі, көрсететін үлгі-өнегесі. Педагогиканың негізгі ұғымдары - тәрбие, білім беру және оқыту біріне-бірі тәуелді, өзара тығыз байланысты болып келеді. Оқыту процесінде білім мен тәрбие беру бір-бірімен үштастырыла жүргізіледі. Осы тұрғыдан ұлы ойшылымыз Әбу Насыр әл-Фарабидің: «Адамға ең алдымен білім емес, тәрбие беру керек. Тәрбиесіз берілген білім - адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның өміріне апат әкеледі..» - деген ойын негізге алсақ болады.

Педагогика тарихы ғылым ретінде және оның негізінде құрылған оқу пәні жалпы түрде қоғам өміріндегі тәрбиенің теориясы мен тәжірибесінің даму заңдылықтары үрдісін зерттейді. Тәрбие үрдіс ретінде белгілі әлеуметтік, қоғамдық жағдайларда пайда болды. Тәрбие алғашқы қауымның пайда болуымен қатар пайда болды және оның дамуының барлық кезеңдерінде өмір сүреді. Ол қоғамдық дамудың тарихымен тығыз байланысты. Тәрбие - мәңгілік болып табылады. Қай ғасырда болсын тәрбие мәселелері назардан тыс қалмаған. Себебі бала тәрбиесі мемлекеттің маңызды бағдарламасы. Тарихи-педагогиканың білім беруде маңызды әдіснамалық негіздеуге өркениет тұрғысынан карау жатады, ол тәрбиенің тарихи педагогикалық идеялары мен тәжірибесінің дамуын бағалауда әлеуметтік алғышарттарды енгізуге мүмкіншілк жасайды, оның дамуын әлеуметтік себептермен негіздейді.

«Педагогика тарихының» оқу пәні - педагогикалық ой-пікірдің негізгі даму бағыттары туралы түсінік береді. Батыс Еуропа, Ресей және Қазақстандағы білім беру мен тәрбиелеудің қамтитын педагогика тарихы мәселелері сонымен қатар балалардың тәрбиесі мен дамуындағы мектептің, білімнің орны, педагогикалық теориялар мен оны тәжірибеде іске асыру мәселелері қарастырылады. Атап мыш курс төрт тараудан тұрады.

1. «Педагогика тарихы» курсының теориялық-әдіснамалық негіздері;
2. Шетел педагогикасы мен мектептерінің тарихы;
3. Ресей тарихындағы тәрбие, мектеп және педагогика тарихы;
4. Қазақстан тарихындағы тәрбие, мектеп және педагогикалық ой-пікірлер.

Педагогика тарихы педагогикалық жүйенің негізін қалаған чех ойшылы Я.А.Коменскийдің атымен тығыз байланысты. Оның теориялық идеялары дүниежүзіне кең танымал да, әрі осы күнге дейін өз маңызын жойған емес. Я.А.Коменскийдің әйгілі «Ұлы дидактика» атты еңбегінде балаларды оқытудың негізгі тоериялық мәселелері мен оларды ұйымдастырудың жолдары баяндалған. Я.А.Коменскийдің ізімен Батыс Еуропалық педагогика тарихында елеулі еңбегімен көрінген ғылым

өкілдері келіп шыкты. Олардың ішінде аса көрнектілері Англияда Дж.Локк (1632-1704), Францияда Жан-Жак Руссо (1712-1781), Швейцарияда И.Г.Пестолоцци (1746-1827), Германияда И.Гербарт (1776-1841) және А.Дистервег (1790-1866), Француз ойшылдары, педагогтар К.Гельвеций, Д.Дидро т.б. болды. Ресейдегі тәрбие мен педагогикалық ойлардың дамуы М.В.Ломоносов, В.Г.Белийнский, К.Д.Ушинский, Л.Н.Толстойның есімдерімен тығыз байланысты. Ал Қазақстандық педагогикалық ой-пікірлердің қалыптасуы XIX ғасырдың екінші жартысында өмір сүрген ұлы ағартушыларымыз Шоқан Уәлиханов, Абай Құнанбаев және Ыбырай Алтынсарин есімдерімен байланысты.

Сондай-ақ педагогика ғылыминың дамуына игі есерін тигізген, ең бастысы педагогиканың теориясы мен тарихын жете зерттеп, оны көркейте түсे білген XX ғасырдың орта ширегіндегі Қазакстан педагогикасының дамуында Ә.Сембаев, Р.Лемберг, Ш.Әлжанов, С.Қожахметов, Т.Тәжібаев және Қартбай Бержанов сынды көрнекті педагогтар болды. Бұл ғалымдарымыз Қазақстандық оқу-ағарту ісін үйімдастыруды өзіндік із қалдырып, аянбай енбек етті. Жастарды білімге, ғылымға тарту, адамгершілікке тәрбиелеу, енбекке баулу сияқты мәселелері жолында, педагогика ғылыминың дамуы жолында үздіксіз енбектенді.

Педагогика тарихы курсында ғылым жолында қызмет еткен көрнекті педагогтардың ой-пікірлерімен қатар аса дарынды философтардың, ойшылдардың, жазушылардың және қоғамдық қайраткерлердің педагогикалық көзқарастары талданылады, тәрбиенің максаттары мен міндеттері туралы, кейбір әдістемелік мәселелер туралы құнды идеялар қалдыру түрғысында бағыт беріледі.

Педагогикалық оқу орнындарында студенттердің болашақ мұғалімдік бағытын анықтауда, әсіресе олардың осы мамандыққа қызығушылығы мен ынтасын қалыптастыруды педагогика тарихы курсының алатын орны ерекше. Педагогика тарихын оқу барысында студенттердің тарихи-педагогикалық білім жүйесі, дүниеге ғылыми көзқарасы қалыптасады, сондай-ақ педагогикалық мұраға деген қызуғышылдықтары артта түспек. Бұл ғылым саласын менгеруде студент тәрбие ісімен айналысқан көрнекті ойшылдармен, түрлі дәүірлердегі және халықтардағы педагогтардың көзқарастарымен, енбек жолы және мұраларымен таныс болады.

Қазақ тілінде педагогика тарихынан тұнғыш жарық көрген бағалы енбек К.Б.Бержанов пен С.М. Мусиннің бірлесе ұзақ жылдар бойы зерттеп жазған енбектері «Педагогика тарихы» (Алматы, 1984) оқулығының орны ерекше. Бұл оқулық қазіргі таңда да құнды және бағалы енбек болып табылады. Оқулықта педагогикалық ой-пікірдердің негізгі даму бағыттары туралы түсінік беріледі. Тарихи дамудың әртүрлі кезеңдеріне сәйкес қоғам мен мектептің өзара қарым-қатынасының сипатын Батыс Еуропа, Ресей және Қазақстандағы тәрбие және білім берудегі жайыттары талданады. Сондай-ақ балаларды тәрбиелеу мен дамытудағы мектептегі білім берудің орны, діни-шіркеулік білім беру, тәрбие тәжірибесінде педагогикалық ойлар және олардың жүзеге асырылуы қарастылады. Бұл оқулық қазіргі таңда студенттердің, мұғалім және оқытушылардың арасында ең құнды енбектердің бірі ретінде танымал. «Педагогика тарихы» арқылы болашақ мұғалімдер педагогика ғылыминың бай қазынасы мен мұраларын менгереді, тарихи дәүірлердегі педагогтардың теорияларымен танысады. Кеңес мектебінің алғашқы жылдарындағы халық ағарту ісін дамыту мен қалыптастыруды Н.К.Крупская, М.Н.Калинин, А.В.Луначарский, А.С.Макаренко т.б. көрнекті педагогтардың ықпалының орасан зор болғаны осы енбекте ерекше анықталады. Педагогика тарихын белгілі бір жүйемен Шетелдер мектебі мен педагогикасының тарихы, алғашқы қоғамдағы тәрбие, тәрбиенің пайда болуы, отбасы тәрбие т.б., сондай-ақ совет халықтарының мектептері мен педагогикалық ой-пікірлерінің тарихи мәселесі баяндалады. Оқулықта педагогика ғылыминың негізін қалаушы Я.А. Коменскийден бастап, әртүрлі кезеңдердегі педагогика ғылыминың дамуына өзіндік үлес косқан Дж.Локк, Ж.Ж.Руссо, И.Г.Пестолоцци, А.Дистервег, М.В.Ломоносов, А.И.Герцен, К.Д.Ушинский, Л.Н.Толстой және қазақтың көрнекті ағартушы-педагогтары Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев және Ш.Уәлихановтардың қызметтері мен педагогикалық көзқарастарын зерттеп енбектеріне талдау жасалынады. Жалпы айтқанда, оқулықта «Кіріспе», «Алғашқы қоғамдағы тәрбие», «Құлдық қоғамдағы тәрбие мен мектеп», «Феодалдық қоғамдағы тәрбие, мектеп және педагогикалық ой-пікірлер», «Қайта өрлеу дәүіріндегі мектеп және педагогикалық ойлар» сондай-ақ педагогика ғылыминың даму тарихына байланысты педагогтардың өмірінен мағлұмттар беріліп олардың қызметтері мен педагогикалық көзқарастары бейнеленеді. Кейінгі уақытта педагогика тарихынан басқа да көптеген оқулықтар жарық көруде. Педагогика тарихы бойынша оқулықтардың, оқу құралдарының және көмекші құралдарының шығуы педагогиканың жетістіктерін негіздеуге, жүйелеуге және қорытындылауға ықпал етеді.

Педагогика тарихы оқу пәні студенттерді кәсіби дайындауда үлкен рөл атқарады. Р.М.Қоянбаевтың педагогикалық сөздігінде «Педагогика тарихы - теория мен тәжірибелің жағдайын және дамуын, адамзат қоғамының түрлі кезеңдерде дамуындағы жас ұрпақты тәрбиелу мен оқытуды зерттейді» [3, 114] деп анықтама беріледі. Демек, бұл курсты менгеру арқылы студенттердің педагогикалық ой-өрісі көнегейеді, педагогикалық тұрғыдан ойлануға дағдыланады және педагогикалық шеберліктері қалыптасады. Сондай-ақ педагогика теориясының даму үрдісінің заңдылықтарын танып білуге және қойылған міндеттерді шешуге жетелейді.

1. Бержанов Қ., Мусин С. Педагогика тарихы.- Алматы, 1984.
2. Коянбаев Ж., Коянбаев Р. Педагогика. - Алматы, 2000.
3. Эбіев Ж. Педагогика тарихы. - Алматы, 2006.
4. Коянбаев Р., Ыбыраимжанов Қ. «Педагогикалық сөздік». - Түркістан, 2006.
5. Сейталиев Қ. Педагогика тарихы. - Алматы, 2008.

Резюме

В данной статье рассматривается важность изучения истории школы и педагогической мысли в подготовке будущих педагогов.

Summary

The article is examined the possibility of learning the history of school and pedagogical views of preparing future teachers.

М.ДУЛАТҰЛЫНЫҢ ТӘРБИЕ ТУРАЛЫ ОЙЛАРЫ

F.T. Абилбакиева -

*Мектепке дейінгі, бастауыш білім беру және педагогика
кафедрасының оқытушысы Абай атындағы ҚазҰПУ*

Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2030» бағдарламасында, «Жалпы ұлттық татулық пен саяси құғын-сурғін құрбандарын еске алу», «Ұрпақтар бірлігі мен сабактастыры жылы» атты қауыларында кезінде асыра сілтеу мен зұлматтың зардабына ұшыраған қазақ зиялды қауымының мұрасын қалпына келтіріп, оны бүгінгі қазақ халқының жасап жатқан тарих тағылымдарымен сабактастыра отырып жалғастыру көзделген.

ХХ ғасырдың басындағы қазақтың ағартушылық, демократтық бағыттағы оқыған азаматтарының бірі – қайраткері Міржақып Дулатов еді. Аумалы-төкпелі заманда елдің болашағы үшін атқарған күреске толы қызметімен де, шығармашылық мұрасымен де ол халқына аяулы, еліне құрметті.

М. Дулатов - сан қырлы тұлға, атап айтқанда ол - ғалым, ұстаз, математик, қоғам қайраткері, ақын, жазушы. Сонымен қатар ол тәрбие жөніндегі мәселелерге аса мән берген. Оның «Оян, қазақ!» 1909 жылы, «Терме» (жинақ) 1919 жылы, «Азамат» (өлеңдер жинағы) 1913 жылы еңбектері жарық көрді. Осы еңбектерінде тәрбиеғе қатысты мәселерді қозғады.

Тәрбие дегеніміз не? Энциклопедияда берілген классикалық анықтамасы былайша жазылған: «тәрбиелу – тәрбиеленушіге нақты бір дүниетанымды, адамгершілікті қалыптастыру, нақты мінезд-құлық қырларын, әдептерді және талғамдарды өңдеу, нақты тән қасиеттерін, ақыл-ой қабілеттерін және т.б. дамыту мақсатымен мақсаткерлік және жүйелік ықпал ету». Сондай-ақ: «... тәрбиелу оқытумен тығыз байланысты; тәрбиенің көптеген міндеттері оқыту үрдісінде қол жеткізіледі». Анықтамадан көрініп түрғандай, тәрбиелу оқытумен көп байланысты, алайда біртұтас емес.

Тәрбие түсінігіне педагогикалық психология сәл өзгеше анықтама береді. Өзінің пәнінен шыға отырып, «тәрбиелу психологиясы тәрбиелеуші және оқытушы әсерінің ықпалымен пайда болатын жеке тұлғаның мінезд-құлық қырлары, әдептері, сұраныстары, тәртіп тәсілдері, жаңа сезімдері мен қатынастары секілді жаңа қасиеттердің туында тетіктерін зерттейді». Педагогикалық психология кейбір ықпалдар бір нәтижелерге, ал өзгелері басқаларға неліктен әкелетіндігін немесе бір ықпалдың әр түрлі адамдарға әр қалай ықпалы және тіпті бір адамға әр түрлі жағдайларда ықпал етуін айқындайды .

Жалпы мағынада психологиядағы тәрбиелеу үғымы жаңа буынға қоғамдық-тарихи тәжірибелі беру бойынша іс-қызметті; адамның дамуына қажетті жағдаймен, қоғамдық өмірге және өндірістік еңбекке дайындығын қамтамасыз ететін накты түсініктерді, ұстанымдарды, құндылық бағдарларын қалыптастыру максатымен оның сана-сезіміне жоспарлы және мақсатты ықпал етуді түсіндіреді. Осы тұрғыда тәрбиелеу педагогикалық үрдістің сәбидің рухани-адамгершілік дамуына, ал окушы табигатының әлеуметтік өмір талаптарына бейімделуге үрленуі дегенді білдіреді. Баланың өзін-өзі дамытуы жүзеге асуы үшін тәртіптің адамгершілік, құндылық қырларын ынталандыратын нәзік те дұрыс технологияларын табу керек.

Педагогика бойынша қазіргі заманғы еңбектерде қоғамдық тәжірибелің нәтижесі болып табылады. Солардың негізгілеріне тоқталсак.

Өзі жеке тұлға болып табылмаған адам өзге тұлғаны тәрбиелеуге қауқарлы емес. Мектептегі әрбір мұғалім өзінің жеке тұлғалығымен, этнопсихологиялық мәдениетімен, аса құрделі окушының өзін түсіне білу, қабылдай білу және қолдай білу қабілетімен балалар мен жасөспірімдерге ықпал етуші күшті фактор бола алады. Өзінің пәні арқылы мұғалім мәдениет негіздерін – зияткерлік, техникалық, көркем, философиялық және адами қасиеттерді береді.

Мектепте колайлы тәрбиелеу-білім беру ортасын құру технологиясы ізгілік ұстанымдарын сактауға негізделеді. Олардың жүзеге асуы бәрінен бұрын баланың жеке тұлғасына, оның жеке бастылығына, яғни оның қайталанбастығына сыйластық секілді педагогикалық постулаттарға басымдық берумен байланысты.

Мектеп өмірінің атмосферасына мұғалімдер арасында басымдыққа ие және тәрбиелеу практикасында жүзеге асырылатын тәрбиелеу стилі ықпал жасайды. Тәрбиелеу стилін төртке бөлу қарастырылған: авторитарлық, оның жарқын өкілі ретінде А. Дистервергті (Германия) атайды, идеологы Ж.Ж. Руссо, ал революцияға дейінгі Ресейде – К.Н. Венцель, Л.Н. Толстой болған еркін тәрбиелеу, сонымен қатар практикалық дағдыларды игеруге бағытталған прагматикалық тәрбиелеу, оның негізін қалаушы Дж. Дьюи (АҚШ) болып табылады және антропологиялық стиль, оны К.Д. Ушинский есімімен байланыстырады.

«Тәрбие негізі ретінде адам немесе педагогикалық антропология» атты өзінің еңбегінде белгілі орыс педагогы К.Д. Ушинский ізгілікке тәрбиелеудің мәнін былайша береді: адамды тәрбиелеу үшін, оны барлық қырынан білу керек, ал білу үшін барлық қырынан игеру керек. К.Д. Ушинский жеке тұлғалық-бағдарлық педагогиканың негізін қалады, осыған сәйкес бала мектеп немесе оқу мекемесі үшін емес, оқу мекемесі тәрбиеленуші үшін өмір сүреді. Тиісінше, оқу-тәрбиелеу үрдісінің мазмұны, оның режимі баланың жасы мен көзқарастарының сұраныстарына және мүмкіндіктеріне бағынышты болуы тиіс. М. Дулатовқа балалардың жас шамасының және жеке бас ерекшеліктерін ескере отырып құрылатын тәрбиелеу стилі көп жақын.

Педагогтың ықпалы балаларда өзге адамдармен позитивті өзара қарым-қатынастардың пайда болуына, табигат пен өнердің сұлұлығын түсінуге, техниканы қолдана білуге, өзге адамдардың инициатівін естуге және тыңдауга сеп болған кездерде білінеді. Қоршаған ортамен қарым-қатынас тәжірибесін жинай отырып, бала жеке тұлға ретінде – рухани, адамгершілік, зияткерлік тұрғыдан дамиды.

Қазақстан педагогикасының тарихында өскелең ұрпақты тәрбиелеудің жоғарыда аталған бағыттарына байланысты мәселелерімен Ә. Бекейханов, Ж. Аймауытов, Ш. Әлжанов және т.б. айналысты. Бұл мәселе М. Дулатовты да толғандырды. Фалым-педагог М. Дулатовтың әдеби туындыларының мазмұнына, соның ішінде оның 1991 жылы жарияланған шығармалар жинағына кірген әңгімелеріне назар аудару маңызды және қажет. Олар «Күз», «Қыс», «Қасқыр қысты қалай өткізеді», «Қонақ кәде», «Оқымысты бала», «Ешкімге жауыздық қылма» секілді әңгімелер. Өзінің тақырыбы, мазмұны және идеялық бағыты бойынша олар еңбек, адамгершілік, экологиялық тәрбиенің міндеттерін көрсетеді, еңбек тәрбиесі мен политехникалық білім байланыстарының сипатын анықтайды. Онда, әрине, педагогиканың қазіргі заманғы түсіндірме анықтамалықтары қолданылмайды, алайда білімді, еңбексүйгіш және шығармашыл жеке тұлғаны тәрбиелеуге мүмкіндік беретін негізгі бағыттар барынша анық ұсынылған.

М.Дулатовтың жеке тұлғаның сана-сезімі мен мінез-құлқын, оның еңбексүйгіштігін қалыптастырумен айналысатын іс-қызмет түрі де, қоршаған орта да, ықпал етеді деген идеясы педагогика тарихында ерекше назарға ілікті. Оның пікірінше, осы түсініктер арасындағы байланыстыруши түйін, сана-сезімді, мінез-құлқыты, іс-әрекеттерді қалыптастырудың басты себебі,

жеке тұлғаның тәртібінің негізгі желісі білім болып табылады. Сонымен қатар еңбексіз жетістікке жету мүмкін емес, сондықтан да педагог кәсіптің сана-сезімді қалыптастырудың ықпалын айқын көрсете отырып, еңбек тәрбиесі мен политехникалық білімнің арасындағы байланысты ерекше түсіндіреді.

«Тұрмыс, салт-сана, оқу» ғылыми мақаласында М. Дулатов былай деп жазады: «Сананы тәрбиелейтін – қолданған кәсіп пен оқу. Бұрынғы оқу кәсіпсіз күргақ оқу болғандықтан сананы кәсіптей тәрбиелей алмаған. Жаңа оқу бұрынғыдан қүргақ оқу емес, кәсіпке, бейнетке баулып үрететін оқу. Сондықтан жаңа окуудың салт-санага тигізетін әсері тұрмыстың, кәсіптің әсерінен артық болмаса, кем болмасқа тиіс».

Айтылған сөздің мазмұнына қарап ғалым-педагогтың психология бойынша білімдерге ие болғандығын және оларды жұмысында белсенді пайдаланғандығын аңғаруға болады. Практикалық еңбек дағдыларын қалыптастыру педагогқа окушылардың іс-қызметін басқаруды рационалды құруға мүмкіндік беретін психология теориясын менгеруге сүйенетіндігі баршаға мәлім. Сондықтан нақты іс-әрекеттер негізінде жатқан психикалық үрдістердің (сезіну, қабылдау, жад, қиял, назар аудару) сипатына көніл бөлу аса маңызды. Сондай-ақ психикалық ахуал (көңіл-күй, еңбекке қабілеттілік, берілгендей), жеке тұлғаның қасиеті (қызы қандылық, мінез-құлық, құбылысқа қызығушылық) секілді психикалық құбылыстардың сипатын менгерудің де маңыздылығы жоғары. Бұған қоса, окушылардың жас шама психологиясын да, олардың жеке ерекшеліктерін білу де аса қажет нәрсе.

Окушылардың еңбек іс-қызметі үлкен тәрбие әсеріне ие болуы үшін, бірқатар талаптарды орындау қажеттігін есте ұстаған жөн: окушылар еңбегі ғылымдар негізімен байланысты болуы керек, оларда бар білімге сүйене отырып ұйымдастырылуы қажет. Окушылар өздерінің еңбектеріне ересектер тарарапынан сыйластық қатынасты сезінуі, өз еңбектерінің ақырғы нәтижелерін көрулері тиіс; еңбек физикалық та, ақыл-ой тұрғысынан да атқарыла алатында болуы керек. Жалпы еңбектік қабілеттерді жасау үшін психологиялық алғышарттар қажет, олардың қатарына мыналар кіреді:

- еңбек іс-әрекеттеріне саналы, оң көзқарас;
- еңбек үрдісінің алға жылжуы үшін қолайлар жағдайлардың болуы;
- алынған дағдылар мен қабілеттерді жаңа жағдайларға ауыстыру мүмкіндігі;
- іс-әрекет тәсілдерін біртіндеп қындау;
- танымдық еңбек іс-қызметінің белсенді сипаты.

Балалардың еңбек біліміне аса қызығушылық танытуы орта білімнің құрылудың барлық кезеңдері үшін тән нәрсе, соның ішінде ол заманауи аспектіде толығымен түсінікті: нарықтық экономика өзінің қатал талаптарымен және әлеуметтік мәселелерімен тек сапалы білімді ғана емес, сондай-ақ өзінің күш-куаты мен қабілеттерінде қолдануға мүмкіндік беретін практикалық ептіліктердің болуын талап етеді. Бұдан басқа, жан-жақты дамыған жеке тұлға идеалы білімнің еңбек іс-әрекеттерінің дағдыларымен үйлесім табуын қалайды. М. Дулатовтың мұраларында еңбек тәрбиесінің мән-мағынасы да, оны мектептік оқыту үрдісінде қалыптастырудың жолдары да аса дәлдікпен берілген.

Осы тұрғыда М. Дулатовтың «Бақытсыз Жамал» романы назар аудартады. Автордың көзі тірісінде бұл роман көшіліктің көnlін аудартты және үнемі талқылауга түсті; ондағы айтылған ойлар мен түйіндер, соның ішінде еңбек үрдістерінің баяны, кейіпкерлердің өздерінің міндеттеріне көзқарастары талқыла түсті. Қазіргі уақытта туынды әдебиеттің жарқын парагы ретінде де, педагогикалық ғылым феномені ретінде де маңызын жойған жоқ. Отандық және әлемдік мәдениеттің күрделі құбылысы ретінде Қазақстан әдебиетшілеріне жақсы таныс М. Дулатовтың романы ғалым-педагогтың шығармашылық өмірбаянының ірі жетістігі болып табылады. Автор қазақ көркем әдебиетінде сом жанр – алғашқы романды жасаушы бола отырып, белгілі бір заманға тән әлеуметтік қатынастарды ескеру негізінде адамгершілік, еңбек, эстетикалық тәрбиелеудің мақсаты мен жолдарын анықтауға тырысады.

Жоғарыда айтылған ізгілікті тәрбиенің технологиялық ұстанымдары қайда бағытталады? Технологиялық ұстанымдарды қолдану басты мақсатқа – баланың жан-жақты дамуы үшін оңтайлы рационалды жағдайлар туғызу, оның жеке бастылығын, жеке тұлға ретінде қалыптасуын айқындауға бағынышты болғандықтан, жеке тұлғалық өсу тәрбие іс-қызметі сапасының негізгі өлшемі болып табылады.

Тәрбиелеу саласындағы мемлекеттік саясаттың көзқарасы «Білім беру туралы» Заңында қалыптастырылған ізгілік ұстанымдары, тәрбиелеудің нақты мақсаттары мен міндеттерін айқындау, жеке тұлғаның өзі-өзі анықтауын қамтамасыз ету, оның өзін-өзі жүзеге асыруы үшін жағдайлар жасау

мақсатында тәрбие үрдісін үлгілеу болды . Бірінші санаттагы міндетке тәрбиенің әлеуметтік статусын арттыру, білім мекемелерінің тәрбиелік функцияларын нығайту мен дамыту кіреді.

Тәрбиелеу мәдениет контекстінде мәдениеттің қозғаушы құштері – ғылымға, өнерге, моралға, тұлғаларға, материалдық заттарға аппеляция ретінде қарастырылады. Тәрбиелеу білім жүйесінде жүзеге асатын, окушылардың руханилығын жалпы адами және отандық құндылықтар негізінде дамыту үшін жағдай жасауға, оларға өмірді өздігінен басқаруда, адамгершілік, азаматтық және кәсіби жетілуіне көмек көрсетуге; жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруға жағдай жасауға бағытталған мақсатты іс-қызмет ретінде қарастырылады.

М.Дулатовтың білім беру, оқыту, тәрбиелеу мәселелеріне арналған еңбектерін жан-жақты зерделегендеге ұлттық білім беру саласындағы қындықтар, қарама-қайшылықтар және одан шығудың жолдары жан-жақты қарастырылған. Білім беру саласы бойынша М.Дулатов ұлттық математика ғылыминың негізін қалады. М.Дулатов ұсынған идеялар бүгінгі әлемде болып жатқан жаһандандыру саясаты кезінде де көкейкестілігін жойған жоқ, ұлттық мектептің негізін қалаудағы идеялары, оқулықтары мен оқу-әдістемелік құралдары тәуелсіз Қазақстанның стратегиялық бағыттарының бірі болып табылады.

"Оян, қазак!" кітабы тек қазақ халқының ғана рухын көтеріп қойған жоқ, оны шетел ғалымдары да өздеріне рухани азық етті. Ал қазіргі танда Қазақстан Республикасындағы жастаңдарың азаматтық, патриоттық рухын қалыптастыруды шешуші қызмет атқарады;

М.Дулатов 1920-1928 жылдар аралығында ұлттық білім беру ісі мен ұлт мәдениетін дамытуға іргелі үлес қосты.

М.Дулатов ұлттық мұралардың атадан балаға жалғасын тапқан нақыл сөздерін тәрбие құралы ретінде ұсынады. М.Дулатовтың ұрпақтан - ұрпаққа жалғасын тапқан мәдени мұралары халықтың рухын көтеруге және жастаңдарың бойында эстетикалық құндылықтар қалыптастыруға игі ықпал етеді;

М.Дулатов еңбектерін, мақалаларын, өлеңдерін ғылыми-педагогикалық түрғыда зерделеу барысында байқалған оның педагогикалық өзіндік ерекшеліктері:

а) ұрпақтан ұрпаққа жалғасқан ұлттық мұраларды жинақтап, ұрпақ тәрбиесіне құрал ретінде пайдалануы;

б) тұнғыш ұлттық мазмұндағы оқу, оқу құралдарын жазуы, оны пайдаланудың әдіс-тәсілдерін белгілеуі.

М.Дулатов ұлттық кәсіптік білім беру ісіне де белсене араласқан. Әр түрлі негізде кәсіптік білім беретін гимназиялар, мұғалімдер училищесінің пайдалы жақтарына тоқтала отырып, олардың дамуына мүмкіндік жасайды.

М.Дулатов қазақ халқының өркениетті елдер қатарына қосылатының негізгі көзі білімде екеніне тоқталады. "Жақсылыққа бастайтын жарық жұлдыз- оқу" деп атап көрсеткендей М.Дулатов бүкіл халқының біліммен шамшырағы болып табылады;

М. Дулатов еңбектеріндегі негізгі мәселелердің бірі — тәлім-тәрбие беру мәселелері. Фалым-педагогтың ұлттық мұраларының тәрбиелік мүмкіндіктеріне ғылыми зерттеулер жүргізіліп, жүйеленіп, мазмұнына қарай рухани-адамгершілік, азаматтық, эстетикалық, экологиялық, дene, еңбек бағыттары бойынша жіктелініп, жан-жақты ұлттық мұралары жинақталып, нәтижесінде бүгінгі жас ұрпақ тәрбиесіне пайдалануда негізгі көзделген мақсат — өзі өмір сүріп отырған қоғамға лайықты, білімді, жан-жақты дамыған, мәдениетті жеке тұлғаны қалыптастыруға болатындығы анықталынды. М.Дулатов жас ұрпақты тәрбиелеуде ана тәрбиесіне аса мән береді. Ана құрсағынан бастап, ана сүтімен дарыған тәрбие ұлттық тәрбиенің негізі деп қарады.

1. Дулатұлы М. Агартушылық бағыттағы еңбектері мен оқу құралдары. Бес томдық шыгармалар жинағы. — Алматы: Мектеп, 2003. - Т. 4, - 344 б.

2. Қалиев С.Қ., Майгаранова Ш.М., Нысанбаева Г., Бейсенбаева А.А. Оқушылардың тұлғалық қасиеттерін дамытудың педагогикалық негіздері. - Алматы: Білім, 2001. - 223 б.

3. Сейдімбек А. Қазақ әлемі. - Алматы: Санат, 1997. - 464 б.

4. Ильясова А.Н. Становление и развитие педагогической теории Казахстана (1900-1960). – Алматы, 1997. -283с.

Резюме

В данной статье автор анализирует проблему воспитания в трудах ученого - педагога М.Дулатова.

Summary

In given article author analyses problem of the household education in works taught, teacher M. Dulatova.

ӘОЖ 796.83

ПАТРИОТТИҚ ТӘРБИЕ БЕРУ ҚАЗАҚТЫҢ ЭТНОМӘДЕНИЕТІ НЕГІЗІНДЕ

Б. А. Сабденова -окытуши,

Б. Ө. Смаилова - магистр,

Б. Б. Атабекова - магистр

Дене мәдениеті теориясы мен әдістеме кафедрасы

Егеменді қазақ мемлекеті үрпақтарының ұлттық сана-сезімін атамұра дәстүрімен сабактастыра тәрбиелеу – қазіргі күннің ең өзекті мәселесі. Қай заманда болmasын жас үрпақтың өнеге тұтар өзіндік ұлттық тәлім-тәрбиесі болатыны хақ. Қазақ халқының және басқа ұлт өкілдерінің жеке тұлғаны тәрбиелеудегі тәжірибесі әртүрлі. Осы түрғыда әр ұлт өзінің тәлім-тәрбиесін ата-баба дәстүрі мен ұлы ғұламалар, ойшылдар, жыршы, жырауларының ой-пікірлеріндегі жеке тұлға тәрбиесінің негізін ала отырып, ұлттық ерекшеліктерін өз үрпақтарының бойына сініріп, елін туған жерін сүйетіндей етіп тәрбиелеген.

Бүгінгі таңда еліміздегі жоғары білім алушы студенттерінің кәсіби тұлғасын қалыптастыруда қазақтың этномәдени құндылықтары арқылы оларға патриоттық тәрбие берудің көкейкестілігін бұрынғыдан да арттырып отыр. Мемлекеттік деңгейдегі мұндай жоғары талаптар негізінде қазақ елінің ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық негізделгі патриоттық тәлім-тәрбиелік дәстүрлерін, мақал-мәтел, әдістемелік құралдарын жинақтап, педагогикалық мүмкіндіктерін анықтап, оны бүгінгі тәрбие үдерісінде пайдалану – уақыт талабы.

Жас жеткіншек үрпаққа ұлттық мұралардың негізінде патриоттық тәрбие беру ісі ғылыми түрғыдан талданып, зерттеудің көкейкестілігі түрлі тарихи кезеңдері философиялық, қоғамдық, әдеби, педагогикалық ой-пікірлерден бастау алып, бүгінгі ғылыми педагогикалық салалары: мектеп педагогикасы, этнопедагогика, кәсіби педагогика зерттеу нысандарына айналып отыр.

Патриотизм идеясы сонау Аристотель мен Платон, кейін педагогика тарихында Д. Локк шығармаларынан бастау алса, жастанға патриоттық тәрбие беру мәселесі кеңес педагогтары Н.К.Крупская, А.В.Луначарский, А.С.Макаренко, В.А. Сухомлинский және т.б.

Кейін әскери-патриоттық, интернационалдық тәрбие беру мазмұны, оның әдістемесі мен құралдарын жетілдіруге арналған ТМД /Н.И.Болдырев, А.В.Мудрик, Г.Н.Монозсон, т.б./ және Қазақстаннан /С.Есімханов, А.Ахметов, Е.Жұматаева, Д.Құсайнұрова, т.б./ ғалымдарының зерттеу еңбектері жарық көрді.

Аталған авторлар еңбектерінің мазмұнына жасалған талдаулар нәтижесі зерттеулердің басым бөлігі мектеп окушыларына ғана патриоттық тәрбие беру проблемасын түрлі бағыттарда қарастырып, негіздеуді мақсат еткен деген тұжырым жасауымызға жетеледі.

Өйткені, қай салада болmasын, өз мұрасын, дәстүрін, адамгершілік сапаларын бойына сініріп, менгермен маманнан отанын, елін, жерін, халқын сүйіп, ата салтына деген аялы қатынасты талап ету мүмкін емес. Ал бүгінгі әділетті қоғам маман қызыметкерлерін кәсіби түрғыдан даярлауда, оларға арнайы кәсіби білімдер беріп, іскерлік, дағыларды қалыптастырып қана қою жеткіліксіз. Себебі бүгінгі студент – ертенгі педагог маман ең алдымен құқылы қоғамның белді мүшесі, ізгілікті және азаматтықты жоғары сатыға көтеруші әлеуметтік – педагог. Демек, студент бүгінгі жоғары оқу орнында білім алу барысында – тәрбие процесін өз халқының тарихын, мәдениетін менгеріп, терең танып рухани мұрасына қанықтайынша, оны қадірлеп өспейінше Отандық патриотизмді бойына сініре алмасы анық.

Казіргі біздің қоғамда патриоттық сананы «ұлттық – этникалық», «жалпыадамзаттық» және «әлеуметтік» үш түсінік құрайды /2, 11/.

Осы үш ұғымның ішінде біздің тақырыпқа негіз болып отырғаны ұлттық – этникалық патриоттық сана, ал ол - әр қазақстандық азаматтың Отанға, елге, ұлт мәдениетіне, тіліне деген сүйіспеншілігімен қатар ұлттық аброй, намыс, ұят деген қасиетті ұғымдардың санада қалыптасуы.

Осындай жастаңдардың ұлттық – этникалық негіздегі патриоттық ұғым – түсінігінің тереңдеуінде таным мен тәрбиенің қайнар көзі тарихи қалыптасқан педагогикалық мәдениетіміздің менгерлілігі үлкен педагогикалық әрі қоғамдық - әлеуметтік рөл атқармақ.

Халықтық педагогикалық мұрамыздың қайсы бірін алғып қарамайық, потратизмге, ел жандылық идеяға бай этикалық нормалар мен қагидаларға толы. Мәселен студенттің түрлі тәрбие шараларында / кештер, сайыстар, т.б./ халқымыздың тәрбиеге қатаң талап қоюшылық, ар, намыс, ұят ұғым түсініктемен таныстыру қажет.

Халықтық тәрбиедегі ар, намыс ұғымдарына тоқталатын болсақ, ол – жалпы халықа, ұлттық және жеке адамға тән рухани күш.

«Малым – жанымның садағасы, жаным арымның садағасы» деген қагидамен өмір сүрген қазақ халқы – ежелден бері ар-намысын ту қылыш бойк ұстаган өжет те өр халық. Қаз дауысты Қазыбектің «Ешбір дүшпан басынбаған елміз, басымыздан сөз асырмаган елміз. Досымызды сақтай білген елміз, дәм-тұзын ақтай білген елміз», «Біз қазақ деген мал бакқан елміз, бірақ ешкімге соқтықпай жай жатқан елміз. Елімізден құт – береке қашпасын деп, жеріміздің шетін жау баспасын деп, наизаға үкі таққан елміз» деген сөздерді досына адал, жауына айбынды қазақ халқының шынайы мінездемесі іспеттес.

Халықтың да, адамның да көздің қарашиғындаңай сақтайдын қымбат қазынасы – ары мен намысы. Демек, намыс, ар – ұят сияқты халықтық асыл қазынаны жоғалтпай жастарап санаына сіңіре беруіміз керек. Намыстың бастауы, яғни бір көрінісі – адамның туған елін, халқын, жерін, Отанын сүюі.

Жоғары оқу орындары студенттеріне жоспарланған түрлі тәрбие жұмыстарын жүргізуде ұтымды пайдаланылған халықтық рухани мұраның бір бөлігі – мақал-мәтелдердің де тәрбиелік мүмкіндіктері мол.

Мақал-мәтелдер – ойға ой қосатын, тілге икемді, сөз мәйегі. Белгілі ақын, әдебиетші М. Әлімбаев сөзімен айтқанда «Мақал-мәтелдер – халықтың моральдық кодексі, тәрбие қагидасы, атаның артындағы ізбасарына қалдырған өнегелі өсietі» [3,10]. Қазақ мақал-мәтелдерінің тақырыбы сан алуан.

Оз елін туып - өскен жерін адалдықпен сүюі, ерлік пен қорғай білуі әр азаматтың борышы, ардақты міндеті болып саналады. Осы идея қазақ мақал – мәтелдерінде өзекті орын алған. Оны «Кісі елінде сұltан болғанша, өз елінде ұлтан бол», «Тұған жер – алтын бесік», «Тұған жерге туын тік», «Ер жігіт үйде туып, түзде өлер», «Ер – елінде, гүл жерінде», « Ердің өзіне қарама сөзіне қара» деп келетін т.б. мақал – мәтелдерден көруге болады. Кең сахараасын ғасырлар бойы найзаның ұшы, білектің күшімен қорғаган қазақ халқы жас ұрпағын ерлікке, батырлыққа патриоттыққа ерте баулуды мақсат еткені осы мақал-мәтелдерден анық аңгарылады. Қазақ мақал-мәтелдеріндегі батырлық, ерлік, туған жер, ел жөніндегі даналық ойлар болашақ мамандардың нағызы патриотизмдік сезіміне қозғау салса, ал қазірде «өз жалқаулығымен» көзге түсіп жүрген кейбір жастарала «Жалқауға жалақы бермей, үйкі берген. Жаманға ақыл бермей, құлқі берген». «Алтынды еріте білген – жігіттер, теріні илей білмеген – мігіттер» деген ой іірімдері арқылы сын айтып, оларды Отан иғілігі үшін ерінбей еңбек етуге жетелейді.

Саралап карасақ, халық мақал – мәтелдеріне арқау болмаған тәрбие саласын кездестіру қын. Бұдан халқымыздың өз ұл – қызына жан – жақты, жүйелі тәрбие беруді мақсат тұтқаны, ұрпақ тәрбиесінің ешбір қырын көзден таса қылмағаны аңгарылады.

Міне осындай ұлттық тәлім-тәрбиеге негізделген патриоттық тәрбие тек мақсатты әдістемеге құрылған педагогикалық жүйе арқылы жүзеге аспақ. Арнайы құрылған тәрбие жүйесі арқылы студенттер ғылыми-практикалық педагогикалық білімдер мен мазмұнды үйлесім тапқан болашақ мамандар халықтың елжандылық ұғымдарымен терең танысу арқылы өзінің кәсіби педагогикалық білігін жетілдіріп, арттыра алады. Сондай-ақ студенттердің кәсіби бағдарының қалыптасуына ұтымды қолданылған халықтық педагогикалық мұрамыз олардың өмірге қажетті моральдық-ерік сапаларының орнығып қалыптасуына және жоғары деңгейдегі патриоттық сезімінің өз Отаны алдындағы міндеті мен борышын адал атқаруға деген көзқарасының қалыптасуына мақсатты ықпал етеді.

1. Әбиеев С., Құдиярова А., Бабаев Б.. Педагогика. – Алматы: Ғылым, 2006.
2. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері мен тарихы.-Алматы: Рауан, 1998.

3. Әлімбаев М. Халық – гажап тәлімгер. –Алматы., Рауан, 1994.
4. Бахтиярова Г.Р. Халық тағымы –тәрбие қайнары. –Алматы., 2002.

Резюме

В данной статье рассматривается проблема патриотического воспитания студентов в вузе через этнопедагогическую культуру казахского народа.

Summary

The students of law college's problems of patriotic education are discussed in this article by means of traditions of pedagogical culture.

СЕМЕЙНОЕ ВОСПИТАНИЕ И ОБРАЗОВАНИЕ В КОНТЕКСТЕ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

Р.К. Бекмагамбетова –
д.п.н., профессор КазНПУ имени Абая

Модернизация национальной системы образования невозможна без активного участия семьи в образовательном процессе. В настоящее время это одна из острых проблем практической педагогики.

На современном этапе семья не вовлечена в полной мере в образовательный процесс, особо следует отметить, что существует разобщенность семьи и образовательных учреждений в воспитании и обучении подрастающего поколения.

На наш взгляд, одной из причин такого положения является то, что в обществе долгие годы существовало мнение, что школа, как институт государства, руководит семейным воспитанием и контролирует его, игнорировалось партнерство, сотрудничество.

Сегодня парадигма личностно – ориентированного образования предполагает иное отношение между образовательными учреждениями и семьей.

Семья должна стать одним из важных субъектов образовательной политики. Сегодня как никогда остро стоит проблема социальной ответственности семьи за воспитание и обучение подрастающего поколения, так как семья является основным инструментом взаимодействия личности и общества.

Образовательные учреждения и семья должны сегодня стать партнерами. Настало время, когда родители должны нести ответственность за формирование личности ребенка, за результат образовательного процесса и качество образовательных услуг, участвовать в управлении и выработке стратегии развития учебных заведений.

Ни образовательные учреждения, ни семья в отрыве друг от друга не смогут полноценно реализовать задачи воспитания подрастающего поколения.

Необходимость сотрудничества с семьей связана с тем, что в жизни каждого человека семья занимает особое место.

В семье ребенок усваивает нормы общежития, нормы человеческих отношений, именно в семье получает уроки добра и зла.

В семье формируется отношение ребенка к внешнему миру, а также в семье он получает опыт моральных норм поведения.

В семье закладываются основы личности. То, что ребенок в детские годы приобретает в семье, он сохраняет в течение всей последующей жизни. Важность семьи как института воспитания обусловлена тем, что в ней ребенок находится в наиболее значимый период своей жизни, и по силе и длительности своего воздействия на личность ни один из институтов воспитания не может сравниться с семьей.

В связи с этим проблема семейного воспитания и ответственность родителей на сегодняшний день является одной из главных забот государства, ибо будущее нашей страны зависит от того, каким придет на смену новое поколение. Именно поэтому сегодня проблема семейного воспитания должна получить свое новое звучание.

Следует отметить, что в этом плане уже немало сделано в нашем государстве:

- увеличены ежемесячные пособия по уходу за ребенком до одного года;
- стимулируется рождение 4-го ребенка и более детей в семье.

В Казахстане вопросам семьи, повышению ее благосостояния уделяется большое внимание.

В соответствии с Конституцией Республики Казахстан «Брак и семья, материнство, отцовство и детство находятся под защитой общества и государства».

Закон «О браке и семье» устанавливает и регулирует семейно – брачные отношения.

Определен главный принцип – равенство прав супругов в семье, приоритет семейного воспитания детей, защита прав и интересов несовершеннолетних и нетрудоспособных членов семьи.

В 1998 году Казахстан присоединился к Конвенции ООН о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин.

Ратифицированы также Конвенции ООН «О политических правах женщин» и «О гражданстве замужней женщины».

Все это будет укреплять институт семьи.

Стратегия гендерного равенства в Республике Казахстан на 2006-2016 годы предусматривает проведение многопланового исследования положения семьи в Казахстане с определением перспектив и направлений развития института семьи и брака с учетом национальных традиций и менталитета народа. Это является ярким примером проявления интереса к семье, ее положению в современном обществе.

С 1995 года действует в нашем государстве совещательный орган – Совет по проблемам семьи, женщин и демографической политики при Президенте Республики Казахстан, который в 1996 году был преобразован в Национальную комиссию по делам семьи и женщин, а с 2006 года в Национальную комиссию по делам семьи и гендерной политики при Президенте Республики Казахстан.

В стране существуют Комитеты по защите прав ребенка, Институт семейного воспитания, которые оказывают существенную помощь семье.

Анализ состояния современной семьи в Казахстане показал, что, несмотря на то, что нашим государством проделана большая работа по социальной поддержке семьи, в настоящее время не существует достаточной правовой базы и государственной программы по комплексному подходу в решении вопросов взаимодействия деятельности институтов социализации (дошкольные образовательные учреждения, школы, вузы) и семьи, которая бы поэтапно способствовала бы модернизации казахстанской системы образования.

В связи с этим Ассамблея ООН, еще в 2005 году, рассматривая этот вопрос (резолюция от 16 декабря 2005 года 60/133), рекомендовала правительствам государств сотрудничать с академическими организациями и исследовательскими центрами.

Национальная комиссия по делам семьи и гендерной политики при Президенте Республики Казахстан в 2008 году осуществила социальный обзор положения семьи в Казахстане, осветив лишь некоторые социальные ее аспекты (методы воспитания детей в различных типах семей, гендерные стереотипы воспитания).

Несмотря на это роль семьи в модернизации системы образования в Казахстане не получила должного освещения.

К тому же, следует заметить, что современная семья испытывает кризис, перестаетправляться с выполнением своих функций.

В Казахстане, в частности, прямыми и косвенными показателями неблагополучия семей являются:

- катастрофическое снижение рождаемости;
- рост внебрачной рождаемости;
- увеличение количества разводов, семьи разрушаются, не успев возникнуть;
- очень высокая младенческая и материнская смертность;
- рост бедных, нищих семей;
- увеличение числа семей безработных;
- повышение агрессии, снижение родительской культуры;
- рост аддиктивного поведения (различного рода зависимостей – алкогольной, наркотической и др.);
- к сожалению, в нашей стране обесценивается такие выверенные веками понятия, как любовь, брак, семья, падает ценность родительства;
- наблюдается снижение ценности брака;

- широкое распространение получили альтернативные типы брака и семьи (материнских семей, сожительства, семей с раздельным проживанием партнеров, гомосексуальных семей, семей с приемными детьми).

Особо следует отметить искажение роли отца и матери. Сейчас мать взяла на себя функции главы семьи. Результатом этого стало:

- несчастливая женщина;
- нереализованный мужчина;
- невоспитанный ребенок.

Проблема детского суицида волнует сегодняшнюю семью.

Невнимание родителей к детям или же конфликты с ними чаще всего являются причиной детского суицида.

В последние годы в Казахстане детский суицид достиг зловещих показателей.

Анализ фактов совершенного суицида среди детей и молодежи за последние три года в Карагандинской области показал, что на первом месте среди причин, подтолкнувших несовершеннолетних к суициду, находят отношения с родителями – примерно 70%.

В 2008 году ссоры в семье стали причинами покушений на суицид у 27 несовершеннолетних.

Попытка детского суицида рассматривается как отчаянный призыв о помощи и попытка привлечь внимание родителей к своим проблемам.

В последнее время семья обеспокоена отрицательным влиянием на детскую психику со стороны героев кино, частично американских, телевидения, компьютерных игр, где тоже в репертуаре в основном американские боевики, демонстрирующие чужую жизнь, чужую мораль, чужие обычаи, подчиняющую себе власть силы, богатства и денег. На задний план отходит поддержка слабого, помочь немощному, чувство сострадания, дружбы, привязанности и любви.

Неслучайно современные дети и юноши менее уважительно относятся к пожилым людям и своим родителям. Это в определенной мере обусловлено тем, что в жизни они мало общаются с родными дедушками и бабушками, не наблюдают и не понимают естественных проявлений старости с ее болезнями, немощью, подчас с деформированным возрастом характером, не учатся сочувствовать и сопереживать им.

Сегодня кризис испытывает не только городская, но и сельская семья. Переживаемое сегодня многими сельскими семьями ухудшение социально – экономического положения также негативно влияет на взаимоотношения родителей и детей в сельской семье. Это привело к конфликтности, депрессии, дестабилизации сельской семьи, к утрате внутрисемейных традиций, незнанию своей родословной, ослаблению родственных связей как в городе, так и в селе.

Таким образом, налицо ослабление воспитательного влияния семейных традиций на формирование личности.

Вызывает тревогу неблагополучные семьи, для которых характерна безнадзорность детей. К ним относятся как деградирующие в плане условий и образа жизни полные, так и неполные семьи, слабо материально обеспеченные, когда мать полностью занята на работе и подработках, а дети по этой причине остаются без присмотра.

В результате отмечаются многочисленные проблемы детства:

- большой процент детей с отклонениями в развитии,
- встречаются нарушения в области формирования нравственной сферы подрастающего поколения.

Низкий уровень личной ответственности родителей за судьбу ребенка, отсутствие жилья, безработица, нехватка культуры планирования жизни, кризис доверия приводит к падению социального престижа семьи.

Налицо факт низкого уровня воспитательной компетентности семьи, слабой информированности родителей и педагогов о правах и обязанностях по вопросам воспитания детей, подростков и студенческой молодежи.

К наиболее типичным ошибкам в воспитании в семье относятся:

- недостаточное представление родителей о целях, задачах и методах воспитания детей на современном этапе развития нашего общества;
- отсутствие единых требований в воспитании со стороны всех членов семьи;

- слепая любовь к ребенку и чрезмерная строгость;
- перекладывание забот о воспитании и обучении на образовательные учреждения;
- отсутствие педагогического такта во взаимоотношениях с детьми;
- применение физических наказаний;

К тому же и педагоги не готовы к сотрудничеству с семьей. Воспитатели и учителя считают работу с семьей самой сложной в своей педагогической деятельности. Основными причинами трудностей в налаживании взаимодействия с родителями педагоги называют:

- незнание современных методов изучения семьи, что не позволяет вести систематическую и целенаправленную работу с родителями;
- незнание новых педагогических технологий работы с родителями;
- неумение организовать психолого-педагогическое просвещение родителей, а также консультации и беседы по актуальным проблемам воспитания и обучения в семье;
- отсутствие опыта изучения семейного воспитания;

При профессиональной подготовке будущего учителя в педагогических учебных заведениях не уделяется должного внимания теоретической и практической подготовке студента к взаимодействию с семьей.

На наш взгляд, для этой цели необходимо введение в учебные планы педвузов такой дисциплины, как «Семейная педагогика», безусловно, включение педагогической практики «Семейное воспитание», которая бы способствовала практической подготовке будущих педагогов к работе с семьей.

Вместе с тем, в настоящее время семья признается ответственным участником образовательного процесса и требует социальной переориентации государства в этой сфере на партнерство в системе образования и семейной политики.

Модернизация казахстанского образования не достигнет успехов без специальной комплексной работы взаимодействующих между собой социальных институтов государства с семьей.

В связи с этим необходима серьезная поддержка со стороны государства в поднятии статуса данного социального института.

В эту значимую для государства работу должны подключиться родители, учительство, депутаты Парламента и маслихатов, госслужащие, ученые, преподаватели, студенты, неправительственные и общественные организации.

Решение данной проблемы требует участия многих государственных структур и образовательных учреждений. Одна из которых дошкольные учреждения, которые при условии грамотного построения работы обладают уникальной возможностью постоянного общения с семьей, взаимодействия с родителями, что помогло бы реализовать многие из указанных мер. При этом необходимо учитывать, что осознание себя в новом статусе родителя сопровождается пересмотром жизненных принципов, системой ценностей, устремлений.

Школа и высшие учебные заведения также должны подключать родителей к организации образовательной политики, тесно сотрудничать с семьей.

Для этого в Казахстане необходимо создать:

- Государственную программу по интеграции деятельности государственных институтов, ведомств и семьи по воспитанию и формированию личности подрастающего поколения, содействующую восстановлению в общественном сознании традиционной ценности брака, престижа материнства и отцовства, возрождение отечественной культуры семейного воспитания в Казахстане;

Для этой цели необходимо разработать:

- организационно – правовые основы реализации данной программы с четким указанием прав и обязанностей различных сторон, учреждений, лиц и других субъектов на каждой ступени образования в соответствии с целями и задачами образования в условиях модернизации,

- Концепцию семейного воспитания в Казахстане, а также Кодекс казахстанской семьи;

- создать Республиканский Родительский комитет, психологическую Ассоциацию по поддержке семьи, родительские клубы при КСК, теле – радио передачи, публикации СМИ, заочные школы для родителей основная цель которых – раскрытие роли семьи как субъекта образовательной политики, основных приоритетов семейного воспитания на современном этапе развития казахстанского общества, а также психолого-педагогическое просвещение родителей;

- открыть во всех учебных заведениях Советы или клубы отцов по воспитанию детей в семье,

- расширить подготовку социальных педагогов со специализацией «Семейный педагог».

- следует усилить внимание теоретической и практической подготовке будущих педагогов к взаимодействию с семьей, включению родителей в педагогический процесс. Для этой цели желательно введение на всех факультетах педвузов учебной дисциплины «Семейная педагогика» и педагогической практики «Семейное воспитание»;

- практиковать краткосрочные курсы для работников дошкольных учреждений, учителей школ и педагогов высшей школы по проблемам семейного воспитания;

КазНПУ им. Абая должен возглавить работу совместно с другими образовательными учреждениями страны по научно-методическому обеспечению:

- содержательных психолого-педагогических, технологических, методических компонентов программы:

- психологического обеспечения повышения родительской культуры;

- улучшения психического здоровья детей;

- оптимизации внутрисемейного воспитательного процесса;

- создания авторских программ для педагогического образования родителей;

- проведения семинаров, тренингов для родителей и педагогов;

Для поднятия престижа семьи в модернизации системы образования в Казахстане необходимо открыть при КазНПУ им. Абая Научно-Исследовательский Институт семейного воспитания, целью которого будет фундаментальное и прикладное исследование проблемы семейного воспитания в Казахстане.

Түйін

Бұл макалада білім берудің ұлттық жүйесін модернизациялауда отбасының орны мен рөлі көрсетілген.

Summary

The article is opened the place and the role of family in a national modernization of education system.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ДУНИЕТАНЫМЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРИ

Г.Р. Қоянбаева-

ф.з.к., аға оқытушы

Бұгінгі таңда білім беру саласының басты міндеттерінің бірі - келешек үрпақтың дүниетанымын дұрыс қалыптастыру және оны дамыту. Әрбір жеке тұлғаның дүниетанымын қалыптастыру – ұзақ әрі күрделі үрдіс.

Жеке тұлғаның дүниетанымы, кең көлемде алғанда, әлеуметтік ортамен иманды-адамгершілік қарым-қатынаста болумен, оның салт-сананы, бағыт-бағдарды сыртқы ықпалдар әсерімен қабылдан, ішкі жан дүниесінен өткізіп, өзінің өмірлік іс-әрекетіне, қызметіне берік ұстаным етуімен қатар, ынта жігерін болашаққа негіздей, өз іс-әрекетін басқара білуге дағдыландырады.

Жеке тұлғаның ішкі жан дүниесінің қалыптасуына да қоғамның рухани-мәдениетінің даму деңгейі мен салт санасы ықпал етеді. Жеке тұлғаны жан-жақты қалыптастырудың ауқымды орын алатын компоненттердің бірі – дүниетаным.

Дүниетаным арқылы жеке тұлға бойында дүние жөнінде көзқарас қалыптасып орнығады. Ол жеке адамдардың, топтасқан адамдар бірлігінің өмірге деген бірыңғай ой-пікірлер, көзқарастар жиынтығын құрайды. Философиялық сөздікте дүниеге көзқарас деген ұғымға былайша анықтама берген: “Жеке адамның, әлеуметтік топтың немесе тұтас қоғам қызметінің бағытын және шындыққа деген қатынасын айқындайтын принциптердің, көзқарастардың, мақсат-мұраттарымен сенімдерінің жүйесі..” Дүниеге көзқарас қоғамдық сананың барлық формаларына қатысты элементтерден тұрады. Онда философия ғылыми, саяси, адамгершілік және эстетикалық көзқарастар үлкен роль атқарады. Ғылыми білімдер дүниеге көзқарас жүйесі арқылы ене отырып, адамның немесе бүкіл топтың қоршаған әлеуметтік және табиғат шындықтарын бағдарлау мақсаттарында қызмет етеді. Сонымен қатар, ғылым адамды әртүрлі нанымдар мен адасулардан құтқарып, оның шындық болмысты ақыл-оый арқылы

тануына жағдай жасайды. Адамгершілік принциптері мен нормалары адамдар арасындағы қарым-қатынастар мен олардың мінез-құлыктарын реттей отырып, эстетикалық көзқарастармен қатар, қоршаған ортаға қызмет түрлеріне, оның мақсаттары мен нәтижелеріне деген мүдделерін анықтайды. Жеке адамның дүниеге көзқарасында оның жеке басының өмір тәжірибесінің ерекшеліктері бейнеленбей қоймайды.

Дүниетанымның ең негізгі ұғымы – дүние. “Дүние” – араб сөзі. Ол көптеген ұғымды білдіреді, ең негізгісі – дүние өмір, тіршілік ретінде түсіндірлсе, енді бірде дүние ұғымын - қоршаған орта, табиғат, әлем ретінде қарастыруға тұра келеді. Қоршаған дүние туралы көзқарастың қалыптасуы – танымға байланысты. “Таным” – философиялық ұғым, “ол – айналадағы материалдық шындықтың адам санасында бейнеленуі. Таным - әр қырынан алып қарауға болатын күрделі ұғым. Оның кең және тар мағынадағы түсініктері бар. Таным әрекеті қажеттілік арқылы жүзеге асады. Дені сау адамда таным қажеттілігі бар, өзінің өмірлік және рухани қажеттілігін өтеу үшін жеткіншек дүниені танып білгісі келеді. Сезім мүшелеріміз арқылы көру, сезіну, түйсіну нәтижесінде біз қоршаған дүние заттарының мәнін танып білеміз, сезім мүшелері арқылы қабылданған дүние туралы мәліметтерді ғылым жетістігімен байланыстырганда ғана білім молығып қалыптасады.

Дүниетанымды зерттеудің ғылыми-әдіснамалық негізі- дидактикалық заңдылықтар, сол ілімге сүйене отырып, ұлттық дүниетанымды зерттеуде адам, табиғат және қоғам тұтастығына негізделген диалектикалық, объективті дүниені танудың ғылыми заңдылықтарын басшылықта алады. Диалектикалық философияның зерттеудегі негізгі әдіснамасының бірі – оны жүйе түрінде қарастыру. Жүйе дегеніміз - өзара байланысты компоненттер тұтастығы. Диалектикалық ілімді құрайтын компоненттер түрлерін тұтас жүйе ретінде зерттеу арқылы, олардың әрқайсысының қызметі мен ерекшеліктерінің ұлттық дүниетанымының қалыптасуына тигізетін ықпалын анықтап білеміз . Дүниеге көзқарас, оның шығу тегі мен адамның дүниедегі орнын анықтау, адам мен дүние арақатынасының сироны ашу, табиғат пен қоғамның негізі заңдылықтарын танып-білу философиялық дүниетанымың негізгі мәселелері, ал дүниеге философиялық көзқарас дүниетанымың ең жоғарғы сатысы. Диалектикалық ілімнің негізін қалаушылар дүниетанымды қалыптастырудың объективті алғы шарттарын зерттеп, адамзат қоғамында жаңа, жан-жақты дамыған және шығармашылық жағынан белсенді адамды қалыптастыру тәсілдері мен бағыттарын анықтай отырып, адам баласы бойында сезім мен ойлау мәдениетін, бір-бірімен қарым-қатынас жасау мәдениетін дамытудың маңызына ерекше назар аударады.

Көптеген философтар В.В.Журавлев, А.Н.Леонтьев, В.А.Медведев, Г.Л.Смирнов, А.Г.Спиркин, В.П.Тугаринов, П.Н.Федосеев, Ә.Нысанбаев, Ж.Әбділдин, Д.Кішібеков, М.Орынбеков және т.б. дүниетаным күрылымын, ең алдымен, оның негізгі нысаны-қоғамдық сананы саралау түрғысынан қарастырады. Олардың еңбектеріндегі сананың шығу тегі мен дамуы түрғысынан баяндалған теориялық қағидалар мен оның жеке адамның дүниетанымын қалыптастырудығы қүрылымы дүниетаным мәселесі саласында маңызды орын алады. Сонымен қатар, соңғы жылдары ерекше рухани біліктілік ретіндегі дүниетанымға қатысты нәрсенің бәрін зерттеп білуге деген ынта-ықылас артып отыр.

Дүниетаным гнесологиялық түрғыда қоршаған ортаның адам санасында бейнеленуі түрғысында пайымдалады, сол себепті ол танымның ерекше нысаны (В.И.Иванов, В.Копнин. Г.Ф.Платонов, П.Н.Федосеев) іспеттес. Алайда, дүниетанымның таным мен гносолоиялық жағынан табиғаты ортақ болғанымен, ол білім жүйесіне (И.П.Смагин, А.Г.Спиркин, В.Ф.Черноворенко, В.П.Шинкарук) қосылмайды.

Тіршілік жағдайының іс-әрекет және қарым-қатынас процесіндегі ықпалы нәтижесінде адамның өмірге тұрақты көзқарасы, мақсаты, негізгі өмірлік принциптері, дүниеге деген бағыт-бағдарымен амал-тәсілдері қалыптасады. Жеке адамды қоғамдағы жалпының жекемен бірлігі ретінде қарастыра отырып, философтар жеке адамның бойынан жалпылық сипаттардың көрінуі барлық қоғамдық қатынастардың жиынтығы арқылы анықталатынын атап көрсетеді. Мұның өзі адамның өмірлік іс-әрекетінің шынайы көрінісі болып табылады. Сондықтан, дүниетаным тек субъект-объективті ғана емес, субъект-субъективті қарым-қатынастардың, яғни “адам-дүние” қатынасының ғана емес, адам мен адам көзқарасының да көрінісі. Сондай-ақ, ол жеке тұлғаның белсенділігімен қатар, оның іс-әрекетінің бағыт-бағдарын (В.П.Иванов, В.И.Шинкарук, В.Ф.Черноворенко) да білдіреді. Басқаша айтқанда, “... дүниеге көзқарасты қайдағы бір сыртқы күштен ізdemей, ғылыми білімдер арқылы түсіндіруге болады”.

Философиялық әдебиеттерге жасаган талдау дүниені сезіну, дүниені қабылдау, дүниені ұғыну, дүниені саралау сияқты дүниетанымды тұтас бейнелеудің нысандарын тағы бір қырынан көрсетіп береді. Атальған ұғымдар арасындағы айырмашылық белгілі бір субъектінің дүниені бейнелеу деңгейін ұғыну ерекшелігінде жатыр. Сонымен қатар, дүниені сезіну, дүниені қабылдау деңгейінде дүниені көріп білу сана құрылымдары арқылы анықталады. Олар дүние құбылыстарын “елеп-екшелеп” адам үшін мәні барларын ғана санаға өткізеді. Сөйтіп, адамның ақыл-ойы, ынта-жігері, тілегі түптеп келгенде арман-мұраты көрініс тапқан нақты бір құбылыстың бейнесін қалыптастырады. Бұл тұрғыдан қарастыру философтарға дүниетанымды жеке бастың (индивидуал) қоршаған дүниеге деген көзқарастарын, эмоциялық-сезімдерін, сондай-ақ, теориялық қабылдау тәсілдерін бейнелеп, басқа да құрылымдарды біріктіруші ядро деп (В.С.Овчинников, Т.И.Ойзерман, А.Т.Спиркин, М.Орынбеков, Ж.Әбділдин, Қ.Бейсенов, т.б.) қабылдауга мүмкіндік туғызады.

Сонымен философтардың дүниетаным туралы айтқан ой-пікірлеріне сүйене отырып, дүниетаным сыртқы дүниенің адам санасындағы жай ғана көрінісі демей, тұлғаның дүниеге қарым-қатынасы деп қорытындылауға тұра келеді. Бұл қарым-қатынас тек білім түрінде емес, нағым, идея, құндылық, адамның ынта-талабы, іс-әрекетінің танымдық және тәжірибелік принциптері нысанында да көрініс береді. Бұл – адамның қоғамдық сана-сезімінің көрінісі. Сол арқылы адамның дүниемен қарым-қатынасының бағалы аспектісі қалыптасады. Дүниетаным адам сана-сезімінің құбылысы ретінде оның қызметі мен дамып-өрістеуіне тәуелді болады. Адамның әрбір физиологиялық даму кезеңіне байланысты таным шенбері мен оның мазмұны көнекіп, тереңдей түседі. Әр кезеңнің психологиялық ерекшелігіне байланысты таным мүмкіндігі де өзгереді. Таным арқылы заттар мен құбылыстардың басты белгілерін бейнелі түрде қабылдау нәтижесінде ұғым қалыптасады. “Ұғым дегеніміз – заттар мен құбылыстардың ең жалпы қасиеттерін бейнелейтін ой кешудің негізгі түрлерінің бірі. Ұғымдар жүйесінің қалыптасып, дамуы ой кешудің сезімдік-деректік нұсқасынан арылу барысында жүзеге асады. Себебі, заттар мен құбылыстардың өзара қатынастарын, байланыстары мен жалпы қасиеттерін көзben көріп, қолмен ұстауға болғандықтан тек ақыл қуатымен тұшыну, пайымдау арқылы ғана танып білуге болады”.

Ғалым М.Орынбеков айтқандай: “Нақты бірлестіктің қызметіне араласқан индивидтердің өздерінің өмір сұру әрекеттерінің мәні, нысаналы мақсаттары, мінез-құлықтарының бағдарлары мен өлшемдері болады” – деген пікірі жоғары айтқан ойымызды нақтылады. Әр адамның айналасын қоршаған дүние жайлы ұғым-түсініктерінің жоғарғы сапасы-сенім, жеке тұлғалардың алдында тұрған мұрат, мақсаттарының дұрыс-бұрыстығы да сенім деңгейлеріне байланысты, оларды іс-жүзіне асыру ауқымы да әр жеке адамның қабілет-бейімділік көлемімен сипатталынады. Өйткені, дүниетаным ақиқатты рухани практикалық тұрғыдан игеру жүйесі. Соның ішінде білім мен сенім жиынтығы адамдардың адамгершілік мұраттары мен әлеуметтік мінез-құлық реттегіштері, саяси бағдарлар, қоршаған ортага деген психологиялық және эстетикалық көзқарас, дүниені түсіну және дүниені өзгерту дүниетаным түсінігінен қуат алады. “Дүниетаным жеке адам және оның қоғамдағы орны, сана-сезімдік қалпы жайлы ұғымдарының жиынтығы, дүниенің біртұтастығын түсіну нәтижесі болып табылады” – деп жазады. Шындығында, дүниетанымның басты категориясы ретінде, “дүние” мен “адам” алынады, өйткені, әлемді танушы адам. Дүниетанымды зерттеудің ғылыми-әдіснамалық негізі-диалектикалық философия. Дүниеге философиялық көзқарас – дүниетанымның ең жоғарғы сатысы. Сол ілімге сүйене отырып, ұлттық дүниетанымды зерттеуде табиғат, адам және қоғам тұтастығына негізделген диалектикалық, объективті дүниені танудың, ғылым мен білім дамуының және тәрбие занылыштарын басшылықта алдық.

Философ-ғалымдар I.Ергалиев пен F.Телібаев өз еңбектерінде ұлттық дүниетаным туралы: “... Адамның дүниемен байланысы, оны тануы белгілі ұлттық жағдайда қалыптасқандықтан, дүниетанымның ұлттық белгілері болады” – дей келе, ежелгі қазақ дүниетанымның түрлеріне астрономиялық болжамдар мен тыйым сөздер, мақал-мәтеддер, жырлар, дастандар, аныздар, ертегілер, термелер, жоқтауларды жатқызады.

Басқа да көптеген ғалымдар тәрізді біз де дүниетаным сананың жеке, қурамдас бөлігі емес, оның негізгі ядросы, бастауы деп санаймыз. “Дүниетаным сананың ядросы болып табылады, ол қоршаған орта құбылыстарын қабылдауымызға көмектесетін призма тәрізді” – деп Ә.Нысанбаев атап көрсетеді.

Соңғы кездері қазақ дүниетанымының қалыптасу кезеңдері жайында көптеген ғылыми еңбектер жарық көрді. Олардың қатарында Ж.Алтаев, С.Ақтаев, А.Қасабеков, М.Орынбеков, Т.Ғабитов, О.Сегізбаев, Ж.Молдабеков және т.б. атауға болады.

Біз қарастырған ғылыми әдебиеттердің дерегі бойынша Республиканың өз егемендігін алғаннан бергі кезеңде ұлттық дүниетаным ұғымына жете көніл бөлінгенін көреміз. Бұл еңбектерде адамзат баласының ғасырлар бойы қалыптастанған дүниетанымдық көзқарасын жинақтап, қорытындылаушы бірден-бір ғылым ретіндегі тарихи принциптерге сыйкес, ғылыми деректерге негізделген дүниетаным ғана қарастырылады. Сонымен қатар, кез келген дамудың жалпы зандалықтары туралы түсінік беретін басты, байланыстыруши желі ретінде авторлардың дүниетанымдық көзқарасының объективтілігі ғылыми, таным-тәсілі диалектикалық тұрғыдан және бағыты мен түпкі мақсаты ұлттық деп саралап, саралтайды. Ұлттық жан-жүйесі жан-жақты және үйлесімді дамыған адамды қалыптастыру бағдарламасын ұсына отырып, қазақ философтары қоршаған ортаны тану адамның эмоционалдық көніл қүйі, сезімімен, оның іс-қызметі және тәжірибесімен бірліктे жүзеге асыратынын дәлелдеді. Жеке адам дүниетанымының негізі болып табылатын және жүйелі білім алу нәтижесінде қол жеткізілетін ғылыми білімді игеру ұлттық дүниетанымды қалыптастырудың маңызды жолы екені белгілі. Дүниенің материалдығы туралы ғылыми білімді менгеру адамға табиғат құбылыстарының түпкі-төркініне үңілуге, олардың даму зандалықтарын танып-білуге мүмкіндік береді.

Сонымен, дүниеге көзқарас – бұл адамның әлемге деген тұтастықтағы көзқарасының жинақталған жүйесі, әлемдегі жекелеген құбылыстардың орнына, өзінің өзіндік орнына, түсінік пен бағаның адам түсінігіндегі іс-әрекеті мен тағдыры; ғылымдық, діни, эстетикалық идеяларға адамның көз жеткізуімен сипатталады.

1. Жарықбаев К. *Психология*. - Алматы, 1993.
2. Кішібеков Д. *Философия*. - Алматы, 1991.
3. Қоянбаев Р.М., Қоянбаев Ж.Б. *Педагогика*. - Алматы, 2002.

Резюме

В данной статье рассматривается вопрос формирования мировоззрения учащихся. В своей работе автор приводит в качестве примера работы известных казахстанских философов.

Summary

In this article are looked through the problems of importance of pupils sight and the way developing.

ӘОЖ 373

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРЕІ

Ж.О. Қозыбаев -

Бастапқы әскери дайындық теориясы мен әдістемесінің оқытуышысы

Қазіргі кезде мектеп оқушыларына қоғамның да, мектеп ұжымының да олардың жеке басына, шығармашылық мүмкіндіктеріне, өздігінен орындағының іс-әрекеттеріне барынша жоғары әрі қатаң талап қоюшылық басым алуша. Осылан орай мектеп оқушыларының әлеуметтік тұрғыдан жетілуіне, кемеліне келуіне мән берілүмен қатар, ең күрделі проблема оларды біртұтас жеке тұлға етіп қалыптастыруды адамды – адамдандыру, адамдық құндылықтарға бағдарлау болып саналады бел есептейміз.

Жалпы білім беретін орта мектепте оқушыларға адамгершілік қағидаларын, көзқарастарын, сенімдерін тұрақтандыруды, оларды адамгершілік сана-сезімін қалыптастыруды мектеп өмірі процесіндегі әлеуметтік, еңбек іс-әрекеттіндегі тәжірибелерін молайтуға мән берілуі қажет. Оқушылардың іс-әрекеттерін түрлендіріп, қарым-қатынас саласын кеңейтіп, тәрбиелік мақсатта әр түрлі жағдайларды туғызып, мәдени-этикалық, адамгершілікті мінезд-құлық, қасиет-сапалар, оларды менгеру өздерінің іштей қажеттіліктеріне айналуы, оқушы өзін мәдени мұраны, тарихты, әдебиетті, тілді, өз елінің, ұлтының құндылықтарын халқына насиҳаттаушы, өмір ақиқатына жеткізуі болғанын зор мәртебе деп сезінуі өте маңызды.

Мектеп оқушыларын жаңа әлеуметтік-мәдениет жағдайында өмірге дайындау қазіргі қоғамның нарық қатынастарына бейім, бәсекелік қабілеттері мен өмірлік құндылықтарды бағалауда адамдық

қасиет сапалармен, өзіндік шығармашылық, кәсіпкерлік үмтىлсызы, ықыластырылысы, іскерлік дағдыларының қалыптасуы мектептегі кезеңнен ғылым негіздерімен жүйелі қарулануларына байланысты болу керек. Жеке тұлғага жаңа көзқарастың қажеттігі қазіргі қоғамдағы дәүірлік өзгерістерден туындаиды, әлемнің қай бөлігін алсақ та адам өмірінің қандай бір саласы болмасын тубірлі өзгерісте өте жоғары деңгейдегі динамикалық қорсеткішпен сипатталуда жаңа ғасырда адам өзінің тұтас білім болмысымен, адамдың дүние танымымен, адамгершілік-психикалық тұрғыдан нарық жағдайына және оның іштей қарама-қайшылығына көз болып отыр. Осындағы кезеңде мектеп оқушыларын адамдың құндылықтарға тәрбиелеу проблемасы туындаған әр түрлі жағдаяттарда адамтану ғылымдарының, педагогика, әлемтану, психология тағы басқалардың мақсаты адамның қарама-қайшылықты табиғатын ғылыми негіздел, анықтаумен байланысты. Әр адамның ішкі үйлесімді мүмкіндік алуына қамқорлық болуы өте қажет. Бұл адамдардың адами кіршікіз таза көnlіmen, ақ ниетімен, саналы адамгершілік қарым-қатынастың орнауына, соның нәтижесінде туындаған кейбір дау-жанжалдардың, кек алушылықтың азаюына ықпал жасайды. Сөйтіп, қоғамның біртіндеп адамгершілік өміршендігі жоғарылайды.

Бағамдап қарасақ адамгершіліктің даму тарихы адамгершілік қасиет-сапалардың, адамгершіліктің, ой-пікірлердің прогресі бірқалыпты, бірізді болмайтын процесс екенін байқаймыз. Бұл процесс қарама-қайшылығы мол өзінің дамуында жақсылық пен жамандық, залымдық пен мейірімділік т.б. ұғымдар жайғана өзгермегенін, қоғамның құқықтарымен сабактасып жатқанын көреміз. Адамдар өмір, тіршілік барысында әлеуметтік, құқықтық мәселелерде бір адамгершілік проблеманы шешіп ұлгермей жатып, екінші бір жаңа, бұрын ойламаған мәселелерді шешуіне кез болды. Адамгершіліктің өзгеруінде оның үнемі жоғары деңгейге көтерілуінің байқалып отыратындығы, адамгершілік процестің негізгі қорсеткіштері жеке тұлғаның рухани, әлеуметтік жетілуіне ықпал жасайтын процесс екендігі айқындалды.

Жалпы әлеуметтік прогресс адамгершіліктің дамуына, оның бір деңгейден екінші деңгейге алға қарай жылжуына себепші болады. Тарихта өмір сүрген әрбір ұрпақ бір-бірінен ауысу кезеңінде алдыңғы қатарлы ой-пікірлердің нәтижесінде жаңа адамгершілік сана, жаңа ойдың қалыптасуына қолайлы мүмкіндіктер туып, жеке тұлғаның рухани жетілуіне ықпал жасап отырады. Әрбір жаңа тарихи сатыда адамгершіліктің дамуы, толғағы жеткен адамзаттық проблемаларды шешуге және жеке тұлғаның ішкі жан дүниесін байытуға ықпал жасайды да, адамгершілік прогрестің құрделі диалектикалық түрде өрістегін, адамның тарихты жасаушы екенін, оның адамдың санасының бастау көзі болады деп пайымдаймыз.

Ғалымдар адамгершілік тәрбиесін педагогикалық ұғым ретінде оның мәніне, мазмұнына қазіргі кезеңде мынадай үш белгімен анықталады деп болжам жасайды:

- бірінші - әлеуметтік-мәдени бағдарға бағытталған мақсаттылық;
- екінші - әлеуметтік-мәдени құндылық процесінің барысына сәйкестік;
- үшінші - белгілі, арнайы ұйымдастырылған жүйенің ықпалының болуы.

Адамгершілік тәрбиенің әлеуметтік-мәдени бағдарға бағытталған мақсаттылық белгісін зерттеу жұмысымыздың барысында оның мәнін былай көрсетеміз. Адамгершілік тәрбие әлеуметтік мәнділігімен қоғам дамуының және өмірдің ең негізгі шешуші факторы. Ал, әлеуметтік көзқарас тұрғысынан алғанда тәрбие болашақ ұрпақты мақсаттылықпен әлеуметтік органдың қазіргі шынайы шындық жағдайына және болашақ қоғам өміріне дайындау. Мұнда мемлекеттік және қоғамдық құрылымдардың арнайы жасалуымен, олар тарарапынан үнемі жүргізілетін жаңа талаптармен жүзеге асырылып, бакылауда болады

Адамгершілік тәрбиенің әлеуметтік-мәдени құндылық процесінің барысына сәйкестігі деп есептелген екінші белгісін әлеуметтік, педагогикалық тұрғыдан қарастырғанымызға жасөспірімді жалпыадамзаттық құндылыққа негіздей отырып тәрбиелеу, осы заманғы өркениеттік мәдениет, ұлттық мәдениетпен кіріктіре қабылдауы, оның жалпыадамзаттық ізгіліктерді қатар игеруімен сипатталады. Осы ретте тәрбие жалпыадамзаттық мәдениеттің негізгі бір құрамды бөлігі болғандықтан, адам баласы тарихында ғасырлар бойы жинақталған мәдени құндылықтарды біртіндеп тануы, менгеруі оның қазіргі заман мәдениетіне түбектегілі араласуы жасөспірімнің қоғам дамуына лайыкты қалыптасқан субъект болуымен анықталады.

Адамгершілік тәрбиенің үшінші белгісі – арнайы ұйымдастырылған жүйенің ықпалы деп аталған. Мұнда жоғары сынып оқушыларының психологиялық, әлеуметтік өзгерістермен байланыстырылыбы, әсіресе нарық экономикасының сұраныстарынан туындаған талаптар жасөспірімнің

көп жағдайда өзін-өзі билей алуымен, өзін-өзі дамытумен, өзін-өзі жетілдірумен, өзіне-өзі бұйрық бере алатын, өзіне-өзі сын қөзімен қарай алатын қасиеттерінің жетілуімен сабактастықта айқын көрінеді. мұның өзі арнайы үйымдастырылған жүйе белгісінде тәрбие тар шенберде емес, қазіргі қоғамның планетарлық өркениеттілік сипатынан туындайтын нарық қатынасы, бизнестік қатынастарға негізделген және халықаралық, еларалық, ұлттық, мәдени қарым-қатынастар ұлттық, аймақтық және әлемдік деңгейде жүргізілуі талап етіледі. Бұл жүйе кәсіби біліктілігі жоғары педагог, мұғалімдердің оқу-тәрбие процесін, тәрбиелік мақсаттағы іс-әрекеттерін барлық деңгейде жаңа ғылыми бағытта қайта қарастырылады.

Жоғарыдағы аталған белгілер жеке тұлғаның жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде тұтас толымды тұлға ретінде қалыптасуы үшін, барлық жүргізілетін тәрбиелік процесс, философиялық, педагогикалық ғылымдардың жаңа тұжырымдамаларына байланысты болу керек. Сонымен қатар, бұл процесс педагог мамандардың жоғары деңгейдегі кәсіби іс-әрекеті оқу-тәрбие процесінің әлеуметтік-психологиялық табиғатымен жан-жақты байланысты болуымен және өзара сәйкестілік жағдайында құрылғандаған жоғары тәрбиелік нәтижеге ие бола алады деп есептейміз. Өркениетке бағытталған еліміздің тарихи, дәуірлік стратегиясын Қазақстан Республикасының Президенті “Қазақстан - 2030” Қазақстан халқына жолдауында айқындалған көрсеткен. Бұл жолдауында Қазақстан Республикасының болашаққа бағытталған жаңа моделі жаңа мемлекетті құрудың, жаңа нарық экономикасын, жаңа демократияның даму дәуіріне байланысты стратегиялық мақсаттар, болжамдар және жобалар айқындалған.

Жаңа мыңжылдықта ұлттық бірлік және ұрпақтар сабактастыры, халықтардың өзара ынтымақтастыры, мемлекеттің тұластығын сақтауға бағытталған міндеттер жеке тұлғаның рухани-адамгершілік тұрғыдан қалыптасуын қамтамасыз етудің басымды кепілі болып саналады. Осыған байланысты мектептегі тәрбие жүйесінде мына болжамдар ескерілуі керек:

- мектеп тәрбиесі жалпыадамзаттық құндылыққа бағытталуы;
- әрбір оқушының тұлғалық қалыптасуына мән беру;
- тәрбие жұмысының жаңа, тиімді әдіс жолдарын пайдалану;
- тәрбие процесін әлеуметтендіру, демократияландыру, гуманитарландыру, дифференциялау және дербестендіру;
- тәрбиені шығармашылық негізде құру;
- тәрбиені еркіндікке бағыттау;
- тәрбиелік мәдени орта, кеңістік құру;
- әр саладағы мекемелермен, үйымдармен, бірлестіктермен педагогикалық, психологиялық, экономикалық байланыс орнату;
- шетел елшілктерімен байланыс жасау;
- тәрбиенің өзегінде тұратын мұғалім баланың ішкі жан-дүниесін түсінетін, балаға шыдамдылықпен қарайтын, жігерлі, үнемі қуаныш тудыра алатын жаңалыққа құмар тұлға болуға өзін-өзі тәрбиелеу;
- нарық экономикасына байланысты оқу-тәрбие процесінің мақсаты, мазмұны, әдіс-тәсілдері мектептің барлық пәндері бойынша нарық экономикасының бәсекелігіне жауап бере алатындау күру. Осы бағытта мұғалімдер өздерінің білімдерін, іскерлігін шығармашылықпен жетілдіру керек.

Демек, аталған пайымдаулар жаңа әлеуметтік-мәдени жағдайда жоғары сынып оқушыларына адамгершілік тәрбие берудің болжамы болып есептеледі.

Сондықтан болашақтағы XXI ғасырда әрбір жоғары сынып оқушыларының мектептен бастап барлық өмір сүру барысында үнемі оқу, үнемі өздігінен білім алу, өзін-өзі үнемі жүйелі жетілдіру, өзінің жеке тұлғалық қабілеттерін дамытуы, өмірдің барлық саласында ауқымды түрде педагогикалық идеяның таралуы, қоғамды педагогикаланың міндеттерін жүзеге асырумен байланысты. Болашақтың ең курделі міндеті жеке тұлғаны адамгершілік тұрғыдан жетілдіру. Жаңа әлеуметтік-мәдени жағдайда әрбір жоғары сынып оқушыларының тұлғалық дамуы – оның білімі, біліктілігі, дағдысы, дүниетанымы және мінездүлкүйнің басымдылығы сайып келгенде қоғамның экономикалық, адамгершілік, рухани потенциалымен тұластай алғанда қоғамның өркениеттілігіне байланысты деп түйіндейміз.

Қоғамның жаңа бағыт алуына байланысты адамгершілік адамның қоғамдағы барлық өзгерістерімен, қарым-қатынаста қоғамдық іс-әрекеттер барысында өзіндік ерекшелігімен сипатталады.

Ал, адамгершілік ағарту жұмысы адам баласының ең парасатты қасиеттері адам өмірінің адамгершілікке негізделген, салт-санасы туралы кең, жан-жакты түсінік беруге бағытталуы керек деп есептейміз.

Ғылыми тұрғыдан қарастырғанымызда адамгершілік тәрбие процесін ұйымдастыруда тәрбиенің екі жақтылық сипатын негізге алу керектігін, атап айтқанда: объективті жағы – ол жеке адамға қоғамның қоятын арнайы адамгершілік талаптары. Ал, субъективтілігіне жеке адамның қоғамға, еңбекке, адамдарға өзінің қоғамдық нормалар мен талаптарды менгеруіне қарай қарым-қатынас жасаудағы адамгершілік қасиет-салапарын айқындаады.

Оқушының тұтас педагогикалық процес барысында, адамгершілік сенімі өмір тәжірибесі барысында бекіп, әрбір іс-әрекетті, мінез-құлықта адамның бағыт бағдары айқындалады. Алайда күнделікті тәжірибеде сенім мен мінез-құлық, іс-әрекет арасында алшактық болатындығы айғақ. Оқушының адамгершілік, имандылық талаптарды, ережелерді түсініп, оған сенгендігіне қарамастан мінез-құлқында, адамдармен араласу барысында адамгершілікке жатпайтын теріс әрекеттер жасайтын жағдайлардың кездесуі оған дәлел.

Тәрбие жұмысында тек қана белгілі бір мінез-құлық ережелері жайлы түсіндіріп қоймай, оқушылар өз қөзқарастарын тексеріп көре алатында, тәжірибеде олардың дұрыстығына көз жеткізетіндей жағдай жасау керек. Жеке адамның адамгершілік санасының дәрежесі оның мінез-құлқы мен іс-әрекетін анықтайды.

Құндылық әлемі мәні жағынан өте айқымды. Ал адамгершілік құндылық қоғамның жалпыадамзаттық құндылықтарын бағалауға, дүниені және өзін-өзі танып білуге, түсінуге, адамдармен адамгершілікті саналы қарым-қатынасқа үнемі ықпал жасайтын, адам бойындағы адами қасиеттерді үнемі дамытуға ынталандыратын күш. Осыған орай біз адамгершілік құндылық идеясы өркениетке бет бұрған қоғам дамуының бағыты бола алады және адамның ішкі жан дүниесінің байлығын өмірге, адамға, табиғатқа шынайы адамгершілік, парасаттылықпен адамның ар-намысын, ар-ожданын қадірлеу, ерікті ойлауды дамыту, адамдар арасындағы қарым-қатынас сүйіспеншілікке, қамкорлыққа негізделу керек деп түйіндейміз.

Өзгеріп отырған дүниеде кез-келген мемлекет дамуының тарихи жолы, қазіргі кезеңдегі ерекшелігі, оның экономикалық, саяси, әлеуметтік жағдайымен ғана емес, материалдық және рухани мәдениетінің де анықталады. Ал, оның қоғам дамуындағы алатын орны өлшеуіз. Осы тұрғыдан мәдениет ұғымы өзіндік ерекшелігімен сипатталады. Ал қоғамдық өмірдің барлық саласын қамтуымен қатар, мәдениет халықтың мындаған жылдар бойғы асыл қазынасы, оның мінез-құлқы мен жан дүниесінің, бостандығы мен зердесінің мұрагері бола алатын салалардың бірі.

Мәдениет және адамгершілік өзінің тарихи дамуында әрі көпқырлылығымен, әрі сапалылығымен айқындалады, олар бір-бірімен сабактаса отырып, әлеуметтік өмірдің өз алдына аумақты құбылысы болып табылады. Мәдениет адамгершілікпен қатар өзіне ғылымды, өнерді, дінді, құқық мәселелерін және рухани әлемнің т.б. көптеген арналарын қамтиды. Түптеп келгенде, біздер бүгінгі талаптар тұрғысынан қоғамның мәдени-әлеуметтік мүмкіндіктерін жаңа өрелі адамгершілік құндылықтарға жұмылдыруда жаңа әлеуметтік-мәдени ортада мынадай салалармен адамдар арасында адамгершілік құндылық негізінде қарым-қатынаста болу қажеттігін байқадық. Олар – табиғатка мәдени адамдық көзқарас саласы; әлеуметтік жүйедегі қарым-қатынас саласы; бүкіләлемдік мәдениет пен қарым-қатынаста болу саласы; этносаралық мәдени қарым-қатынас саласы. Аталған мәдени-рухани құндылықтар жаңа өмірлік өркениеттіліктің тініне айналуы адамгершілік тәрбиесінің құнды бағытын көсетеді деп пайымдаймыз.

Бүгінгі нарықтық қатынасқа көшкен кезде жалпы адамзаттың құндылықтармен тәрбие теорияларына және озат тәжірибелерге сүйене отырып Қазақстанның ұлттық және әлеуметтік экономикалық ерекшеліктерін ескеріп, қоғам алдына өзінің дербестілігі мен жауапкершілігін сезінетіндей, ұлттың сана-сезімі оянған, биік парасатты, ар-ожданы мол азamat тәрбиелеу өмір талабы болып отыр.

Бала тәрбиесімен айналасатын кез- келген ұстаз шәкіртінің қоршаған орта, тұрмыс жағдайларына байланысты тұрлі өзгерістерге ұшырап, жетілу үстінде болатынын, бірте-бірте оның өзіне деген сенімі, ерік-жігері артып, мінезі ширыып, өмірлік мақсаты да айқындала түсітінін байқайды. Сол себепті оларды адамгершілікке тәрбиелеуді бастауыш сыныптан бастап қалыптастыра бастау керек.

Қазактың әйгілі ақыны, әрі педагогі М. Жұмабаев «... жамандықтан жаны жиреніп, жақсылықты жаны тілеп тұратын құлықты болса, міне, осылай болғанда адам баласының дұрыс тәрбие алыш, шын адам болғандығы» дей келіп, «... Бала істеген жауыздықтың жазасын тәрбиеші көтерсін» деп, адамгершілігі мол, инабатты жас үрпакты тәрбиелеуді ұстазға міндеттейді.

Қорыта келе, тәрбие жұмысының тиімді әдістерімен тұрларін орынды пайдалана отырып, оқушылар бойында жалпы адамзаттың қалыптарымен гуманистік моральдік (қайырымдылық, озара түсінушілік, кішіпейілділік, адалдық, әділдік және т.б) сияқты жасампаз қасиеттерді сіңіру, олардың өзара қарым – қатынас мәдениеті мен зерделік қасиеттерін дамытуға ерекше мән беруіміз керек.

1. Жұмабаев М. Педагогика. - Алматы, 1993.
2. Қоянбаев Р.М., Қоянбаев Ж.Б. Педагогика. - Астана, 2002.
3. Төлеубекова Р. Адамгершілік тәрбиесінің негіздері. - Алматы, 1991.

Резюме

В данной статье автор рассматривает вопросы воспитательной работы для учащихся школ. Именно школа, по его мнению, учит детей гуманизму, морали и человечности.

Summary

In this article shows that how to teach the schoolchildren to be humanity.

ӘОЖ 373 (574)

ОТБАСЫНДАҒЫ ТӘРБИЕ – ТӘРБИЕНІҢ БАСТАУЫ

Ұ.Қ. Қыяқбаева -

п.ғ.к., мектепке дейінгі, бастауыш білім беру және педагогика кафедрасының аға оқытушысы

Қазіргі заманда отбасы тәрбиесінің жағдайына әлемдік деңгейде мән беріліп отыр. Оған дәлел 1989 жылы Біріккен Ұлттар Үйімі қабылдаған, [1]

кейінен 1995 жылы Қазақстанда қабылдаған «Баланың құқығы туралы Конвенция» дәлел бола алады. Онда «Бала толық және гормониялы даму үшін, ол мейірім мен өзара түсіністігі бар, қызығушылыққа көп кеңіл бөлөтін бақытты ахуалдық ортасы бар отбасында өсүі қажет. Сондай-ақ, бала әлі деңе, ақыл-ой жағынан толыққанды жетілмегендіктен, олар туылғанға дейін де, туылғанан кейін де ерекше мейірімділікке, қамқарлыққа, әсіресе, құқықтық қамқорлыққа мұқтаж» деген. [2] Конвенцияда әрбір ата-ана жасөспірімдердің өркениетті елдерде қазіргі заман талабына сай білім алуын қамтамасыз етуге міндетті екендігін айта келіп, ол білімдердің мына бағытты: баланың жеке басын, талантын, деңе және ақыл-ой қабілетін дамыту; адам құқығын құрметтеу; баланы өз ата-анасын сыйлауга, оның мәдени тұрмыс-салтын, тілі мен құндылықтарын, елінің ұлттық байлықтарын бағалауға тәрбиелеу; баланы еркін қоғамды ынтымақтастық, түсіністік, ұлттаралық қарым-қатынаста достық рухында саналы өмір сұруға дайындау; коршаған ортага жанашарлыққа тәрбиелеу жүзеге асырылуы керектігін ұсынды.

Бүгінде тәрбие берудің ауқымы кең, талабы бүгінгі отбасына үлкен жауапкершілік пен жоғары білімділікті жүктеп отыр. Жеке тұлғаның қалыптасуына ықпалы ерекше болғандықтан, отбасы тәрбиесіне философиялық, әлеуметтанушылық, психологиялық және педагогикалық зерттеулерде ерекше кеңіл болінген. Бүгінге дейін отбасы және ондағы бала тәрбиесін ұйымдастыру мәселелері қазақстандық ғалымдар Ж. Қоянбаев, Р. Қоянбаев, Л. Лысенко, Р. Төлеубекова, Г. Байдельдинова, Ж.Әбіев және т.б. тарапынан зерттеліп келді. Философ Р. Нұргалиев өзінің философиялық сөздігінде «отбасы – ерлі – зайнапты одакқа және туыстық байланыстарға негізделген әлеуметтік қауымдастықтың түрі» деп көрсетсе, ғалым Р.М.Қоянбаев «Отбасы – ол бірге тұратын некеге негізделген қандас туыстар тобы» деп анықтама берді. [3]

Қазақ үшін отбасынан киелі ештеңе жоқ. Өйткені адам баласының ой-санасы өсіп, ақыл-ойының кемелденуі үшін де тіршілік нәрі санаға отбасынан кіреді, отбасында көрген жақсы-жаман қылыштардың бәрі бала сезіміне әсер етеді, құллі парасат, пайым отбасынан өрбиді деп ұгады.

Соңғы кездерді орысша «семья» ұғымының қазақша аудармасы «отбасы», «жанұя», «үйелмен» деген баламалармен қолданылып жүр. Соңғы жылдары адамның жан дүниесімен сырласып, оның

психологиясын зерттеуде психолог-педагог мамандар обасында адамдар арасындағы қарым-қатынасқа ерекше назар аударып отыр.

Өмірге шыр етіп жаңа келген нәрестеге ананың адаптациясы мен күштіктерін көңілі таза аудадай қажет. Себебі, сәбі өмірге мүлде дәрменсіз күйде келеді. Нәрестенің өмірге келіп, кіндігінің кесіліп, жөргекке оралуынан бастап дені сау, ақылды да тәлімді бала етіп өсіру мақсатындағы ата-ананың өмірі таусылып бітпейтіндей қарбаласы басталады.

Біздің қоғам үшін әр кезеңде, әр отбасында өсіп келе жатқан өрімдей ұл – қыздардың дені сау, рухани әлемі бай, білімге құштар болып өсуі, сонымен қатар туған халқы мен Отанына адаптациясын жоғары тілек, биік мақсат болып келген. Оның қуат алар қайнар бастауы – отбасы.

Отбасы баланың жеке басының қалыптасуына екі жақты әсер етеді.

1. Отбасының материалдық жағдайын сипаттайтын өзіндік өмір сүру дәстүрі аралық, яғни отбасы мүшелерінің материалдық және рухани қажетсінуі мен әлеуметтік құндылықтары аралық әсер етеді.

2. Әлеуметтік және белгілі бір мақсатқа бағытталған тәрбиелік шаралар арқылы әсер етеді.

Бұл, көбінесе, отбасындағы негізгі қозғарас пен тәрбе үрдісі қоғамның тәрбиелік мақсатына, идеялық, адамгершілік және эстетикалық талаптарына қаншалықты сәйкес келуіне байланысты жүзеге асырылды.

Жоғарыдағы мәліметтерден ата-аналардың отбасы өмірін ұйымдастыруды, баланы тәрбиелеудегі әдістерді тиімді қолдану мен ізгілік қарым-қатынас орнатудың маңыздылығын түсінуде және т.б. мәселелер төнірегінде көмекке мұқтаж екендігін байқау қын емес.

Отбасы тәрбиесін жетілдіруде мектеп пен отбасы ынтымақтастырын тиімді ұйымдастыру мынадай қағидаларға негізделуі тиіс:

- тәрбиені қалыптастыруды қоғам, мектеп. Отбасы және басқа да арнаулы тәрбие институттының тәрбиелік мүмкіндіктерін ықпалдастыру;
- мектеп отбасындағы педагогикалық ұжыммен тығыз байланыс орната отырып, әрбір баланың қабілетін толық ашу мен дамытуға мүмкіндік жасау;
- мұғалімдер мен оқушылырдың және ата-анлардың белсенділігін, бастамашылдығын арттыруды демократияландыру.

Озғұмырын мектеп ісіне арнаған педагог В.А.Сухомлинский баланың жан-жақты дамуына ортандың тигізегін көрсетуге тырысты. «Жеке тұлға бойындағы мейірім, кішіпейлілділік, бауырмалдық сияқты адамгершілік сапалар шынайы, адаптациялық жағдайларда ортасында ғана пайда болады» - деді. Автордың ойынша, ондай ортандың бірін-бірі жоғарғы сезіммен жақсы көріп, қадірлайтін ата-ана ғана жасай алады.[4]

Кеменгер ойшыл Әбу Насыр әл-Фараби (870 – 950) ғылыми ой толғаныстарына толы трактаттарында оның педагогикалық-психологиялық ой-пікірлері баяндалған. Тәрбие мен білім, педагогика мен психология Фарабидің ғылыми – философиялық мұрасының ажырамас бөлегі болып табылады. Сол кездің өзінде әл-Фараби, әлемнің негізгі тұтқасы – адам, оның парасаты, ақыл-оның ойдағыдан дамыса, ол дұрыс өсіп-өркендей алады деген. Жаман мінез-құлық бұл рухани дерптік, жақсы мінез-құлық пен ақыл-оның басты қадір қасиеті және ол қалыптың іс-әрекет үстіндегі қалыптасады – деген тұжырымды да шығыстың ұлы ойшыл ғалымы айтқан. [5]

Казақ халқының ұлы ақыны Абай баланың ең бірінші, әрі ең негізгі тәрбиелеушісі – ата-анасы болуы тиіс дей келе, бала алдымен ата-ана, екіншісі ұстазы, үшінші құрбыларына қарап өседі дейді.[6]

Абай сана-сезімді тәрбиелеудегі қоғамдық ортандың ролін материалистік қозғараспен түсіндіре білді. Адамның жақсы-жаман болуы генетикалық негізге байланысты, ак сүйек тұқымынан шыққандар ақылды, батыр, алғыр болады деген нәсілдік, идеалистік қозғарасқа қарама-қарсы. Абай адам мінезінің қалыптасуы тәрбиеге байланысты екенін дәлелдейді. Өзінің отыз жетінші сөзінде: «Мен, егер заң қуатын кісі болсам, адам мінезін түзеп болмайды деген кісінің тілін кесер едім» - дейді .

Жас ұрпақтың бойындағы ар-ұяты, ақыл-оны, адамгершілігі мен мәдениеттілігі, сонымен қатар ана тіліне қадір-құрмет, сыйластық деген сезімдер отбасында қалыптасады өйткені, «отбасы – балалардың әсемдікке талғамын, білік пен дағдыларын байтуудың тұрақты қозі».

Отбасы – сыйластық, жаразтық орнаған орта. Отбасы – бала тәрбиесінің ең алғашқы ұжымы. Баланың тәрбиелі болып өсуіне берекелі отбасының әсері мол. Отбасының ең маңызды қызметтерінің бірі – тәрбиелеушілік міндеті, оны қоғамдық тәрбиенің ең тиімді деген жүйесі де алмастыра алмайды. Оның негізгісі – баланы өмірге келтіру ғана емес, сонымен бірге оны әлеуметтік-мәдени ортандың

құндылығымен таныстыру, үлкен ұрпактың тәрбиесін жас ұрпакқа жеткізу, бойына сінірту, яғни балаларын өздерін қоршаған ортаға және қоғамға пайдалы азамат етіп өсіру.

Сондықтан отбасы – тәрбие бесігі. Отанға, елге деген борышымыз алғаш рет осы отбасынан басталатынын әрбір ата-ана, ұстаздар жадымыздан шығармауымыз қажет.

Демек, Қазақстан Республикасының болашақ азаматтарына патриоттық тәрбие берудің көзі де отбасын танып білуден және оны сүюден басталады. Тек отбасында ғана жоғары рухты, білікті де парасатты, отансүйгіш еліміздің болашақ азаматтары қалыптасады.

1. «Бала құқықтары жайлы Конвенция» - БҰҰ, 1989.
2. КР «Бала құқықтары туралы» Заңы. – Астана, 2002.
3. Қоянбаев Ж. Семья және балалар мен жеткіншектер тәрбиесі. – Алматы: Рауан, 1990.
4. Әл-Фараби. Философиялық трактаттар. - Алматы, 1972.
5. Сухомлинский А.В. Балага жүрек жылуы. - Алматы, 1985.
6. Абайдың тәлімгерлік тәжілдемдері. Құрастырылған: Ә.Дайырова., Г.Күрманбаева. - Алматы, 1996.

Резюме

В данной статье автор рассматривает воспитание в семье как первоочередную задачу в воспитании будущего поколения. Любовь к Родине начинается с семьи, считает автор.

Summary

This article also shows the problem of growing child,s good and bad manners depends on their family. It influences on child,s development of thinking,s and other problems.